

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

**Sociální integrace národnostních menšin
s důrazem na romskou problematiku**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí závěrečné práce:

PhDr. Mgr. Zdeňka Vaňková

Vypracoval:

Bc. Roman Slejška

Brno 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Integrace národnostních menšin s důrazem na romskou problematiku“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 10. 01. 2010

.....
Roman Slejška

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Mgr. Zdeňce Vaňkové nejen za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce, ale především za její vstřícný a laskavý přístup.

Také bych chtěl poděkovat všem těm, kteří mi poskytli své zkušenosti s integrací a edukací romských spoluobčanů. Především paní místostarostce městské části Brno-sever, Mgr. Zdeňce Tůmové, která mi poskytla své osobní doporučení k ředitelům škol v této městské části a spoustu osobních poznatků z praxe.

Dále děkuji panu tajemníkovi městské části Brno-sever, RNDr. Bohumíru Kvíčalovi, CSc., Mgr. Zdeňku Paďourkovi z Inspekce ředitele Městské policie Brno a nejmenovaným ředitelům škol, díky nimž jsem mohl uskutečnit výzkumnou část této práce.

Roman Slejška

Obsah:	str.
Úvod	5
1. Z historie po současnost	7
1.1 Struktura romského společenství	10
1.2 K zamyšlení	13
1.3 Změna identity	14
1.4 Sociální vyloučení	19
1.5 Rasismus z obou stran	23
1.6 Názory osobností	36
1.7 Dílčí závěr	40
2. Romové, názory, fakta	41
2.1 Romské muzeum	42
2.2 Jazykové bariéry	44
2.3 O motivaci	46
2.4 Prevence neúspěchu	48
2.5 Pohledem pedagoga	50
2.6 O rodičích a dětech	53
2.7 Dílčí závěr	57
3. Průzkumy a statistiky	61
3.1 Jak jsem dělal výzkum	64
3.2 Malá statistika	66
3.3 Další výzkumy	79
3.4 Dílčí závěr	80
4. Problém integrace a zaměstnanosti	82
4.1 Rekvalifikace	85
4.2 Podpora a příležitosti	87
4.3 DROM	90
4.4 Jak to vidí na radnici	92
4.5 Romská škola	96
4.6 Úloha sociální pedagogiky	99
Závěr	103
Resumé	105
Anotace	106
Seznam příloh	107
Informační zdroje	108

Úvod

Úvodem této práce bych si dovolil pár vět o tom, proč jsem si vybral právě toto téma. Zvolil jsem jej z několika důvodů. Tím hlavním důvodem bylo, že považuji, zvláště v dnešním globálně a materiálně založeném světě, integraci a vzájemné pochopení různých národnostních menšin, minorit a komunit za nutnou a přirozenou součást našeho každodenního života. S integrací, tedy se začleněním do majoritní společnosti, souvisí také všeobecná vzdělanost a samozřejmě minimálně dobrá znalost jazyka.

Jedním z dalších z důvodů, proč jsem se rozhodl pro tuto problematiku, bylo také to, že jsem v minulosti působil jako tzv. preventista, tj. vedl jsem besedy a přednášel na téma prevence kriminality. V souvislosti se svými pracovními povinnostmi jsem se dosti často setkával s příslušníky národnostních menšin. Většinou to byli Romové, ale běžně jsem se setkával také např. s Ukrajinci, Slováky či Vietnamci. Zúčastnil jsem se také dvoudenního policejního školení AKORD (viz příloha 1), kde jsem měl možnost dlouhých polemik s romskými zástupci. Toto školení mělo za cíl prohloubení vzájemného poznání, důvěry, respektu a spolupráce mezi romskou komunitou a strážníky Městské policie v Brně. V této práci bych tedy rád nějakým způsobem navázal na své předchozí zkušenosti.

Další poznatky jsem získal z pozice zastupitele městské části Brno – sever, dále jako předseda sportovní komise a především také jako místopředseda bezpečnostní komise, neboť zde se dosti často jedná nejen o dospělých pachatelích trestné či přestupkové činnosti, ale neřídka i o dětech školou povinných. A nebylo by čestné, kdybych v této práci nepřiznal, že většina těchto problémových dětí pochází z romských rodin. Jistě je to dáno také faktem, že na území městské části Brna – severu je oproti některým jiným částem města Brna značná koncentrace Romů a sociálně slabých občanů. V některých ulicích je koncentrace těchto lidí značně převyšující městský průměr. Tvoří se zde jakási gheta a místní obyvatelé o těchto ulicích mluví jako o „Bronxu“.

V této práci se tedy věnuji romské menšině a jejich integraci do většinové společnosti. Jistě může vzejít námitka, že v jejich případě se nejedná o menšinu, ale o etnikum. Ale vzhledem k tomu, že i na serveru www.vlada.cz (z kterého jsem některé informace čerpal), jsou Romové uvedeni jako národnostní menšina, budu tedy z této skutečnosti vycházet, neboť se jedná o oficiální pramen. Dalším důvodem bylo také to, že tato menšina

bude pravděpodobně také menšinou nejpočetnější. V roce 2001 ve sčítání lidu se zaregistrovalo asi 12 000 Romů, kdežto vláda udává počet asi 200 000 Romů.¹

Z úst romských zástupců můžeme často slyšet, že jsou diskriminováni, jejich děti jsou údajně z rasových důvodů přeřazovány do speciálních (dříve zvláštních) škol a tím poškozeny v případných dalších vzdělávacích programech. Já jsem mezi Romy v brněnských Husovicích a v tzv. „Bronxu“ strávil mnoho hodin, či spíše dnů a měsíců. Možná neskromně se tedy domnívám, že mám o této problematice dosti zkušeností a poznatků nejen teoretických, ale i praktických – osobně získaných.

Chtěl bych tedy verifikovat či falzifikovat následující hypotézu: Integrace Romů v české republice je ovlivněna diskriminací ze strany majoritní společnosti.

V této diplomové práci jsem se rozhodl použít jak metodu kompilace, tak i částečnou komparaci. Za samozřejmé považuji také malé sociologické šetření. Dotazníkový průzkum jsem uskutečnil v devátých třídách základních škol v městské části Brno - sever, tedy tam, kde je značně nadprůměrný počet romských spoluobčanů a s tím samozřejmě souvisí i vyšší počet romských žáků.

Jedná se o dospívající generaci, tedy o lidi sice mladé, přesto již s vlastním názorem a s vlastními zkušenostmi. Právě tito lidé budou za pár let nastupovat do zaměstnání, začnou podnikat, či skončí na úřadě práce. Vzhledem ke skutečnosti, že tato práce pojednává především o Romech, považoval jsem za nutné, aby se k danému problému vyjádřili i oni.

Z národnostního hlediska se jedná o charakteristický vzorek obyvatelstva této městské části. Snažil jsem se shromáždit maximálně relevantní informace nejen z našeho města Brna. Pro maximální objektivitu a dokreslení celkové situace uvádím i několik příkladů z celé naší republiky, ale i ze světa.

S výsledky této práce bych chtěl seznámit své kolegy - volené zastupitele městské části Brno - sever a na základě zjištěných skutečností jim navrhnout strategii a metody vedoucí ke zlepšení integrace romské minority na území této městské části.

¹ www.blisty.cz/2003/8/26/15158.html

1. Z historie po současnost

Chceme li nějaký národ či etnikum lépe pochopit a poznat, měli bychom vědět nejen něco o jeho současnosti, ale také o jeho historii. Vždyť i jednotlivec je ovlivněn prostředím a rodinou z níž pochází. Protože se tato práce zabývá otázkou sociální integrace národnostních menšin v ČR s důrazem na romskou komunitu, budu se v této kapitole zabývat především historií Romů v českých zemích. Od jejich celosvětové historie se ale nemohu úplně odtrhnout, ale zmíním ji (i když pouze okrajově a velmi stručně) pro dokreslení celé situace, neboť historie „našich“ Romů z ní logicky vychází a souvisí s ní.

V 9. - 10. století dochází k migraci Romů z oblasti indického Rádžasthán, popř. Pandžábu přes Krétu, Korfu a Řecko na Balkánský poloostrov.

V 9. – 15. století dochází až na několik století k zastávkám na území Persie (dnešního Íránu), byzantské říše (Malá Asie) a Řecka.

Od 12. století postupovaly cikánské rody hlouběji na území na území Balkánského poloostrova podél Dunaje do Panonské nížiny.

Ve 13. století dochází k příchodu Romů do střední Evropy. Na našem území se objevují koncem 14. nebo na počátku 15. století. Vaux de Foletier našel první zmínky o Cikánech v Evropě v dokumentech ze čtrnáctého století, z čehož můžeme vyvodit, že Cikáni žijí mezi Evropany přinejmenším 600 let.¹

Ve 14. – 15. století přijímali evropští obyvatelé kočovníky vcelku shovívavě. Pojmenovávali je Gitanos, Gypsies, Zingari, Ciganos. Příslušníci tohoto etnika toto označení většinou nepřijímají a používají vlastní – Romové.

V 16. století však již Říšský sněm císaře Maxmiliána I. vydal edikt, podle kterého „měli Cikáni co nejrychleji opustit země německého národa“² pod hrozbou fyzických trestů až smrti.

Od 16. století se můžeme již více věnovat situaci v Čechách a na Moravě. Přes české země putují Cikáni, někteří se zde začínají usazovat. Ferdinand I. (1503-1564) vydal mandát uzákoňující jejich útlak. Také katolická církev poukazuje na to, že se jejich chování neshoduje s chováním, jež se očekává od poutníků činících pokání, a s křesťanstvím vůbec.³ V roce 1688 vypověděl Leopold I. Cikány ze země, v roce 1697 jsou prohlášeny za psance. V 18. století za vlády Marie Terezie a Josefa II. se objevují pokusy o asimilaci, násilné usazování a začlenění do majoritní populace. Již v této době se také projevuje snaha o vzdělávání Romů. Nesměli

¹ COHN, W. *Cikáni*, s. 31

² FRASER, A. *Cikáni*, s. 269

³ Tamtéž

být nazývány „cikáni“, ale „novosedláci“ či „Noví Maďaři“. V roce 1888 byl vydán výnos shrnující proticikánské zákony.

V období první československé republiky byl v roce 1927 vydán Perzekuční zákon číslo 117, jehož důsledkem byl soupis cikánského obyvatelstva, ale také „tuláků a lidí žijících po cikánsku“. Vydávají se také tzv. cikánské legitimace.

Československým zákonem o potulných cikánech č. 117/1927 Sbnz. se z různých pohledů zabývala řada badatelů. Mimo zájem odborné veřejnosti stálo uplatňování jednotlivých legislativních ustanovení v praxi, z nichž prvním a hlavním bylo vyhlášení některých regionů a obcí, kam nesměli cikáni vkročit. Zmapování těchto zakázaných lokalit na Moravě a ve Slezsku umožňuje kompletní soubor původních pramenů.

Bezprostředně po přijetí této výjimečné právní normy upozornilo ministerstvo vnitra nejvyšší místa veřejné správy v českých zemích a také na Slovensku a Podkarpatské Rusi, aby vzala v úvahu § 10 předmětného zákon, kde mj. stálo: „Politické úřady II. Stolice mohou určití území a obce, do nichž jest potulný cikánům přístup vůbec zakázán, nejsou-li tam příslušní.“

Po tomto upozornění doporučily zemské správy politické v Brně a v Opavě svým podřízeným orgánům, aby v tomto smyslu učinily vhodná opatření a předložily návrhy odůvodněné místními poměry a zvláště polohou (např. v pohraničí, v zalesněném terénu, v městských aglomeracích, v lázeňských obvodech aj.), respektive doplněné informacemi, zda a jak cikáni svými činy a chováním ohrožovali v daných lokalitách bezpečnost osob a majetku nebo jinak narušovali veřejný klid a pořádek.¹

Zvláště velkou odvahu vyžadovaly prý krádeže koní, které pak zloději podloudně převáželi na dobytčí trhy v Rakousku. „Znojemský politický okres jest okresem pohraničním, čehož bývá zločinci vůbec a zejména členy kočujících tlup zneužíváno, neboť překročení hranice státu jest zločincům vhodnou příležitostí, jak zmařiti nebo alespoň velice ztížiti jejich dopadení. Tak jest tomu zvláště u tlup cikánských a zvláště takových, jež nemají vozů (tzv. uzlaři), kteří s oblibou potulují se v pohraničním území a jsouce stíháni, uchylují se střídavě vždy na území druhého státu ... Cikánské tlupy, zvláště tzv. uzlaři, přecházejí hranice státní v hodině noční a na místech nestřežených, zvláště zalesněných, v čemž jest velmi těžko, ba přímo nemožno jim zabrániti, pokud jest jim možno ve zdejším politickém okrese se volně pohybovati.“ Aby takové příležitosti odpadly, měl být zákaz uplatněn v celém úředním obvodu.²

¹ NEČAS, C. *Romové na Moravě a ve Slezku*, s. 201

² NEČAS, C. *Romové na Moravě a ve Slezku*, s. 202

Jak tedy vidíme na tomto příkladu, v minulých dobách měli naši předkové s cikány takové potíže, že kvůli tomu existoval přímo zákon, jenž se touto problematikou zabýval. Pokud by takový zákon existoval dnes, tak by vlastně existovat nemohl. Byl by jistě označen za diskriminační, neboť vlastně posuzoval jednu skupinu obyvatel odlišně od ostatních. S tím samozřejmě souhlasím, neboť nejen dle mého mínění, ale i v souladu s obecně přijatým názorem si jsou všichni lidé rovni a tedy všem by se, lidově řečeno, mělo měřit stejným metrem. Na jedné straně by tedy nemělo docházet k diskriminaci, ale dle mého názoru ani ke zvýhodňování, tedy k dnešní tzv. pozitivní diskriminaci.

Druhá světová válka (1939-1945) přináší genocidu Romů, pracovní a později koncentrační tábory. Jen v Osvětimi zahynulo téměř 20 000 evropských Romů, z toho cca 5000 pocházelo z českých zemí. Jednalo se o Himmlerovo nařízení, z něhož byli vyňati ti, kdož měli árijského manžela, nebo sloužili v ozbrojených silách.¹ Romy na Slovensku genocida nepostihla, i tak však například nesměli cestovat veřejnou dopravou či do obcí mohli vstupovat jen v určených dnech a hodinách. Po roce 1945 dochází k migraci slovenských Romů do Čech a na Moravu. V roce 1958 se stává trestným nejenom kočování, ale i nehlášená změna bydliště.² Zákon o trvalém usídlení kočujících osob schválil socialistický parlament a mimo jiné se v něm uvádí, že: „Kdo setrvá při kočovném způsobu života, přestože mu byla poskytnuta pomoc k trvalému usídlení, bude potrestán pro trestný čin odnětím svobody na 6 měsíců až 3 léta“.³

Koncem šedesátých let, v rámci Národní fronty vytvořili romští představitelé vlastní organizaci Svaz Cikánů-Romů, s jehož pomocí chtěli přispívat k řešení tzv. cikánské otázky. Takový způsob integrace Romů do společnosti však byl pro KSČ nepřijatelný a v roce 1973 byl svaz administrativně zlikvidován. Od počátku sedmdesátých let se mělo k vyrovnání s majoritou dojít cestou materiálních a sociálních výhod pro „občany cikánského původu“. Dle této koncepce byly Romům přednostně přidělovány byty, zvýšené sociální dávky, speciálně účelově vázané příspěvky apod. Tento přístup však otupil soběstačnost a nezávislost Romů.⁴

¹ FRASER, A. *Cikáni*, s. 216

² MANUŠ, E. *Jdeme dlouhou cestou*, s. 15-17

³ FRASER, A. *Cikáni*, s. 277

⁴ HORVÁTHOVÁ, J. *Kapitoly z dějin Romů*, s. 53

1.1 Struktura romského společenství

Většina „gadžů“ (tak Romové říkají bílým) si vůbec neuvědomuje, že Romové netvoří jednolitě společenství, ale dělí se do skupin, podskupin a rodů. Nejpočetnější zastoupení mezi Romy v ČR mají Romové slovenští, kteří tvoří asi 75-85% z celkového počtu Romů u nás. Mezi nimi existují propastné rozdíly, týkající se sociální, vzdělanostní i kulturní úrovně. Najdeme zde životní ztroskotance závislé na alkoholu či drogách spočívající na společenském dně, stejně jako spisovatele, podnikatele či umělce. Velmi výraznou komunitu tvoří olašští Romové (cca 10%). V současné době u nás z této skupiny žijí většinou pouze potomci koňských handlírů. V této komunitě se mluví výhradně romsky, používá se ale odlišný dialekt. Olaši vůči ostatním Romům zauímají poněkud povýšený postoj. Sami je označují slovem Rumungro, což je označení pro neolašské Romy. Olašští Romové podnikají v oblasti služeb, vlastní autobazary či restaurace. Vykonávání fyzické práce je pro ně znamením neúspěšnosti. Jsou však také vnímáni jako kapsáři či prodavači i uživatelé drog. Docházka jejich dětí do školy je špatná, některé děti ji ani nedokončí. Zvláště dívky vzhledem k rodinnému modelu prakticky nemají možnost dále studovat, neboť žena se stará o rodinu a děti. Většinou se vdávají pouze v rámci své skupiny. Zbývajících 10-15% představují maďarští Romové.¹ Původní čeští Cikáni prakticky vymizeli, vzhledem k jejich genocidě za války. Jejich počet po válce byl pouze několik desítek rodin.² Z výše uvedeného vyplývá, že tedy valná většina Romů, žijících u nás zde takřkajíc nemá historické kořeny, ale ještě relativně nedávno to byli v naší zemi cizinci. Ale nejen válka měla na tuto populaci negativní vliv. Za komunistického režimu byli Romové – tehdejší cikáni – pod velkým asimilačním tlakem ze strany tehdejších státních orgánů. Vzájemně se odcizovali, snažili se popírat svoji identitu a přiblížit a vyrovnat se většinové společnosti. Tím se však sami odcizovali své komunitě a někteří se distancovali od svého etnika. S touto skutečností se setkáváme i dnes. Na druhé straně se těmto lidem nemůžeme divit, neboť to jsou v mnoha případech Romové, kteří se stydí za svůj původ. V některých těchto rodinách se už děti ani neučí romsky. Jejich rodiče se snaží co nejvíce včlenit do majoritní společnosti a na své děti mluví jen česky a i sami mezi sebou používají češtinu. Romština je pak už používána spíše výjimečně, např. v afektu či v hádce. Tyto rodiny chtějí žít a být začleněni v majoritní společnosti, vychovávat a vzdělávat své děti, chtějí žít v rámci obecně daných zvyklostí a živit se poctivou prací. Nechtějí, aby na ně bylo pohlíženo jako na někoho, kdo pracovat nechce, celý život bere sociální dávky, má kriminální minulost a parazituje na celé společnosti. Romové však

¹ HORVÁTHOVÁ, J. *Kapitoly z dějin Romů*, s. 65

² DAVIDOVÁ, E. *Cesty Romů*, s. 10

vzhledem ke svému většinou nízkému vzdělání vykonávají jen dělnické profese. V dělnické rodině má žena na starosti domácnost a výchovu dětí, muž zajišťuje obživu. Na rozdíl od rodiny střední třídy, dítě jako osobnost, která má charakteristické projevy, nestojí v dělnické rodině v centru pozornosti. To však neznamená, že je rodiče nemají rády. Oproti tomu u vysokoškolsky vzdělaných lidí právě rodiče dětem zdůrazňují význam vzdělání v jejich životě. Vizi učebního oboru vysokoškolští rodiče používají jako výhružku dítěti.¹

Slušným Romům kazí pověst ti, jež nikdy pracovat nebudou. Například romští lichváři představují obrovský a praxi snad neřešitelný problém.

Například v neblaze proslulém sídlišti Chanov se Romové člení na starousedlické rodiny. Dvě z nich hrají prim v životě sídliště. Mají peníze a tím i vliv. Podle organizace Člověk v tísni se místní autority formují kolem neformální skupiny lichvářů a různých podnikatelů a neoficiálně i kolem autorit občanských sdružení. V některých osobách se oba typy autority prolínají a jsou všichni příslušníky dvou nejsilnějších chanovských rodů, tudíž to jsou blízcí příbuzní -bratři a sestry a přímí bratrance a sestřenice. Provázanost s lichvářskými strukturami je neúprosná. Signálem katastrofické situace v lokalitě je vždy vyšší výskyt drog. Narkomani platí často zdejší lichvářům, aby získali peníze na drogy, kradeným zbožím a službami na objednávku. „Drogová scéna se velmi intenzivně rozvíjí především v ghettech. Problémy menšin a vyloučených skupin se objeví nejdříve právě u drog. V Chanově je asi 300 problémových uživatelů tvrdých drog pervitinu a heroínu. Nejchudší se musí spokojit s čicháním toluenu a podobných látek,“ uvedl Lubomír Šlapka z protidrogové organizace Most k naději. Dá se tedy konstatovat, že romští lichváři parazitují nejen na majoritní společnosti, ale i na „svých“. Lichvu, jako výnosný zdroj obživy, v Chanově provozují dva nejsilnější příbuzensky provázané místní rody. S oškubáváním lidí mají dlouhou zkušenost, a proto si nekonkurují. Údajně spíše spolupracují při vymáhání dluhů, dohazování si dlužníků na odpracování dluhů a předávají si informace o tom, do jaké míry lze na koho přitlačit. Někteří lichváři podnikají ve stavebnictví a dlužníci si u nich mohou načerno odpracovat dluhy. Lichváři mají stálou klientelu.

Tento jev nezmizí, protože jejich klienti chodí za lichvářem sami. Potřebují peníze a nemají vůbec nic. Jsou to především lidé, které lichváři dobře znají a vědí, na koho a jak vyvinout nátlak i přes členy své rodiny. K tomuto nežádoucímu jevu se kromě majetkové a jiné kriminality přidružuje také prostituce. Ta zde není chápána jako něco zlého. Při špatné

¹ KATRŇÁK, T. *Odsouzení k manuální práci*, s. 56, 129

ekonomické situaci rodin, ale i závislosti partnera na drogách či automatech, je každý zdroj obživy brán jako legitimní. I sex za peníze. Taková forma výdělků je v Chanově celkem rozšířená. Část žen působí v nejbližším okolí, část dojíždí do Bíliny a Teplic, další poskytují sex stálým německým zákazníkům přímo v bytech na sídlišti. V tamním prostředí je vše možné. V jednom bytě si zřídil romský podnikavec hospodu pro bezdomovce. Ti zde odevzdají sociální dávky, aby měli do další výplaty co pít.¹

Ale nejsou všichni lidé stejní. Ani Romové ne. V minulosti jsem měl možnost poznat rozvedenou romskou ženu, matku dvou dětí, která se stydí za to, že jak sama říká, je cikánka. Bydlí na Vranovské ulici v Brně. Tedy v části kde je Romů opravdu nadprůměrný počet. Její dcery jsou vždy čisté, upravené, školu navštěvují pravidelně a jejich matka se s nimi učí. Zajímavé na tom je to, že tato žena si nestěžuje na údajný rasismus, s tímto fenoménem nemají žádný problém ani její děti. Naopak ona sama vyčítá svým romským spoluobčanům, že se nechovají tak, jak mají. Jen pár metrů od ní bydlí rodina olašských Romů. Tato rodina je všeobecně známa svým agresivním stylem života. Vlastní černou stavbu, kterou neoprávněně pronajímá jako ubytovnu, neplatí z této činnosti žádné daně, občas je na někoho z této rodiny podáno trestní oznámení. Nejmenovaná hlava této rodiny si spolu s ostatními členy chodí pro sociální dávky, vyhrožuje úředníkům městské části zabitím a jezdí v nové Škodě Superb. Ano, i takto se dá žít a zneužívat systém sociálních dávek. I takto se dá parazitovat v naší demokratické společnosti a silným způsobem tak působit na všeobecné veřejné mínění. A musím bohužel přiznat, že naše společnost zatím není schopna či snad ochotna těmto negativním jevům zabránit. Jistě, není možné zevšeobecňovat na základě jednoho příkladu. Není zde dostatečná vypovídací kapacita, dostatečně vysoké procento pro srovnání. Pravdou však zůstává, že lidé žijící na této ulici či v okolí si dělají názor dle toho, co vidí, s čím se denně setkávají, nikoliv na základě moudrých slov politiků. Proto jsem také úmyslně uvedl jeden pozitivní a jeden negativní příklad z denního života. Na těchto dvou příkladech z praktického života je tedy vidět, že je u romského obyvatelstva různá struktura nejen z hlediska rodového či skupinového, ale i hlediska morálních kvalit. Je to tedy stejné jako u kterékoliv jiné populace.

¹ http://www.romea.cz/index.php?id=detail&detail=2007_3144

1.2 K zamyšlení

Teprve od roku 1950 došlo v českých zemích k zrovnoprávnění romského obyvatelstva „de jure“.¹ Romové tedy jsou uznáni jako národnost a mohou se k ní otevřeně hlásit. Ale mají opravdu zájem se hlásit ke své etnicko-národnostní identitě? Kolik a kteří Romové se k ní hlásí? Jsou to především příslušníci romské inteligence, představitelé romských hnutí a sdružení, ale i mnoho dalších Romů. Jsou to také ti, kdož vytváří různá sdružení či centra na pomoc Romům. Někteří z nich pak požadují různé dotace na různé programy, následně, pokud se nejedná o zpronevěru svěřeného majetku, objevují se různé nedostatky v účetnictví. Také toto nepřispívá k získávání důvěry. Další Romové se ale se svou národností neidentifikují. To dokazuje i fakt, že při posledním sčítání lidu se u nás k romské národnosti přihlásilo z předpokládaného počtu jen 23% Romů. Tato skutečnost vyplývá především ze dvou příčin. Část Romů o možnosti zapsat romskou národnost nevěděla, druhá část se ke svému romství záměrně nepřihlásila z obavy, že by tím pro ně mohly vyplynout nějaké problémy či aby nebyli zahrnuti do jedné skupiny s „nedobrymi Romy“.² Romové opouštějí své pozitivní tradiční hodnoty, jimiž se dříve romské komunity řídily (zcela v rozporu s nimi je odkládání dětí do ústavů, prostituce, podvádění jeden druhého i v rámci rodiny, nejednota). Např. v roce 2006 bylo do kojeneckého ústavu nebo krajského zařízení pro opuštěné děti umístěno 168 dětí. Většina z nich ze sociálních důvodů. Nejvíce dětí, o které se jejich rodiče odmítli postarat, pocházelo z romských rodin.³ Česká republika pak čelí kritice, že jsou děti do ústavů umísťovány příliš často. V současné době žije v ústavní péči v Česku 7500 dětí, z toho 70% ze sociálních důvodů.⁴ Moderní doba přinesla deformování tradic, struktury romské rodiny, zvyků i hodnotového systému. Jako člen kontrolní komise jsem měl možnost setkat se opakovaně s případy, kdy si Romové stěžují na svoji vlastní organizaci. Organizaci, ve které jsou a kterou vedou jejich vlastní lidé, tedy žánní „gadžové“. Organizaci, která pobírá státní i evropské dotace a má tedy zastupovat a hájit romské zájmy. Vzhledem k tomu, že se zde navíc objevily jisté nesrovnalosti v účetnictví a celý případ ještě není vyřešen, nebudu na tomto místě uvádět její název. Ale ať už se jedná jen o nedostatek pramenící z neznalosti předpisů či o úmysl, není to pro tuto práci podstatné. Tou podstatnou věcí je dle mého názoru to, že i zde se objevuje nejednotnost. To, že Romové jdou sami proti sobě, jeden rod proti jinému. Můžeme se též domnívat, že, alespoň v některých případech,

¹ DAVIDOVÁ, E. *Cesty Romů*, s. 228

² Tamtéž

³ MF Dnes 2. 6. 07., s. 02

⁴ Právo 4. 7. 07. s. 02

zajímá romské předáky spíše možnost vlastního prospěchu než blaho celku. Zároveň si ovšem musíme přiznat, že tento fakt je obecný a týká se stejně tak i majoritní společnosti.

1.3 Změna identity

Komunistický režim věřil, že pro rychlejší asimilaci „zaostalých cikánských rodin“ bude ku prospěchu všech, budou-li jejich velkoklany rozděleny a rozsidleny co nejdál od sebe. Jednotlivé rodiny tím budou nuceny k rychlejšímu soužití s majoritou, zamezí se tvoření replik osad v jednotlivých městských aglomeracích.

Tímto vysoce neuváženým krokem se však podařilo docílit něčeho úplně jiného. Romské komunity byly roztrhány, tradiční hodnoty a způsob vyrovnávání se s krizovými situacemi zrušeny. Ztráta vnitřní autority postavy vajdy ještě více semkla rodinné klany a upevnila jejich výsostné postavení s vlastní autoritou, vlastním hodnotovým systémem, s vlastní zodpovědností za sebe sama, s vlastní pravdou, právy a povinnostmi. Zatímco nukleární rodina tvořila v osadách pouze část většího celku, za který byla každá rodina spoluodpovědná, v městských aglomeracích osaměla a tuto spoluzodpovědnost zcela ztratila.

Důsledky tohoto osamocení jsou mnohavrstevné. Pro gadžovské oko zůstávají nejviditelnější pravděpodobně důsledky ekonomické. Přestože v osadách na Slovensku byla a je materiální kvalita života horší než v českých městech, není tato chudoba tak nápadná jako zde. V dřívějších dobách neexistovaly sociální dávky, rodiny měly více dětí, rodiče méně peněz, přesto se nestávalo, aby děti měly hlad, aby host odešel nepohoštěn, nemocný neošetřen. Pokud některá žena nevystačila s financemi na určité období, zbytek široké rodiny jí vypomohl. Darovali jídlo, postarali se o děti, nakrmili hosta. Výjimečný nedostatek proto hned neznamenal propad na dno společnosti, uchylování se ke krádežím či odkázanost na cizí milost. Členové širší rodiny fungovali jako záchytná sociální i ekonomická síť, se kterou mohl každý jedinec počítat.

Podobně tomu bylo i s předměty denní potřeby. Ne každá rodina si mohla dovolit pořídit hrnce na vaření, dostatečný počet židlí či postelí pro mnohačlennou rodinu, přesto mohla počítat s tím, že pokud přijde host, bude si tyto předměty moci zapůjčit u své rodiny, která je ochotně poskytne. Příchozí proto nemusel nutně vidět chudobu a nedostatečnou vybavenost domácnosti a mnohdy ani nedokázal rozlišovat, které věci do domácnosti patří a které jsou zapůjčené.

Tato záchytná síť však byla násilným rozsídlením roztrhána. Ze dne na den se od Romů začalo očekávat, že si vystačí se svou úzkou rodinou sami, tak jako gadžové, že se vzdají svého velkého společenství, budou se rozhodovat pouze sami za sebe a pouze za sebe ponесou odpovědnost. Zatímco v osadě rozhodoval vajda a představitelé velkorodin o řádově desítkách osob, v nových domovech Romů se od nich očekávala samostatnost. Zač byli jednotlivci v osadách káráni, jsou ve svém novém životě chváleni. Je pouze přirozené, že jim tato dovednost byla zpočátku cizí. Ve chvíli, kdy přišla první krize – např. špatné měsíční hospodaření či ztráta zaměstnání, propadla se ztracená romská rodina na dno, aniž by existovala romská sociální síť, která by ji zachytila. Ve většině případů byli příslušníci širší rodiny daleko a cizím Romům a gadžům byl její osud lhostejný.

Toto je velký zlom, který postavení rodiny v romské komunitě během posledních padesáti let prodělalo. Z polozávislé malé skupinky, která je součástí většího celku a širšího rozhodování, se stává uzavřená samostatná jednotka, osamocená v cizím prostředí, s novou vlastní autoritou, uznávanou, pouze uvnitř malé skupiny. Tento proces urychleného „dospívání“ instituce rodiny stále ještě doznívá v nejasném vztahu mladých Romů ke kořenům svých velkorodin. Ještě jich stále nejsou zcela prosti, na druhé straně jim nepřikládají takovou váhu jako jejich prarodiče.

Mluvíme-li proto dnes v souvislosti s romskou komunitou o rodině coby základní jednotce sebeidentifikace, máme na mysli rodinu užší, téměř nukleární, nikoliv širokou, jak ji popisují etnografové z dob dřívějších. Tím se dostáváme k základnímu rozdílu mezi současným venkovem a městem, kde na venkově se stále ještě často můžeme setkat s archetypální velkorodinou – fajtou, zvláště na venkově slovenském, kde není výjimkou, že vesnici o tisíci obyvatelích tvoří 5 – 6 velkorodin. Ve městech je tento jev zcela ojedinělý. Díky úspěšnému rozsídlení romského obyvatelstva se zde dnes setkáváme s desítkami či stovkami romských rodin, které nejsou ani spřízněny, ani spřáteleny, přesto jsou nuceny žít vedle sebe. Přes své rozdíly mají tyto rodiny i mnoho společného.¹ V dnešní době se často mluví o krizi rodiny. Socializační proces však probíhá nejlépe a nejefektivněji, pokud je situován do dobře fungující rodiny, tedy v rodině s dobrými vztahy, založenými na vzájemném respektu. Nukleární rodina přináší nejen kapitál ekonomický, ale i sociální.²

¹ RAICHOVÁ, I. *Romové a nacionalismus*, s. 76-77

² PETRUSEK, M. *Základy sociologie*, s. 94-95

Způsob bydlení je jedním z nejvýznamnějších ukazatelů ekonomické a kulturní vyspělosti společnosti. Vývoj dnešní společnosti vnesl prudké změny i do romské komunity, která byla nucena asimilovat se a přijmout způsob bydlení neromů. To znamená, že již natrvalo opustili kočovný způsob života, či soužití v romských osadách. Bytovou problematiku provází několik hlavních faktorů, tj. nevýhodné postavení Romů ve společnosti, nedostatek levného bydlení pro mladé rodiny, minimální šance získat nový byt a velký počet dětí v romské rodině.¹

Pominu-li větší počet dětí, což je relativně standard v romských rodinách, musím konstatovat, že i „gadžové“, Vietnamci a další a další spoluobčané mají problém získat byt. Vždyť kolik je neromských rodin s malými dětmi či dítětem. Jistě by také chtěli získat odpovídající byt dle svých představ, potřeb a požadavků. Jistě jim příliš nevyhovuje bydlení u rodičů či v podnájmu. Z vlastní zkušenosti vím, jak dlouho čekala na byt jedna z mých poctivě pracujících kolegyně, žena, která celý život pracovala. Žena rozvedená, s malým dítětem musela bydlet po podnájmech a následně obdržela městský byt v pavlačovém domě na ulici Cejl. Žena, která pokud dostala obecní byt, tak ho tzv. nevybydlela, ale naopak ještě za své peníze zvelebila. Pro ty, kdo neznají důvěrně město Brno, musím uvést, že se jedná o lokalitu dosti problémovou, lokalitu, kde je značná část nepřizpůsobivých a sociálně vyloučených občanů, pochopitelně se značným zastoupením romské komunity. O co je tato ulice méně vábná, o to je v ní více heren, zastaváren a podivných hospod, pro něž by bylo bývalé označení pro podnik čtvrté cenové skupiny jen nedostižným snem. Před provozovny podivného vzhledu a pochybné pověsti postávají hloučky Romů a korektně řečeno „nepřizpůsobivých obyvatel“. Člověk slušně oblečený, netrestaný a při smyslech, se této lokalitě ve večerních hodinách raději zdaleka vyhne. A je-li to možné, vyhne se jí raději i ve dne. Občas jen obyčejná jízda tramvají po této ulici přináší člověku nečekané zážitky.

Nedostatek levného bydlení není tedy jen problémem Romů. V psychologii se říká, že pozorování je královna výzkumných metod. Možná by stálo za úvahu, aby lidé, jež se domnívají, že Romové jsou, alespoň v otázce bytové problematiky, diskriminováni, se prošli podobnými ulicemi, podívali se na některé domy, kde je většina romských nájemníků a na základě tohoto nezávislého osobního pozorování si udělali vlastní zkušenost. Člověk může být bez práce, může mít osobní či rodinné problémy, může být chudý. To vše se může stát každému z nás. Ale to snad není důvodem k vytrhávání okapových svodů, rozbíjení oken,

¹ RAICHOVÁ, I. *Romové a nacionalismus*, s. 108

rozdělávání ohně na chodbách, močení a kálení ve společných prostorách, vyhazování odpadků z oken, čmárání po zdech. Kdo neviděl, asi neuvěří. Renomovaní autoři tyto skutečnosti ve svých dílech také většinou neuvádějí. Tedy alespoň jsem se s tímto nesetkal. Ale i to je skutečnost! Před ní se ale raději zavírají oči. Možná je to jednodušší, možná to není společensky žádoucí, možná člověk, který na tyto skutečnosti veřejně poukáže, bude nařčen z xenofobie a netolerance. Nevím, ať si každý utvoří své mínění na základě svých osobních zkušeností.

Na druhé straně je však také skutečností, že jsem měl možnost navštívit několik romských domácností a s hanbou přiznávám, že já doma tak vzorně uklizeno nemám. Tito Romové však sami o sobě říkají, že s těmi „cikány“ nechtějí mít nic společného. Zde se tedy pouze potvrzuje výše uvedená skutečnost roztrhání vnitřních vazeb a ztráta autorit vajdů především ve skupině mladé romské generace.

Mnoho Romů stále žije v koloběhu, ze kterého není cesty ven – dluhy na nájmu či na službách, v jejichž důsledku mohou být až soudně vystěhováni a přijít o byt. Sociální postavení Romům neumožňuje zajistit si bydlení z vlastních prostředků. Víme, že většina z nich žije ve zmíněné relativní chudobě. Relativní chudoba je založena na porovnávání standardu chudých a těch, kdo chudí nejsou. Romové měli a mají v porovnání s majoritní společností jiné podmínky, málokterí vlastní dům nebo byt. Po přistěhování, většinou ze Slovenska, bydlí u příbuzných, popřípadě žijí v pronajatých bytech. Jsou zcela odkázáni na systém přidělování obecních bytů.

Romové žijí vesměs v obecních bytech nižší kategorie, často s nevyhovujícími hygienickými podmínkami. Tyto byty obvykle obývá nepřiměřeně vysoký počet osob. Z toho do značné míry vyplývá vysoký počet podaných žádostí romských občanů o přidělení nových bytů, což však část většinové populace chápe jako důsledek devastování bytů.

Nedostatek levného bydlení zapříčiňuje to, že Romové jsou častými klienty bytových odborů příslušných Městských úřadů, kde žádají o tzv. „sociální byty“. V případě, že splňují požadovaná kritéria pro předělení takového bytu a nedostanou jej, mají pocit diskriminace, myslí si, že byty se přidělují pouze „gadžům“. Úředníci se ale setkávají i s případy, kdy se do role klienta čekajícího na přidělení bytu dostane nerom a není mu v žádost vyhověno, pak má on pocit diskriminace a domnívá se, že byty se přidělují pouze Romům.

V otázce bytové problematiky Romů existuje několik různých přístupů. Zdánlivě nejjednodušším, nejlevnějším, nejrychlejším a pro veřejnost nejpřijatelnějším řešením je izolace Romů, pod heslem „ať si žijí po svém, ale ne mezi námi“, ve zdevastovaných bytech, protože jiné si nezaslouží. Takové řešení je krátkozraké a je fakt, že společnost musí bojovat proti chudobě a sociálnímu vyloučení, aby chránila sama sebe. Chudoba a marginalizace určitých společenských skupin má totiž blízko k sociální patologii, jejíž řešení je mnohem složitější a finančně náročnější.

Sem patří výstavba holobytů, které se přidělují neplatičům nájemného, převážně Romům. Občané majoritní společnosti se bouří proti této výstavbě v jejich okolí, nechtějí mít v sousedství „spodinu společnosti“. Tento problém se řeší výstavbou za městem. Z takové výstavby často vznikají ghetta. To je patrné na příkladu Chánova. Je to malé sídliště na periferii severočeského Mostu, třináct panelových domů, ve kterých se v současnosti nachází 300 bytů. Do Chánova byli vystěhováni Romové ze Starého Mostu. Většina obyvatel Chánova má nanejvýš ukončené základní vzdělání a je dlouhodobě bez práce, odkázána na finanční pomoc státu. Protože tamější obyvatelé neplatili, úřady rozhodly strhávat část nájemného přímo ze sociálních dávek. Životní podmínky v Chánově jsou tak zoufalé, že většina Romů by se chtěla odstěhovat.

Jednou z pozitivních možností řešení v oblasti bydlení by byla výstavba chráněného bydlení. Na výstavbě nových bytů by se měli podílet jejich budoucí obyvatelé, aby k novým bytům získali vztah a lépe se o ně starali. Byty by měly být projektovány s ohledem na tradiční způsob bydlení Romů s velkou obytnou kuchyní, kde by se odehrával veškerý společenský život. Počítalo by se s možností přistavování dalších místností, aby velkorodiny mohly žít pohromadě. Mladí Romové stojí o generačně oddělené bydlení, chtějí se integrovat do majoritní společnosti.¹

Tuto touhu však zajisté nemají jen mladí Romové. Přiznejme si, že jen velmi málo mladých lidí chce bydlet ve stejném bytě, popř. domě se svými rodiči a svým nastávajícím. Takové bydlení sice může na jedné straně přinést určité výhody (např. hlídání dětí prarodiči), ale na straně druhé zde často dochází k mezigeneračním konfliktům.

¹ RAICHOVÁ, I. *Romové a nacionalismus*, s. 108-109

1.4 Sociální vyloučení

Jak již bylo nesčetněkrát řečeno, Romové mají omezený přístup na trh práce. O této skutečnosti patrně nemůže být pochyb. Omezení mohou být vyvolána různými příčinami. Na jedné straně mohou být dána nedostatkem kvalifikace a potřebných dovedností uchazečů o práci, na straně druhé lze hledat příčiny v předsudečných postojích zaměstnavatelů, v neochotě zaměstnávat specifické skupiny obyvatel. Osobně se domnívám, že podstatnou komponentu této skutečnosti tvoří jak určité předsudky, tak především nedostatečná kvalifikace.

Významnou komponentou sociálního vyloučení je charakter sociálních vazeb (sítí). Lze rozlišit sociální vazby a sítě primárního typu (rodina, blízcí přátelé) a vazby a sítě typu sekundárního (zprostředkované a formálnější vztahy). Zatímco v případě primárních vazeb jde o úzké vztahy, které jednotlivec zažívá v těsných (osobních) vztazích, sekundární vazby jsou výrazně volnější. O primárních vztazích platí, že jsou emotivnějšího rázu a o vztazích pak, že mají více racionální podtext. V sekundárních sítích získává jednotlivec významné informace o vzdělávání, volných místech apod. Vyloučené skupiny obyvatel mívají narušené oba systémy vazeb, ve větší míře však obvykle nemají ustavenou tzv. sekundární síť.

Další z oblastí, v níž se sociální vyloučení projevuje, je charakter lokality. Projevuje se kvalitou bytů, (ne) přítomností rekreačních zařízení, podobou pozemních komunikací apod. Vedle toho však má sociálně vyloučená lokalita řadu sociálních charakteristik, které ji zřetelně identifikují. Jedná se zejména o nízkou míru sociální provázanosti obyvatel dané oblasti, obvyklou menší intenzitu komerčních i občanských aktivit.

Častým rysem sociálního vyloučení je nedostatečný přístup k základním službám. Službami rozumíme spektrum rozličných služeb (veřejných, komerčních), které jednotlivci (rodiny, skupiny) průběžně využívají. Služby lze rozlišit na ty, které jsou vázány na bydlení a na ty, které jsou využívány mimo byt. Do první skupiny patří např. zásobování domácnosti elektřinou, plynem, teplou vodou, ale také sociální služby (pečovatelská služba). Do druhé skupiny pak patří služby jako veřejná doprava, poštovní služby, lékařská péče (ambulantní i nemocniční), ale také např. využití jeslí, školek.

S přihlédnutím k výše uvedenému budeme definovat sociální vyloučení následovně: Sociální vyloučení je proces (nebo stav), který určité jednotlivce, rodiny, případné skupiny či celá lokální společenství (komunity) omezuje v přístupu ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém i politickém a občanském životě společnosti. Tento proces (stav) má mnoho příčin. Patří mezi ně chudoba, nízké příjmy, diskriminace, nízká míra

vzdělanosti, zdevastované životní prostředí (tak typické pro slumy), často také etnická příslušnost. Prostřednictvím tohoto procesu jsou lidé odštěpeni na významnou periodu v životě od institucí a služeb, sociálních sítí a rozvojových příležitostí, které má k dispozici většina obyvatel ve společnosti.

Sociální vyloučení je devastující jak pro skupinu, která je jím postižená, tak pro společnost, v níž k němu dochází. Zatímco pro sociálně vyloučenou skupinu tento stav znamená nejhorší životní podmínky, pro zbytek společnosti je pak existence sociálně vyloučené skupiny jednak důkazem její neúčinné solidarity (což z dlouhodobého hlediska posiluje společenský cynismus), jednak také potenciálním ohrožením výbušnou situací (která vzniká vždy, když jsou určité skupiny obyvatel vystaveny mimořádně špatným životním poměrům).

Romy v České republice patrně lze považovat za sociálně vyloučenou skupinu. Níže proto uvádím některé obecné indikátory, které se používají pro určení sociálního vyloučení. Existuje mnoha dalších možností, jak sociální vyloučení indikovat, uvedené jsme zvolili jen pro ilustraci. Mnozí autoři uvádějí podrobné výčty indikátorů, jejichž uvedení však není pro naše účely nezbytné. Např. Howarth (1999)¹ spolu s kolektivem autorů provedl sérii výzkumů, na jejichž základě určil indikátory, které uvádím níže. Zde musím konstatovat, že mé osobní zkušenosti naprosto korespondují s těmito zjištěními a musím se s nimi zcela ztotožnit. Sice nemám osobní zkušenosti s nižší porodní váhou u narozených dětí, ale jsem přesvědčen, že tyto ukazatele naprosto přesně vystihují skutečnost. Díky svým praktickým poznatkům a četným rozhovorům s těmito lidmi bych si dovoluji do první kolony indikátorů lokalit ohrožených sociálním vyloučením zařadit ještě styl rétoriky. Tedy zjednodušeně řečeno časté používání a časté opakování vulgarit v běžném hovoru. Tedy i tehdy, pokud se nejedná o nijak vypjaté emocionální situace.

1. Indikátory sociálního vyloučení pro určení lokalit ohrožených sociálním vyloučením:

- větší počet přelidněných bytů
- menší míra dobrovolných aktivit
- horší zdravotní stav populace
- nižší střední délka života

¹ NAVRÁTIL, P. a kol. *Romové v české společnosti*, s. 34-35

- nízké vzdělání obyvatel
 - vyšší podíl obyvatel bez bankovních účtů (specificky stavebního spoření)
 - vyšší podíl přečinů a trestných činů (přepadení, loupeží apod.)
2. Indikátory sociálního vyloučení u rodin s dětmi:
- vyšší počet dětí v domácnostech bez práce
 - nízká porodní váha dětí
 - vyšší dětská úmrtnost
 - nízká účast na výuce ve škole
 - horší výsledky ve škole
 - vyšší míra porodnosti u dívek v nižších věkových skupinách
 - vyšší počet dětí ve výchovných institucích¹

Za nejdůležitější, i když ne výlučný, faktor, který vede k sociálnímu vyloučení, můžeme samozřejmě také považovat omezený přístup na trh práce.

Situace celé komunity romských obyvatel je charakterizovatelná ztíženou situací a přístupem na trh práce. Údaje o míře nezaměstnanosti romské populace se opírají jak o zastaralé (z roku 1998) odhady počtu Romů evidovaných na úřadech práce, kde dochází pravděpodobně k výraznému zkreslení mimo jiné z důvodu existence velkého množství neevidovaných nezaměstnaných, tak o aktuálnější kvalifikované odhady. Údaje tak varíují od 19 % nezaměstnaných (podle evidence) až k 70 % (kvalifikované odhady). Současně však situaci může ovlivňovat možnost nepravé nezaměstnanosti, která je nejčastěji vnímána jako cílená registrace na úřadu práce vedená snahou získat sociální dávky, zdravotní a sociální pojištění. Přiznejme si také, že mnoho Romů, ale nejen jich, doopravdy žádný zájem o práci nemá. Někteří z nich vnímají práci jako určité ponížení.

Hlavními příčinami vysoké míry nezaměstnanosti romské populace jsou nízká vzdělanostní úroveň a kvalifikace napříč celou populací (80 % populace má jen základní vzdělání, 90 % populace je v 9. třídě klasifikace zaměstnanosti, což představuje pomocné a nekvalifikované dělníky).

Romové jsou zároveň nejvíce postižení dlouhodobou a opakovanou nezaměstnaností. Dle některých údajů je podíl Romů na dlouhodobé nezaměstnanosti třikrát vyšší než u ostatních uchazečů. Vzhledem k trendu, který vykazuje dlouhodobá nezaměstnanost v rámci celé společnosti a kterým je zvyšování podílu dlouhodobě nezaměstnaných při více méně

¹ NAVRÁTIL, P. a kol. *Romové v české společnosti*, s. 34-35

stagnující míře nezaměstnanosti je otázkou, zda nějak ovlivňuje i podíl dlouhodobě nezaměstnaných v kategorii Romů. Můžeme předpokládat, že pokud ano, tak ve smyslu jejich nárůstu.

Sezónní a příležitostné formy zaměstnání představují pro Romy, většinou muže, jednu z mála možností, jak prostřednictvím úřadu práce a vůbec získat pracovní příležitost. Romové jsou zároveň skupinou, která tohoto způsobu pracovního uplatnění ve velké míře pravidelně využívá a pravděpodobně také jedinou skupinou, která o něj má ve zvýšené míře zájem. Využívání možnosti těchto forem práce je také pravděpodobně důvodem, proč Romové z evidence úřadu práce odcházejí, ale po čase se do ní zase vracejí a vykazují tak vysoký podíl na opakované nezaměstnanosti. Tyto formy zaměstnání sice vzhledem ke své neatraktivitě pro průměrnou populaci představují možnost pracovního uplatnění pro jinak nezaměstnatelné skupiny, avšak nezakládají pravidelný příjem, který představuje podmínku pro uplatňování širších občanských práv (např. možnost získat úvěr) a podmínku pro dosažení životní jistoty vůbec a z dlouhodobé perspektivy se jeví jako nestandardní řešení situace lidí marginalizovaných na trhu práce.

Ještě závažnějším, avšak mezi příslušníky romské komunity, zejména muži, rozšířeným způsobem, jak mohou lidé vyloučení z oficiálního trhu práce získat pracovní příležitost, jsou pracovní příležitosti, jsou pracovní nabídky v rámci šedé ekonomiky. Dovolují si odhadnout, že zhruba každý druhý romský muž, který nežije v oblasti s vysokou mírou nezaměstnanosti, případně v ghettu, je alespoň jednou ročně tímto způsobem zaměstnán. Zejména v sezoně cestářských prací můžeme i jako náhodní kolemjdoucí odpozorovat složení tzv. dělnických part, které kopou výkopy, pokládají nejrůznější potrubí, asfaltují apod. V rámci města Brna mívám v letních měsících tyto zážitky velmi často a při té příležitosti si vždy vzpomenu na tak časté výroky o „líných Romech“ a přemýšlím o tom, kdo z nás „pracovitých Čechů“ by byl ochoten a hlavně schopen těžce pracovat ve čtyřicetistupňovém vedru. Velmi problematickým rysem zaměstnávání „na černo“ je, pro zaměstnavatele výhodné zaměstnávání lidí, kteří nemají reálnou šanci získat práci a příjem v rámci oficiálního trhu práce a kteří jsou jen málo informováni o dlouhodobých sociálních dopadech takového způsobu obživy. Tento způsob zaměstnávání je výhodný zejména z ekonomického hlediska, ale také z hlediska možnosti nedodržování zákoníku práce a manipulace se zaměstnancem. Zaměstnavatelé pak tento stav uměle udržují, což vede k nedostatku, ne-li úbytku pracovních příležitostí na oficiálním trhu práce.¹

¹ Navrátil, P. a kol. *Romové v české společnosti*, s. 61-62

1.5 Rasismus z obou stran

Tak jako všude na světě, jsou i u nás lidé dobří a ti méně dobří. Skutečností zůstává, že o rasismu můžeme nejčastěji slyšet z úst romské populace. V této podkapitole bych tedy chtěl uvést příklady z obou stran. Většinou se má za to, že rasismus projevují ti tzv. „bílí“ vůči Romům, černochoům apod. Může tomu však být i naopak. Romští i neromští bloggeři, redaktoři i zahraniční politici píšou a hovoří o rasismu v Čechách. O tom, že jsou cikáni jeho oběťmi. O diskriminaci cikánů v Čechách. O té druhé diskriminaci však všichni mlčí. Doporučuji si přečíst článek od Josefa Klímy, známého novináře, jež uvádím v příloze 5 a který je k přečtení i na internetu.¹

Jak je to tedy doopravdy? Pokud je někde pochod vyholených lebek, jsou toho plné noviny a televize. Pokud starosta vystěhuje cikánské neplatiče z rozpadajícího se domu do luxusních plně vybavených buněk, je obviněn z rasismu. Pokud radnice vystěhuje z bytu neplatiče bez toho, aby mu poskytla náhradní bydlení, je vše v pořádku. Dluží a je nepřizpůsobivý. A bílý. Pokud je ale cikán, pak je to rasismus. Přitom jsou důvody vystěhování stejné. Nehrajme si na nerasismus tím, že o cikánech píšeme jako o Romech. Cikán je cikán. Leckdy tak o sobě hovoří oni sami. Kdo není cikán, je gadžo. Nebo bílej. Nebo bílá svině. Případným moralistům doporučuji návštěvu Chánova, Teplic, Karlína, lépe však několikaletý pobyt v uvedených lokalitách. Návštěvu některé z hospod na „konfliktním“ území, nebo návštěvu diskotéky Harlem v Karlíně. Pokud přežijete bez úhony (v lepším případě té slovní), pochopíte. Nehrajme si na nerasismus tím, že nebudeme psát o příčinách, nebo tím, že nebudeme psát o projevech rasismu ze strany cikánů.

Když majiteli obchodu dovnitř vstoupí bezdomovec či člověk, o němž lze od pohledu předpokládat, že se zaobírá drobnými krádežemi, vystartuje ochranka nebo další personál a z metru dotyčného budou hlídat a sledovat. Pokud vstoupí banda cikánských dětí, z nichž většina bude odvádět pozornost, aby jedno mohlo (ne vždy) krást a majitel se zachová stejně, pak půjde o projev rasismu. Proč? Proč najednou majitel obchodu není opatrný, ale je rasista?

Publicista Malý na svém blogu uvádí, že bydlel nějakou dobu v Karlíně. Větší kumulace cikánského obyvatelstva a enormní kumulace zastaváren. Abnormálně vyšší počty vykradených aut a „drobných“ krádeží než v jiných pražských čtvrtích.

¹ http://www.lidovky.cz/mensina-c5c-/ln_noviny.asp?c=A090725_000048_ln_noviny_sko&klic=232634&mes=090725_0

Kdo nosil do zastaváren rádia, z nichž ještě visely vytržené zbytky drátů, ví každý, kdo jen Karlínem prošel a nahlédl do některé ze zastaváren výlohou. Před Karlínem žil přes deset let v severočeské Kadani (18 % romského obyvatelstva). Několikrát se údajně byl podívat i v Chánově u Mostu. V Kadani bylo plno hospod. Plno pracovitých a poctivých cikánů, ale i plno těch druhých. Ti pracovití cikáni chodili do kterékoli z těchto hospod a nikdy neměli problém, nikdo jim nikdy neřekl „černejš“ a neseseděli u izolovaného stolu. Ti ostatní cikáni chodili do té své hospody. Pokud tam omylem vkročil člověk, který nebyl cikán, nebo chcete-li Rom, v lepším případě slyšel „táhni bílej“.

V Karlíně se s rasismem setkal. Dokonce s jeho docela fyzicky brutální formou a navíc ze strany dětí. Cikánských dětí. Nejen vůči bílým dětem, ale i vůči důchodcům, kteří neměli šanci na obranu. V Karlíně na náměstí bylo dětské hřiště a mělo svého hlídače. Jak se na hřiště začaly stahovat cikánské děti, tak to hlídač i lavičky a prolézačky přestávaly zvládat. Po čase se objevilo nové, železobetonové vybavení, zmizel hlídač a hřiště bylo obeháno železným plotem. Prý pro blízkost rušné silnice. Plot ale připomíná vězeňskou klec. Na hřiště se vrátili děti. Cikánské. Bílé nemají nárok. Pokud nevěříte, vezměte své bílé dítě a zkuste na hřiště vstoupit. Na vlastní nebezpečí. To není rasismus?¹

Ze zdevastovaného Chánova udělal v roce 1991 rozsáhlou fotoreportáž a vypracoval několikastránkové podklady a předal ministru práce a sociálních věcí s požadavkem, aby se řešením cikánské otázky vláda zabývala. Neučinila tak a neučinila tak ani žádná jiná za od listopadu 1989.

¹ <http://michalmaly.blog.idnes.cz/c/57168/Vypichni-ty-bily-svini-oci-Ane>

Haldy odpadků kolem domů, v nich hejna krys. A v tomto prostředí si hrají cikánské děti. Vytrhané kuchyňské linky, vany a záchodové mísy a následně prodané v bazarech. Město Chánov vše opakovaně opravilo. Z našich daní.

Na druhé straně tentýž autor uvádí, že pracoval jako stavbyvedoucí na melioracích. V partě měl minipartu cikánů z Rohozce. Nikdo nemakal tak jako oni. Tak dobře a tak poctivě. Když v terénu jednou ztratil peněženku, za chvíli s ní jeden z nich přiběhl a nechyběla ani koruna. Přitom tenkrát, v roce 1988, bydleli ve stejných podmínkách, jako cikáni v ghettu na Slovensku, jehož některé fotky zde jsou. Prostě u cikánů je to stejné jako u nás. Jedna část chce pracovat a nekrade, druhá nechce pracovat, případně krade. Monitoruje se kriminalita mladistvých, mužů, žen, recidivistů. Podle toho se více méně přizpůsobují preventivní a profylaktická opatření. Monitorovat kriminalitu romského etnika je ale sporné. Mohlo by se jednat o projev rasismu.

Když někde dostane cikán facku, jsou toho plné noviny. Nebo když nedostane práci. Je to přece „in“, boj proti rasismu. Když ale dva cikáni téměř utlučou „gadža“ k smrti jen proto, že je bílý a chtějí mu vypíchat oči a pak je cikánský policista kryje a vyhrožuje postiženému smrtí, pak se v tisku objeví minizprávička a redaktor dodnes hrůzou nespí, zda nedostane předvolání k soudu za propagaci rasismu. To je populismus a zastírání neschopnosti vlád od roku 1989 tento problém řešit. Za dvacet let neměla ani jedna z vlád jediné zasedání, na kterém by tuto problematiku řešila. A alespoň zčásti vyřešila. Ta zpráva o napadení "bílého

¹ <http://michalmaly.blog.idnes.cz/c/57168/Vypichni-ty-bily-svini-oci-Ane>

cikány" vyšla malinká v jediném mediu a ostatní ji nepřevzala. Oběť byla napadena jen pro bílou barvu pleti. Cikáni ji brutálně dokopali a snažili se jí vypíchnout oči. Fakticky šlo o lynčování. Kriminalisté, ze strachu, aby je pak někdo neobvinil z rasové nesnášenlivosti, o události odmítali hovořit. Jen řekli, že od listopadu 1989 nezaznamenali tak brutální útok, který by byl veden proti cikánovi. Proti bělochovi k němu došlo a nebylo to asi poprvé. Psát se o tom ale nesmí.¹

Že je uvedená skutečnost pravdivá, dokazuje i fakt, že romský policista Martin Barkóci z Ostrova nad Ohří stráví následující čtyři roky ve vězení. Poslal ho tam Krajský soud v Plzni za to, že se snažil zamést pod koberec zločin kamarádů. Julius Horvát a Milan Pačan si podle rozhodnutí stejného soudu odpykají čtyři roky za brutální útok na 35letého muže, kterého málem umlátili násadou od lopaty.

"Policista se svým jednáním dopustil trestného činu zneužití pravomoci veřejného činitele, nadřezování a vydírání," řekl předseda senátu Přemysl Špicar. Útok Romů na poškozeného měl podle soudu rasový podtext. K incidentu došlo 22. prosince 2007 kolem čtvrté hodiny ráno před hernou Kolečko v Ostrově nad Ohří. Tam podle obžaloby Horváth a Pačan muže napadli nejprve údery pěstí a kopanci, později se do něho pustili násadou od lopaty.

"Dostal jsem pětadesát ran lopatou. Už jsem přestával vnímat bolest, viděl jsem jen záblesky," popsal u soudu muž, který je zařazen do zvláštního programu na ochranu svědků. Jeden z útočníků se mu také pokusil zasadit ostrým hrotem násady poslední ránu do očí. Napadený sklonil hlavu, hrot mu probodl čelo.²

Z rasismu byl svého času obviňován i tehdejší starosta Vsetína pan Čunek. Na níže uvedených převzatých fotografiích z blogu Michala Malého je vidět pro některá místa typický „pořádek“. V tomto případě se jedná o některé domy ve Vsetíně, ale podobných zákoutí bychom našli mnoho i v našem městě Brně. Jen namátkou mne napadá ulice Vranovská, Mostecká, Bratislavská či Francouzská. Tedy ulice v tzv. „Bronxu“.

¹ <http://michalmaly.blog.idnes.cz/c/57168/Vypichni-ty-bily-svini-oci-Ane>

² <http://www.novinky.cz/krimi/169957-policista-pujde-do-vezeni-kryl-zlocin-kamaradu.html>

Exstarosta Čunek vystěhoval cikány devastující dům do komfortně vybavených buněk. Na prvních dvou fotografiích vidíte, jak bydleli cikáni ve Vsetíně dříve a jak zdevastovali majetek města. Na dalších 3 fotografiích vidíte, kam je pan Čunek přestěhoval. Přesto čelil obvinění z rasové diskriminace!

¹ <http://michalmaly.blog.idnes.cz/c/57168/Vypichni-ty-bily-svini-oci-Ane>

¹ <http://michalmaly.blog.idnes.cz/c/57168/Vypichni-ty-bily-svini-oci-Ane>

Domnívám se, že tyto fotografie jsou výstižnější, než veškerý popis.

Pan Čunek si za to vysloužil ostrou kritiku demagogických bojovníků proti rasismu. Jak tento problém řeší naši sousedé na Slovensku, dokládá několik převzatých fotografií. Rozpadající se chatrče bez vodovodu a kanalizace, byt' na každé je satelit. Pokud si fotky prohlédnete detailněji, zjistíte, že obyvateli nejsou jen cikáni (i když jich je většina), ale i bílí. Domnívám se, že by se našlo mnoho lidí, kteří by za podobné ubytování byli vděční. Stačí se projít např. po ulici Bratislavská či Francouzská v Brně a podívat se v jakých podmínkách tam žijí lidé v pavlačových domech. A tito lidé ve většině případů své nájemné řádně platí.

¹ <http://michalmaly.blog.idnes.cz/c/57168/Vypichni-ty-bily-svini-oci-Ane>

Nemám problém, když jsem v obchodě s manželkou a nahrne se tam banda cikánských dětí. Jen si stoupnu za manželku a hlídám ji kabelku. Kdyby přišlo pět černochoů, nemám pocit, že bych měl něco podobného udělat. Jsem opatrný, nebo rasista?

Neházím cikány, nebo Romy, chcete-li, do jednoho pytle. Poznal jsem, že jsou to lidé emotivnější než my, a že jsou mezi nimi stejně jako mezi bílými dobří a špatní. Proč se ale píše o rasismu „gadžů“ vůči cikánům a o rasismu vůči „gadžům“ se nepíše? To se nesmí? Redaktor by přišel v rámci populistického boje proti rasismu o místo?

Nepopírám, že se v této zemi občas nevyskytne projev rasismu. Ale těch projevů je mnohonásobně méně, než v USA či Anglii, kterých jsme terčem kritiky. A jsou oboustranné, ne jenom proti cikánům, ale i proti bílým. Proč když radnice vystěhuje neplatiče, je vše v pořádku a když je neplatič cikán, nebo chcete-li Rom, jde o rasismus?

¹ <http://michalmaly.blog.idnes.cz/c/57168/Vypichni-ty-bily-svini-oci-Ane>

Další foto pochází ze Slovenska

Není voda, plyn, ale satelit nikde nechybí.

Život některých Romů na Slovensku je takový, že polské cestovní kanceláře zařadily do nabídky okruh, v jehož rámci mohou zájemci navštívit romské osady na východě Slovenska. Návštěva romské chatrče se tak dostala v nabídce hned vedle historického města Levoča nebo Spišského hradu.²

¹ <http://michalmaly.blog.idnes.cz/c/57168/Vypichni-ty-bily-svini-oci-Ane>

² <http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/184996-polske-cestovky-vozi-turisty-do-romskych-osad.html>

No a takto, 200 metrů vedle, žijí cikáni, kteří pracují. Žijí za své „vydělané“...

Nemohu souhlasit s tím, že se demagogicky píše o diskriminaci cikánů ale o tom, že mnohdy daleko brutálnější projevy rasismu jsou ze strany cikánů vůči "bílým" spoluobčanům se nesmí psát. Nicméně to, že problém neřeší ani vlády ani romští aktivisté znamená dvě věci - dále budeme platit devastaci městského majetku a její opravy z našich daní. Problematika bude narůstat geometrickou řadou, protože bez ohledu na barvu pleti, rodiny, které poctivě pracují, mají jedno až tři děti, protože víc neuziví.²

V rámci objektivit však také musím uvést, že je pravda, že i slušní a pracující Romové mohou mít problémy. Dokazuje to osud vedoucí redaktorky romského vysílání Českého rozhlasu. Anna Poláková požádala o azyl v Kanadě, neboť její rodina v minulosti opakovaně čelila rasistickým útokům. Pro odchod z Česka se rozhodla spolu s manželem, třemi dětmi, zetěm a vnučkou.

Syna paní Polákové v minulosti napadla čtveřice neonacistů. Mladík tehdy utrpěl otřes mozku, měl četné pohmožděniny a tržnou ránu na hlavě. Podle redaktorčina vyjádření z roku

¹ <http://michalmaly.blog.idnes.cz/c/57168/Vypichni-ty-bily-svini-oci-Ane>

² Tamtéž

2002 však nešlo o první útok na její rodinu. Manžel Polákové čelil například vydírání. Poláková pracovala v Českém rozhlasu 1 - Radiožurnálu od roku 1998. Připravovala pořad věnovaný životu Romů a jejich kultuře O Roma Vakeren (Romové hovoří). K emigraci do Kanady Romy vyzývají někteří romští aktivisté. Od letošního ledna do března požádalo v Kanadě o azyl kvůli údajné diskriminaci 653 českých občanů.¹

Vzhledem k této skutečnosti zavedla Kanada víza pro země, z nichž přijíždí nejvíce žadatelů o azyl a nijak se netajila, že důvodem je omezit množství lidí, přijíždějících z Mexika a Česka do Kanady s cílem získat občanství. Současně otevřeně přiznala, že nestačí vyřizovat počet žádostí, které jsou většinou neoprávněné a podvodné. „Lidé, kteří skutečně potřebují ochranu ze strany Kanady, končí v dlouhé frontě, čekají měsíce a někdy roky než jsou jejich žádosti vyslyšeny. To je neakceptovatelné,“ zdůvodnil krok, který kritizují ochránci lidských práv a který naznačuje, že selhání kanadské byrokracie se řeší na úkor druhých zemí. Většina žadatelů azyl nedostane, přesto rapidně roste počet Mexičanů utíkajících z Mexika, protože brutální drogová válka v zemi si vyžádala jen loni přes 8000 obětí. Počet Mexičanů žádajících o azyl se od roku 2005 ztrojnásobil. Na druhém místě jsou občané České republiky, především Romové. Kanada loni a za první čtyři měsíce letošního roku udělila azyl 132 českým žadatelům. Rada pro přistěhovalectví a uprchlíky za tu dobu stihla projednat a uzavřít 334 českých žádostí, většinu z nich zamítla. Většinu z 2581 žádostí ale kanadské úřady zatím neprojednaly, vyplývá z údajů kanadského velvyslanectví v Praze. Kanadské velvyslanectví v Praze uvedlo, že úřady v letošním prvním pololetí zaregistrovaly 1720 českých žádostí, což je dvakrát víc než za celý loňský rok.²

Český ombudsman Otakar Motejl vidí možnou příčinu vysokého počtu žádostí v strukturách, které se chtějí na cestách Romů do Kanady obohatit, zajišťují jim cestovní náležitosti a doklady.

Kanadský ministr Kenney poznamenal, že Kanada v letech 2007 až 2008 zrušila vízovou povinnost i pro sedm dalších evropských zemí a v žádném případě nezaznamenala takový růst žádostí o statut uprchlíka jako v případě Česka. A to mezi nimi byly státy jako

¹http://zpravy.idnes.cz/redaktorka-rozhlasu-odesla-do-kanady-na-jeji-rodinu-utocili-rasiste-11t-/media.asp?c=A090603_141139_media_pei

²<http://www.novinky.cz/zahranicni/amerika/173694-kanada-zavedla-viza-pro-cechy-a-mexicany-nezvlada-pocet-imigrantu.html>

Slovensko a Maďarsko, kde žije početná romská menšina. Víza byla zavedena v polovině 90. let, když více než 4000 občanů ČR, především Romů přicestovalo do Kanady.¹

Výše uvedený kanadský ministr pro občanství, přistěhovalectví a multikulturalismus Jason Kenney také vyzval českou vládu, aby zakročila proti agenturám, které zřejmě stojí za současným přílivem českých Romů do Kanady. Po příletu tito Romové žádají o status uprchlíka. Skutečnost, že kanadské úřady zaznamenaly prudký nárůst žádostí o statut uprchlíka od českých Romů, vedla až k zavedení vízové povinnosti z kanadské strany. "Ačkoliv Česká republika má stejně jako jiné demokracie svoje problémy a nedostatky, lze jen těžko uvěřit tomu, že by byla ostrovem perzekuce v Evropě," řekl Jason Kenney. Článek v kanadských novinách přitom popisuje pochody neonacistů romskými ghety, segregaci romských dětí, které často končí ve zvláštních školách, obtíže Romů na trhu práce a sterilizaci romských žen.² Mluvil jsem o tomto problému s několika Romy. Jeden z nich uvedl, že má v Kanadě bratrance. Možná to byla jen náhoda, rozhodně se nejednalo o nějaký reprezentativní vzorek romské populace, ale v podstatě jsme se shodli na skutečnosti, že Romové odcházeli do Kanady především z ekonomických, nikoli z rasových důvodů. Čeští Romové, žádající v Kanadě o azyl, pobírali zhruba sedm dolarů na den a osobu jako přilepšení, přičemž jim zdejší radnice platila ubytování a stravu. Pětičlenná romská rodina tak měla bez práce denně skoro 35 dolarů. Kdo měl jídlo třikrát denně a na pokoji sprchu, dostal „jen“ pět dolarů na den, na koho zbyla skromnější ubytovna, tomu přidali. Za tyto peníze se dá koupit dohromady čtyři kila vepřového masa, dvě kila kuřecích párků, čtyři litry stolního oleje, bochník chleba, deset housek, třicet buchtíček a kostka margarínu.

Břetislav Olšer, novinář a spisovatel, popisuje, jak do největších ontárijských novin Globe and Mail napsal článek, jestli jsou Češi rasisté, nebo jen z lidského hlediska nemají rádi jakékoli nepřizpůsobivé občany. Napsal tedy článek; o povodních a chování postižených občanů během jejich dočasného ubytování v prostorách některých základních a vysokých škol, o tom, jak prodávali humanitární pomoc na černém trhu, jak si na dobré bezplatné bydlo zvali i své příbuzné ze Slovenska, jak brali třicet tisíc odškodnění a kupovali si za ně letenky do Kanady, o jejich nechuti pracovat...

¹ <http://www.novinky.cz/zahranicni/amerika/166542-kanada-varuje-prahu-pred-prilivem-romu-z-cr-zada-zasah.html>

² Právo 5. 1. 2007 s. 12

Článek šokoval, pan Olšer byl prohlášen za největšího odpůrce barevné rasy. Čecho a slovákokanadřané však byli rádi, že mají obětního beránka a argument, proč žádat vízovou povinnost pro Českou republiku. "Nechceme dezinfikovat naše školy a žít nepřizpůsobivé přistěhovalce, kteří obchodují s drogami a chtějí žít pouze ze sociálních podpor z našich daní!" protestovali u kanadské ministryně práce a sociálních věcí. A protestovali tak vehementně, až byl tento novinář pokárán za rasismus od Helsinského výboru při americkém Kongresu a pro Česko nastolena vízová povinnost.¹

Na druhé straně však nemůžeme zavírat oči před skutečností, že se v naší zemi zřejmě stále více rozrůstá pravicový extremismus. Tuto skutečnost dokazuje např. protestní akce nacionalistické Dělnické strany v Litvínově, které se uskutečnily v listopadu 2008. Do převážně romského sídliště se vydalo na 600 radikálů. Pravicoví extremisté využili rozčarování části obyvatel sídliště, které se s přílivem Romů z jiných měst změnilo v sociálně vyloučenou lokalitu. Řada z původních obyvatel je přesvědčená, že za nepořádek v ulicích a klesající bezpečnost ve městě mohou právě přistěhovalci z různých konců země. Pravicoví extremisté si mohli vybírat z mnoha sídlištních komplexů na severu Čech. Ve většině z nich by se jim pravděpodobně bez větších problémů podařilo rozfoukat plamínek zášti mezi majoritní společností a etnikem. Obě strany si totiž vzájemně vyčítají netoleranci a bezohlednost. Většinoví obyvatelé obviňují Romy z parazitování na sociálním systému, Romové argumentují rasovou diskriminací při hledání zaměstnání. Fašizující organizace konflikt vyhrocují. Za výkřiky "Chceme bílý Janov" se schovává složitá struktura komplikovaných vztahů. Představitelka hnutí Tolerance, paní Kalibové v této souvislosti tvrdě kritizovala politiky a organizace, zabývající se monitorováním nebo ochranou lidských práv. „Romové zůstali v pondělí úplně osamocení. Nikdo z politické reprezentace je nepřijel podpořit, chyběly i organizace, které dostávají peníze na to, aby se problematikou menšin zabývaly.“²

Také zde se tedy potvrzuje skutečnost, že mnohdy sami Romové, jež reprezentují státem a různými sponzory dotované neziskové organizace, nemají vážný zájem skutečně řešit věci na místě. Někteří z nich berou tuto práci pouze jako zaměstnání, kde, přiznejme si to, si člověk přece jen něco vydělá, aniž by mu hrozila nějaká zodpovědnost či nebezpečí, že by se vrátil z práce domů unavený. Tyto střety v ulicích severočeského města byly dle sdělení

¹ <http://olser.cz/82/ty-gadzo-jak-do-tej-kanady>

² <http://www.novinky.cz/clanek/154623-po-bitve-v-litvinove-policie-obvinila-12-lidi.html>

masmédií údajně nejtvrdší od roku 2000, kdy rozsáhlé pouliční násilnosti provázely zasedání mezinárodního měnového fondu v Praze. Je však také třeba podotknout, že mnoho zde žijících lidí pravicové extremisty podporovalo. A zjevně se nejednalo o příslušníky pravice, ale o slušné lidi, kterým prostě vadí hluk v nočních hodinách či haldy odpadků pod okny. O lidi, kteří ze strachu před přepadením nemohou jít na večerní procházku parkem, o lidi, jež se bojí pouštět své děti samotné ven. Těmto lidem samozřejmě vadí, že díky hluku a nevhodnému chování některých nepřizpůsobivých Romů nemohou v noci spát a ráno musí vstávat do práce. Zvláště když si uvědomují, že tito nepřizpůsobiví občané dostávají od celé společnosti různé sociální dávky, ale nic společnosti neodvádí zpět. V tomto případě se nemůžeme divit skutečnosti, že hrozí narůstání pravicového extremismu.

1.6 Názory osobností

Vzhledem ke skutečnosti, že považuji za potřebné, aby měl čtenář možnost porovnání různých názorů, dovoluji si na tomto místě zkráceně přetisknout publikované myšlenky některých známých osobností.

Část rozhovoru se zakladatelem sdružení Dženo Ivanem Veselým.

Jak dlouho se pohybujete v romské politice?

Spíše bych řekl „v proromské politice“, protože romská politika jako politický proces prezentovaný politickým hnutím nebo stranou v české parlamentní demokracii neexistuje. Ze strany poradních orgánů vlády pro nevládní sektor sice existuje snaha romskou politiku tvořit a následně ji verbalizovat, to můžeme pozorovat již sedmnáct let. Tato snaha ale zatím nedosáhla výraznějších úspěchů v pozitivní změně každodenního života Romů. Mé působení v proromské politice by se dalo charakterizovat jako lidskoprávní aktivismus.

Mluvíte o romské problematice, jak byste romský problém definoval?

„Romský problém“ neexistoval a neexistuje. Ovšem ten termín se hodí mnoha lidem. Státní správě, mezinárodním institucím, aktivistům. To je vysloveně dědictví, které si odnášíme po roce 1989, protože již v té době byly komise na řešení cikánských věcí. V současné době máme rady, ale samotná politika se v reálu moc neliší.

Jak to?

Dostáváme se do velice zajímavé situace. Jsou to tak tři čtyři roky, co se v souvislosti s problémem změnila rétorika. Z „národnostní menšiny“ jsme se stali „sociální skupinou“, která trpí chudobou a která pochází ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. My jsme už skupinou byli, před rokem 1989. Byli jsme „sociálněpatologickou skupinou“. Posledních pět šest let v různých zprávách a vládních materiálech jsme lidmi, kteří nemají svoji kulturu, ale mají kulturu chudoby. Co se týče romské nezaměstnanosti, nikdo se nesnaží vidět ji v širším kontextu, v kontextu transformace společnosti a ekonomiky po roce 1989, jak z dělníků udělat lumpenproletariát viděno třídním prizmatem, jako neschopnost ministerstva práce a sociálních věcí formovat aktivní politiku zaměstnanosti a také neschopnost většiny romské populace adaptovat se na nové socioekonomické prostředí.

Kdy se bude Rom cítit jako právoplatný občan České republiky?

Já se jako právoplatný občan cítím. Nicméně komplexy obecně tu jsou, byly a budou. Jde o to, aby Romové opět získali sebeúctu v aktivním postoji ke každodennímu životu. Chce to uvědomit si, že jsem tady doma, jsem občanem této republiky a pokud se lidé z institucí ke mně nechovají jako k občanovi, pak máme v právním řádu mnoho způsobů, jak si rovnoprávné a rovnocenné chování od nich vymoci. Musíme se tu chovat jako doma a být hospodáři.¹

Jak vidí problém bývalý předseda vlády Mirek Topolánek, o tom alespoň částečně vypovídají následující řádky.

Stát zde někdy selhává, panuje tu dlouhodobý protikladný přístup - na jedné straně pseudohumanismus, na straně druhé totální lhostejnost a latentní rasismus, a to i mezi úředníky. Pokud někdo říká, že to tak není, lže. Přitom pseudohumanismus škodí možná víc než ostrý přístup. Různé ty vládní výbory pro menšiny, komise, které ani nevím, jak se jmenují atd. Když jsem na úřadu vlády viděl složení těch lidí, tak ti nikoho nereprezentovali, jen prosazovali svoje osobní zájmy. Jindy něco záslužného prosazují, ale neprofesionálním způsobem. Míra vzdělanosti, vyšší kvalifikace, lepší připravenost do života, přirozená

¹ http://www.dzeno.cz/?c_id=13815

socializace přes vzdělání a přes to co umím je to nejlepší, co mohou Romové dostat. Pokud to nechtějí, můj přístup je jasný – můžu je k tomu trochu motivovat, ale nikdy je nebudu nutit.

Diskuse o tom jestli segregovat nebo asimilovat je umělá. Např. já neberu folklór, svoje valašství jako věc, která by mě svazovala. Mám kořeny, vím, že někam patřím, odněkud jsem vzešel, ctím nějaké tradice, hroby svých otců, nenechám se ale tou tradicí svázat, aby mě limitovala v mém konání v současnosti a budoucnosti.

Romové to mají naopak. Svoje tradice většinou poztráceli nebo zapomněli, a nechávají se přitom tím, co zbylo, svazovat víc než je potřeba. Takže jde o běh na strašně dlouhou trať. To, co já chci, aby fungovalo a co prosazuju, jsou příklady, ostrovy pozitivní deviace: romský podnikatel, romská rodina, romská osobnost. Prostě vznik a vytažení romských elit nahoru, více méně rozdělení – i když to zní ošklivě – romské komunity na jednotlivé společenské vrstvy podle úspěšnosti, až prostě dole zůstanou jen ti, kteří se nechtějí vzdělávat a pracovat. Těm úspěšným tato bohatá společnost umožní žít v relativním dostatku. Ti poslední budou žít tak, jak si lidé, kteří se nechtějí vzdělávat ani pracovat, zaslouží.

Nejde tedy jen o otázku peněz, ale o sociální systém, který rozdělí lidi, nejen Romy, na ty kteří chtějí být aktivní, chtějí se rekvilifikovat, vyučit, pracovat, živit rodinu, a ty kteří nechtějí. A ten rozdíl musí být natolik zřetelný, aby každý věděl, co se mu vyplatí a co ne. Dneska se vyplatí nic nedělat, čerpat od státu a přivydělat si v šedé ekonomice. Pokud to tak zůstane a aktivnější se nebudou mít líp, tak nebude dobře.

Nějaké peníze v systému jsou, ovšem ujídají je černí pasažéři, to teď nemyslím z hlediska barvy kůže. Jde o část společnosti, která nikdy nebude chtít pracovat, a ti prostě nemůžou mít stejnou životní úroveň jako ti, kteří náhodou přišli o práci.¹

Musím říct, že s názorem pana Topolánka naprosto souhlasím a domnívám se, že s ním musí souhlasit i každý rozumný člověk. Jako poslední a myslím velmi zajímavý názor, zde uvádím opět názory Roma, pana Františka Koláře, předsedy romského občanského sdružení Sbližování z Hradce Králové, jež se dlouhodobě zabývá prací s Romy.

Pan Kolář kritizuje ministra pro lidská práva Michaela Kocába. „Z řešení romské otázky se stal pro vládní představitele dobrý byznys. Na ministra Kocába jsou napojeny různé neziskové organizace, které z dotací pěkně žijí, ale pro Romy nedělají vůbec nic. Kocáb navíc Romům škodí i svými výroky. Snažím se Romy přesvědčovat, aby pracovali.

¹ http://www.romea.cz/index.php?id=detail&detail=2007_6735

Řešení spočívá podle Koláře v důsledném trvání na dodržování zákonů, jak se o to snaží starostka Řápková. "Sociální dávky se musejí tvrdě kontrolovat a dluhy okamžitě vymáhat, žádné ústupky ani výjimky. Zákony se musí nastavit tak, aby nemohlo docházet ke zneužívání sociálního systému, jako je tomu doteď. Exekuce dávek plně schvaluji, kdo má dluhy, musí je přeci uhradit," dodal. Za největší problém Romů pan Kolář označil nízkou vzdělanost a vysoké sociální dávky a státní příspěvky, jež je nemotivují k práci. "Někteří dokonce tvrdí, že je pro ně pracovat ponižující, z dávek se jim žije dobře. Bohužel lidé, kteří o Romech rozhodují, jako jsou Kocáb nebo dříve Petr Uhl, o nás nic nevědí. Oni plní tu funkci užitečných idiotů, ale v konečném důsledku Romy zatahují do většího bahna beznaděje," řekl. Drtivá většina Romů má podle průzkumů pouze základní vzdělání, hlavní příčinou je podle Koláře nezáměr rodičů posílat své děti do škol. "Mým řešením je jednoznačné zastavení výplaty dávek v případě nepřítomnosti dětí ve škole. Dokud nedonutíme rodiče, aby děti posílali do školy, nikdy se stav nezlepší," uvedl Kolář. Upozornil, že s nevzdělaností přímo souvisí míra nezaměstnanosti. U Romů podle něj dosahuje zhruba 80 procent, v některých místech až 90 procent. „Pár lidí si z nás udělalo byznys, žijí si jako baroni. K tomu všechny ty řeči o stamiliónech na nějakou agenturu. To jenom našťve lidi, ale ti nejchudší Romové z toho vůbec nic nemají," usoudil. Pan Kolář o sobě tvrdí, že je Cigán, který se za národnost nestydí. S menšinou pracuje ve sdružení Sbližování, které vloni pomohlo vytvořit 62 pracovních míst. "Snažím se Romy přesvědčovat, aby pracovali. Co ale zmůžu, když pak vystoupí v televizi Kocáb a začne mluvit o pozitivní diskriminaci? Romové se na práci zase vykašlou," tvrdí Kolář.¹

Tolik tedy názory osobností. Zde je tedy jasně vidět, že alespoň v některých stěžejních bodech dochází k názorové shodě. Dochází zde k požadavkům na rovný a spravedlivý přístup k Romům, tedy k přístupu, který by měl být stejný ke všem lidem. Žádná diskriminace, pomoc těm, kteří ji doopravdy potřebují, odstranění demotivujících podpor a dávek pro ty, jež o práci zájem nemají a jež pravděpodobně nikdy pracovat nebudou. Ale tato skutečnost by přeci měla být jaksi samozřejmá a naprosto logická. Vždyť všichni lidé si jsou rovni, proč tedy mají jedni chodit do zaměstnání a ze svých peněz podporovat ty, kteří pracovat odmítají? Tady přeci vůbec nejde o barvu pleti, o to, jestli je někdo Rom, Slovák, Vietnamec. Běloch nebo černochoch. Jde o to, zda má dotyčný sám snahu vymanit se z nelehké životní situace, zda má snahu vzdělávat se, zvýšit tak svoji cenu na trhu práce, poctivě pracovat a chovat se

¹ <http://www.novinky.cz/domaci/178361-romsky-aktivista-min-kocabu-vic-rapkovych.html>

v souladu s obecně uznávanou morálkou. Pan Kolář si za svoje prohlášení a podporu exekucí u Romů vysloužil z řad své komunity ostrou kritiku. Někteří Romové se asi domnívají, že dluhy se splácet nemusí. Nevím, jinak si tuto skutečnost vysvětlit neumím. Jen se domnívám, že je škoda, že není víc takových Romů. Zajímavá je také skutečnost, že pan Kolář o sobě mluví jako o cikánovi. A očividně není sám. Nevím, proč se začalo v posledních letech tak mocně prosazovat označení Rom. Co je špatného na slově cikán? Vždyť toto označení bylo konec konců používáno po staletí, a snad nikdo neměl pocit, že se jedná o něco hanlivého. Nebo naše předky, básníky a spisovatele krásných pohádek označíme s odstupem času za rasisty? Někdy mám pocit, že uměle hledáme a vytváříme problémy tam, kdy by vůbec být nemusely.

1.7 Dílčí závěr

Romové jsou vytrženi a sami sebe vytrhávají ze svého tradičního pojetí života. Tím, že postupem času vymizela tradiční romská řemesla, začali Romové přicházet o zdroje obživy. Navíc ztratili své původní hodnoty a normy, odcizují se mezi sebou a jsou schopni se mezi sebou např. i okrádat, což by bylo při zachování tradičního hodnotového žebříčku nemyslitelné. Jejich bývalá sounáležitost je roztržena. Snad pouze olašští Romové si zachovávají svoje hodnotové systémy, volí si svého krále apod. Na druhé straně ale právě lidé z této skupiny jsou vnímány nejméně pozitivně. Je mezi nimi mnoho kapsářů či drogových dealerů. Na ulici se chovají hlučně a dosti často provokativním až agresivním způsobem. Dle mého zjištění jsou to především oni, kteří dělají Romům jako celku špatné jméno. Musíme si uvědomit, že jen málo z „gadžů“ rozlišuje Romy na jednotlivé skupiny či rody. Nerad bych se dopouštěl ukvapených závěrů a házel všechny olašské Romy do „jednoho pytle“, tak jak je to občas zvykem u těch, kteří se s tímto etnikem setkávají. Po mnoha rozhovorech s lidmi, kteří se touto problematikou zabývají, se ale nemohu zbavit dojmu, že právě olašští Romové či alespoň jejich část je tou skupinou, díky které se velké procento majoritní společnosti dívá na Romy skrz prsty. Lidé, kteří se o romskou problematiku nezajímají, nejsou schopni rozlišit jednotlivé romské skupiny či rody.

2. Romové, názory, fakta

Tolik tedy k jednotlivým menšinám, žijícím na našem území. Jak jsem již předeslal, než jsem začal psát tuto závěrečnou práci, prostudoval jsem několik informačních pramenů na internetu. Kromě mnoha jiných zajímavých skutečností jsem se dozvěděl, že např. v roce 2002 věnovalo ministerstvo školství na multikulturní vzdělávání přibližně sedmdesát čtyři miliony korun, z toho necelých jedenatřicet milionů připadlo na sto devět přípravných tříd s čtrnácti sty sedmašedesáti dětmi a čtyřicet tři a půl milionu na platy pro tři sta deset romských asistentů.¹

Dalšími šesti miliony byly financovány programy podpory vzdělávání příslušníků romské menšiny, více než šesti miliony projekt integrace a pěti a půl milionem program podpory romských žáků středních škol. Romská a proromská sdružení obdržela více než dva miliony korun. Bývalá koordinátorka ministerstva školství pro vzdělávání romských dětí Albína Tancošová údajně sdělila, že: *České školství nerespektuje odlišné sociokulturní zázemí, romské dítě tedy zákonitě, ačkoli pochází z rodiny s demokratickými způsoby výchovy, se v prostředí, které je k němu nevstřícné, kde slyší jen příkazy a je napomínáno pro každou maličkost, necítí příliš dobře. Navíc je povinno vyhovovat určitému standardu, má mít určitou slovní zásobu, mluvit jen na vyzvání, sedět v lavici a mnohdy se setkává s požadavkem soustředné pozornosti ve škole poprvé. Až příliš mnoho podmínek!*²

Popravdě řečeno mě toto sdělení trochu zaskočilo. Nemýlím-li se, byla v českých zemích zavedena povinná osmiletá školní docházka v roce 1869. A nyní, tedy po více než 130 letech, se mohu dočíst, že pro rómské dítě je školní prostředí nevstřícné. Docela by mě zajímalo, v čem ona nevstřícnost spočívá. Snad v tom, že dítě má mít před vstupem do školy určitou slovní zásobu, mluvit jen na vyzvání, sedět v lavici atd.? Ale toto jsou obecně dané podmínky a jejich dodržování se vyžaduje po všech dětech, tedy zajisté nejenom po těch romských. Přes tato fakta, která se mně osobně zdají být naprosto jasná a srozumitelná, mají romské děti např. v městě Brně nadstandardní možnost doučování. Oproti dětem ostatním mají možnost individuálních konzultací v Muzeu romské kultury na ulici Bratislavská v Brně. Toto muzeum jsem navštívil a měl jsem možnost být tomuto nadstandardnímu vyučování přítomen. V několika dalších kapitolách (2.1 – 2.4) jsou mimo jiné uvedeny i názory paní Mgr. Vyziblové, která byla tak laskavá, že se mnou tento problém konzultovala a podělila se

¹ www.romea.cz/index.php?id=archiv/2003-01-02/2003_0102

² www.romea.cz/index.php?id=archiv/2003-01-02/141516

se mnou o své cenné každodenní osobní zkušenosti s doučováním romských dětí. Práce jistě nelehká, ale rozhodně záslužná a obdivuhodná.

2.1 Romské muzeum

Muzeum romské kultury organizuje ve svých prostorách individuální doučování, jehož cílovou skupinou jsou děti z rodin žijících v jeho blízkém okolí. Jde o oblast, kterou veřejnost zná pod hanlivým označením brněnský Bronx, vymezenou ulicemi Cejl, Bratislavská a Francouzská. Žijí zde většinou romské rodiny, které se potýkají s dlouhodobými sociálními potížemi, jako jsou nízká nebo žádná kvalifikace, dlouhodobá nezaměstnanost, nevyhovující bytové podmínky, v horších případech i s drogovými závislostmi a kriminalitou některých svých členů. Zkušenosti popsané na následujících stránkách je tedy třeba vztahovat k této skupině a zároveň si uvědomit, že existují romské rodiny, které nemusejí žít v demotivujících podmínkách tzv. romského ghetta, úspěšně se integrovali do majoritní společnosti, mají vyšší vzdělání a vykonávají kvalifikovanou práci. Takové rodiny však patří k nízkému procentu šťastných, kterým se to podařilo. Pro rodiny, které vlastními silami nemohou zlepšení svých životních podmínek dosáhnout, je jednou z důležitých forem pomoci právě intenzivní podpora v oblasti vzdělávání, která by měla být věnována romským dětem od počátku školní docházky, nebo již před jejím zahájením.

Doučování v Muzeu romské kultury je určeno pro děti, které zde navštěvují také volnočasové aktivity. Pravidelně (alespoň jednou týdně) se doučuje několik dětí, další využívají nabídky doučování nepravidelně, podle aktuálních potíží s učivem. Nejčastěji je třeba procvičovat učivo českého jazyka a matematiky, v některých případech rovněž prvouku nebo cizí jazyk. Při doučování se uplatňuje individuální přístup, který zahrnuje pravidelnou spolupráci s rodinami a třídními učitelkami dětí (většinou jde o 1. stupeň ZŠ). Přestože se děti doučují v prostorách muzea, lektorka pro ně dochází i do rodin, kde zjišťuje od rodičů situaci dítěte a zprostředkovává informace o prospěchu. Školu pak navštěvuje jednou měsíčně, aby si informace ověřila a zjistila, jak dítě zvládá aktuální učivo, na co je nutné se zaměřit, zda jsou patrné pokroky, atd. Kontakt byl úspěšně navázán se základními školami Stará, Merhautova a Vranovská. V současné době již zájem dětí (či spíše asi rodičů) převyšuje časové možnosti lektorky, která se doučování věnuje každé odpoledne. V počátcích je proto spolupráce s dobrovolníky z řad vysokoškolských studentů, kteří budou za dětmi docházet přímo do rodin

nebo rovněž doučovat v prostorách muzea. V současnosti jsou tímto způsobem doučovány tři děti. Přiznávám, že mě docela udivilo, že se v muzeu učí děti. Tato činnost je rozhodně prospěšná, jen se domnívám, že zde chybí více propagace. Někteří romští rodiče dosti často nenavštěvují třídní schůzky, objeví se jen občas, pokud hrozí opravdu velký problém a pak mnohdy místo spolupráce či projevu určité sebereflexe nastupuje dokonce i agrese vůči učitelům. Naštěstí většinou „jen“ ve verbální formě. Snad je to dáno také i příslušností těchto Romů k určité skupině, se kterou se vnitřně identifikují a která je ovlivňuje více, než si jsou ochotni přiznat. Pro sociální povahu člověka má totiž zásadní význam to, v jakých skupinách žije.¹ Do sociálních skupin přicházejí jejich aktéři se svými individuálními hodnotami a postoji a se svými pravidly a vnášejí do nich své individuální kapitály. Poměrně rozšířená představa, že se aktér může účastnit skupinového života a „vyjít“ z něho po čase stejný, jaký do něj vstoupil, „nepoznamenan“ skupinovou zkušeností, je naivní. Sociální skupiny tedy spoluvytvářejí osobnosti svých členů, a to zcela podstatně, protože předpokladem jejich existence je skupinová konformita, která je založena na identifikaci se skupinou.²

Jak jsem již uvedl výše, považuji tuto formu trávení volného času doučováním za rozhodně prospěšnou a patrně ne zcela doceněnou. Jen se musím podívat nad skutečností, že tato výuka je prováděna v „muzeu“ a ne ve škole či v DROMu. Romské muzeum jsem několikrát navštívil. Popravdě řečeno nechápu, čemu tato instituce vlastně prakticky slouží. Jaký je její přínos? Jaká je efektivita takto vynaložených, jistě nemalých, finančních prostředků? Nestalo se mi, že bych zde potkal běžného člověka, který se sem jde podívat tak, jako se chodí dívat návštěvníci do ostatních muzeí. Tato instituce mi bohužel připadá jako tzv. „Potěmkinova vesnice“. Je to něco uměle vytvořeného, něco financovaného především z fondů EU a města Brna, něco, kam se vodí návštěvy a delegace z okolních zemí, aby se ukázalo, jak je vše v pořádku, jaké mají Romové hezké muzeum, jakou mají bohatou historii a krásné tradice. Je to instituce, která by si v dnešním tržním hospodářství na sebe nikdy nevydělala. O pár metrů dál existují vybydlené pavlačové byty, špinavé a polonahé cikánské děti, jejich opilí otcové, co právě naházeli podporu v nezaměstnanosti do automatu či opakovaně vykrádaná auta těch, jež jako zde neznalí a nebydlící zaparkovali svůj vůz a nechali v něm pohozenou aktovku či nezabudované autorádio. Viděl jsem opakovaně byty odpojené z důvodu neplacení od přívodu elektřiny či plynu. Byty, které jsou sice odpojené, ale kde hraje televize, protože někdo „neznámý“ natáhl prodlužovací přívod z půdy či osvětlení na společné chodbě. Viděl jsem i plynoměr, původně odpojený, následně přemostěný duší

¹ KELLER, J. *Úvod do sociologie*, s. 188

² NOVOTNÁ, E. *Základy sociologie*, s. 155

z jízdniho kola. Tady se už pomalu jednalo nejen o krádež, ale i o životy těchto obyvatel. Ale o tom se raději moc nemluví.

Takový je skutečný život v této lokalitě. Ne naleštěné a předem připravené muzeum. Pravda, kdyby se politici a zahraniční hosté, co toto muzeum tak dvakrát do roka navštíví, podívali do průjezdů a temných zákoutí o pár metrů vedle, asi by ztratili chuť na rautové občerstvení, co následuje po prohlídce muzea. Jak by asi tito pánové hodnotili zde žijící obyvatele, kdyby se touto ulicí prošli ve svém drahém obleku sami ve večerních hodinách?

2.2 Jazykové bariéry

Lidé, kteří se nepohybují v blízkosti romské menšiny, si většinou neuvědomují, v jakém jazykovém prostředí děti od narození vyrůstají. Mnoho dětí doma i při běžném hovoru s vrstevníky používá romštinu, která je však ochuzena o řadu původních výrazů a používá mnoha přejímek ze slovenštiny i češtiny (ovšem zasazených do systému romského jazyka). Častá bývá i situace, kdy se na děti z rodin, které se považují za „lepší“, mluví doma česky. V některých rodinách totiž dosud panuje názor prosazovaný za totalitu, že na děti se musí mluvit česky (byť špatnou češtinou), aby ve škole neměly problémy. Dospělí však používají mezi sebou výhradně romštinu (především starší členové rodiny), která je pro děti mnohem přirozenější – příkladem může být jejich automatické „přepnutí“ do romštiny v jakýchkoliv emocionálněji laděných situacích. Děti pak víceméně oba jazyky kombinují a přecházejí mnohdy nevědomě z jednoho do druhého.

Výsledkem je, že mají v obou jazycích značně omezenou slovní zásobu. Ve škole se to projevuje nejvíce ve slabém porozumění psanému textu (tento problém bohužel u mnoha Romů přetrvává do dospělosti). Není snad ani třeba popisovat všechny důsledky, stačí se jen zamyslet nad tím, jak moc jsou úkoly, které dítě ve škole dostává, vázány na tištěný text. A dále, nakolik je schopnost číst spjata se schopností orientovat se v okolním světě a řešit každodenní situace v dospělosti. Nedostatečné porozumění češtině bývá některými učiteli nesprávně interpretováno jako snížené rozumové schopnosti. Je vědecky potvrzeno, že jazyk a myšlení jsou značně provázány. Logika řešení i zdánlivě snadných školních úloh (např. slovních příkladů v matematice), může být pro romské dítě s nedostatečnou schopností „myslet česky“ velmi obtížně pochopitelná. Rozhodně však tyto potíže nesmí vyústit v přeřazení dítěte do speciální (dříve zvláštní) školy, kam nepatří.

Otázkou je, zda je možné s tím něco dělat. Pomohli by těmto dětem učitelé se znalostí romštiny? Uznat, že čeština je pro některé romské děti skutečně cizím jazykem a vyučovat ji jako cizí jazyk? Mohly by se některé předměty vyučovat částečně v romštině, např. prvouka? To vše se zdá být v blízké budoucnosti nereálné nejen z hlediska koncepce, ale i financí.

Právě doučování, které romštinu jako pomocný jazyk využívá, může v této obtížné situaci částečně pomoci. Osvědčuje se vše, co vede k rozvíjení slovní zásoby: vysvětlování významů méně běžných českých slov, případně jejich srovnání s romštinou, ověřování, zda dítě rozumí všem slovům, která čte (při každém zaváhání ve čtení), objasňování abstraktních pojmů názornými příklady, atd. Samozřejmě některé učivo českého jazyka je natolik obtížné, že zde srovnání nepomůže a ani není možné (např. odlišné pádové vazby).

Pozitivní je skutečnost, že respekt k romštině před dětmi a jejich rodiči vede k navázání bližších vztahů. I když se někdy zdá, že Romové považují svůj jazyk za méněcenný a velice je překvapuje, že by se jej nějací „gadžové“ dobrovolně učili, domnívám se, že právě takto projevovaná úcta ze strany lektora je cestou k získání důvěry. Při pravidelných návštěvách v rodinách se pak některé romské matky odváží přiznat, že by třeba dětem s úkoly rády pomohly, ale skutečně mají buď problémy se čtením obecně, nebo zadání úkolu nerozumí. Tento konkrétní příklad snad může posloužit i jako částečná odpověď na častý dotaz majority, proč si Romové „nepomohou sami“ a proč je právě problematika vzdělávání tím, na co je třeba se zaměřit.

K jazykové problematice na závěr ještě malé zamyšlení nad současným stavem výuky cizích jazyků ve školách. Podle nového školského zákona začínají děti s výukou prvního cizího jazyka ve třetí třídě, v šesté třídě jim přibude další cizí jazyk. Z vlastních zkušeností si dovoluji tvrdit, že tento model je pro romské děti opravdu nad jejich síly. Vzhledem k potížím s českým jazykem bývají i jejich výkony v cizím jazyce velmi slabé. Především praktické užití cizího jazyka, např. schopnost samostatně tvořit věty v rámci konverzace, je pro ně velký problém. Jednou z podmínek osvojení si cizího jazyka je totiž bezproblémová orientace v systému jazyka mateřského, kterou tyto děti ve většině případů postrádají. Zde se opět nabízí otázka: Mohla by být romština jedním z jazyků, které se děti budou učit ve škole? Přestože Romové užívají svůj jazyk v běžném hovoru, většina z nich by pravděpodobně nebyla schopna romsky číst nebo psát. Děti, které by se toto systematicky učily ve škole, by pak lépe zvládaly i cizí jazyky. (Navíc znalost psané romštiny by přispěla i k rozvoji

sebevědomí a posílení identity romského etnika.) Dokud nedojde u dětí ke zdokonalení v obou jazykových systémech, ve kterých od narození žijí – v češtině a romštině, výuka dvou cizích jazyků se mi nezdá být příliš smysluplná.

2.3 O motivaci

Na tomto místě bychom se měli pozastavit nad klíčovou podmínkou efektivního doučování. Tou je bezpochyby ochota dětí nějaké doučování pravidelně „podstupovat“. Učit se ve svém volném čase, tedy jednoduše řečeno dělat do školy něco navíc – to pravděpodobně není pro dítě právě nejlákavější činnost.

Zamysleme se nad tím, čím je dítě k učení motivováno. Malé dítě se (ani v majoritní společnosti) neučí většinou vědomě pro to, aby později mělo přístup k vyššímu vzdělání nebo k lépe placené práci - tak daleko ještě jeho perspektiva nesahá. Chce dostávat dobré známky často kvůli tomu, aby udělalo radost dospělým, na kterých mu záleží (rodičům, babičce nebo i paní učitelce). V romských rodinách, kde rodiče často na důležitost pochválit děti za školní výsledky zapominají, se právě lektor může stát jednou z osob, která bude dítě opakovaně oceňovat za jeho dílčí pokroky (nejen před samotným dítětem, ale i před rodiči). Tomu by mělo předcházet navázání blízkého vztahu s dítětem, protože jen člověk vnímaný jako významný „stojí dítěti za to“, aby se s jeho pomocí učilo. U starších dětí je již možné přímo zdůrazňovat, že se učí především pro sebe a svou budoucnost, přesto i ony musí lektorovi nejprve důvěřovat, aby jeho pomoc mohly považovat za smysluplnou. Pokud se však starší děti dostanou do nevhodného prostředí svých vrstevníků, je velmi těžké je pozitivně motivovat a působit na ně.

Vytváření vztahu dítě – lektor je během na dlouhou trať, ve kterém nejdůležitější roli hraje otevřená komunikace, ze které dítě pozná, že je lektorem přijímáno a respektováno, i když se mu právě ve škole nedaří. Lektor by měl vystupovat jako tzv. pedagogický optimista - vidět na výkonech dítěte spíše to lepší a v případě neúspěchů zdůrazňovat možnost změny.

Pro získání důvěry je důležité poskytovat dítěti určitou míru svobody v rozhodování. I zdánlivé maličkosti, např. že se může samo rozhodnout, který úkol udělá jako první, nebo kterou pohádku si vybere ke čtení, přispívají k tomu, že dítě vnímá lektora jako osobu, která mu dává prostor. Přínosné je také vést dítě k tomu, aby samo po každé hodině doučování zhodnotilo, jak pracovalo a v čem cítí zlepšení. Motivace pro doučování by měla vycházet

z vnitřní vůle dítěte – chci se něco naučit, chci se zlepšovat. I malé dítě dokáže vnímat své pokroky. Individuální doučování umožňuje nesrovnávat se s ostatními, ale sledovat pokroky sám na sobě. Zpočátku je to obtížné, protože děti jsou na srovnávání zvyklé ze školy (a samotné známkování k tomu vybízí). Především starší však rychle přistoupí na nabízenou možnost sebehodnocení a začnou nedirektivní působení ze strany lektora oceňovat.

V hodinách doučování by nemělo jít jen o pomoc při psaní úkolů, ale poskytnutí prostoru pro sdělení různých zážitků, obav i radostí. U některého dítěte, které bývá doma málokdy vyslechnuto, je potřeba nechat ho před samotným doučováním „vypovídat“, a až poté se začít zabývat učením. Pokud dítě vidí, že se ve škole zlepšuje a navíc cítí, že mu lektor věnuje pozornost i v dalších věcech, bude na doučování přicházet dobrovolně a rádo.

Ochota ke spolupráci a důvěra ze strany rodičů se také vytváří dlouhodobě. Otevřenost jednotlivých rodin se liší, některé jsou zdrženlivější zpočátku, některé si udržují určitý odstup trvale. Zde lektor nikdy nemůže postihnout všechny vlivy, které mohou na postoj rodiny k majoritě působit, např. jestli matka nemá špatné osobní zkušenosti s učitelkami nebo sociálními pracovníci, a vnímá pak veškerý zájem „gadžů“ zasahovat do chodu rodiny jako podezřelý. Dosud však nebyl zaznamenán negativní postoj k nabízené pomoci.

Za první krok v navázání dobrého vztahu je považováno pozvání do bytu, které v žádném případě nelze odmítnout. Lektor by měl hledat „společnou řeč“ především s matkami, které mají v péči o děti hlavní slovo. Pro navázání užších vztahů při návštěvách rodiny je přirozené promluvit nejen o škole a o tom, co se týká doučovaného dítěte, ale všimnout si tradičních ženských témat, např. se zeptat, co dobrého vaří k večeři. Postupné zdomácnění v některých rodinách lze sledovat i na tom, jak vnímají pravidelné návštěvy lektora ostatní členové rodiny. Příjemné je pozorovat např. změnu v jejich označování osoby lektorky, od bezejmenné „gadži“, přes formální „učitelka“, až k užívání křestního jména. V rodinách, s nimiž se daří udržovat spolupráci druhým rokem, je již pravidelná přítomnost lektora vnímána jako přirozená.

Angažovanost lektora je samozřejmě důležité udržet v určitých mezích profesionality, aby nedošlo k jeho využívání ze strany dětí nebo rodiny. I přes snahu navázat s dětmi otevřený blízký vztah je třeba držet se určitých pravidel, jedním příkladem za všechny může být nedávat dětem peníze (a objasnit jim proč). Pokud jde o nadměrné požadavky rodičů, je nutné dát jim slušným způsobem najevo, že se všim, co se týká dětí a školy, je lektor schopen pomoci podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, ale v případě jiných problémů rodiny, např. hledání práce nebo bydlení, může pouze odkazovat na pomoc jiných organizací, které se danou problematikou zabývají.

Při každodenním kontaktu s dětmi a jejich rodinami by tedy lektor měl mít na paměti rovnováhu mezi osobním zaujetím a profesionalitou, což však neubírá vzájemným vztahům na opravdovosti. Mnozí Romové nejsou motivováni vzděláním, ale snad všichni (stejně jako asi většina lidí) touží po nezávislosti a bohatství. Každý z nás si jistě všiml mohutných zlatých řetězů či prstenů, jimiž se honosí především olašští Romové. Dávání na odiv vlastního bohatství totiž současně slouží jako symbol pravého Roma. Takový Rom hromadí majetek, chlubí se jím a žije „dobrý život“. Romskojazyčné skupiny, které nejsou schopny naplnit tato očekávání, nejsou považovány za pravé Romy, i když jako ostatní vidí smysl života v zábavě, vzájemném respektu a v láskyplných vztazích s rodinou a mnoha přáteli.¹

2.4 Prevence neúspěchu

Pokud jde o samotné výsledky doučování, domnívám se, že největší přínos lze zaznamenat u nejmladších dětí, kde je natolik výrazný, že se projevuje ve zlepšení prospěchu - u dětí v první třídě udržení velmi dobrých známek na vysvědčení za obě pololetí. Za nejlepší cestu považuji věnovat se dětem od začátku školní docházky, a tím potíží ve škole předcházet. Vždy je lepší prevence, než následná represe. Jedním z řešení problematiky vzdělávání romských dětí je zřizování přípravných tříd, kde se děti adaptují na nový režim. Tyto třídy se nemají zaměřovat pouze na osvojení českého jazyka, ale jejich úkolem je také rozvíjet jazyk, tradice a kulturu Romů vůbec. Romské děti by si český jazyk měly osvojit hravými formami.² Je také třeba děti motivovat a posilovat jejich sebevědomí častými pochvalami za dílčí úspěchy. Přesvědčovat je, že „mají na to“ být úspěšné, že pocit „chápu a zvládám“ je pro ně dosažitelný. Děti, které si „navyknou“ na úspěch, jsou pak více odhodlané zlepšovat se, když se něco nepodaří. Vědí, že udělat chybu neznamena být neúspěšný navždy, ale při trošce snahy je možné to napravit. Při pravidelném doučování se díky důvěře v lektora také naučí požádat o pomoc, místo toho, aby se smířily s neúspěchem a získaly pocit, že školní potíže stejně nelze vyřešit.

To samozřejmě platí nejen pro děti, ale i pro jejich rodiče. Každý rodič má radost, když je jeho dítě chváleno. Když rodiče slyší pochvaly ze dvou stran – od lektorky i od třídních učitelek, které zlepšení doučovaných dětí potvrzují, mění se pozitivně i jejich přístup k dítěti,

¹ JAKOUBEK, M., BUDILOVÁ, L. *Cikánské skupiny a jejich sociální organizace*, s. 173

² ŠOTOLOVÁ, V. *Vzdělávání Romů*, s. 53

a navíc posiluje jejich důvěra ke škole a ochota spolupracovat. U starších dětí se často setkávám s tím, že rodiče děti podceňují a dokonce před nimi nahlas zastávají názor „proč by se snažil, stejně z něj nic nebude“. Je dosti pravděpodobné, že něco podobného slyšeli mnohokrát ze strany školy a jejich pasivní, někdy až negativní postoj ke škole je přirozeným obranným mechanismem. Tento názor pak bohužel přejímají také děti samotné.

Mnohem účinnější je pomáhat dítěti zvládat aktuální učivo, než „dovysvětlovat“ látku, kterou mělo umět před rokem a nyní by na ni mělo navazovat. U dětí, které již před zahájením doučování měly ve škole větší potíže, např. opakovaly třídu, bývá přínos doučování méně výrazný – na zlepšení závěrečných známek většinou nestačí. Je velmi obtížné změnit u těchto dětí vnímání vlastního neúspěchu. Často již špatné známky berou jako „normální stav“ a nevidí možnost změny, ani užitek, který by jim to mohlo přinést. Problém u nich nastává v případech, když mají pokroky, které vykazují v hodinách doučování, přenést do prostředí školy, kde mají na vše méně času i klidu, zvláště pokud si podvědomě spojují školu s opakovanými neúspěchy. Z tohoto důvodu také bývá u starších dětí obtížnější udržet jejich dlouhodobý zájem a přesvědčit je, že doučování má pro ně smysl.

Jak by tedy měla situace vypadat v ideálním případě? Podle mého názoru by co nejvíce dětí mělo mít možnost dostávat individuální pomoc v prvních letech školní docházky nebo nejlépe již od předškolního věku. Získání „dobrého základu“ – především schopnosti číst s porozuměním, je nejlepší prevencí pozdějších školních neúspěchů.

Individuální doučování, které je poskytováno Muzeem romské kultury dětem a jejich rodinám, si klade za cíl zlepšování školních výsledků dětí, a tím se snaží přispívat ke zkvalitnění života místní romské menšiny. Podpora v oblasti vzdělávání je jednou z významných cest, jak předcházet sociálním problémům, s nimiž se romská menšina potýká. Na romské žáky mohou školy čerpat i zvláštní dotace ve výši až 7000,- Kč na jednoho žáka.¹ Přestože jde o dlouhodobý a náročný proces, setkává se nabízená pomoc s kladnou reakcí rodin a u většiny dětí již můžeme zaznamenat viditelné pokroky.

¹ <http://www.msmt.cz/mladez/vyhlaseni-programu-podpora-socialne-znevychodnenych-romskych>

2.5 Pohledem pedagoga

Měli bychom si však také připustit, že v některých aspektech asi školní prostředí nevstřícné je a asi i bude. Ale toto prostředí je stejné pro všechny děti na jednotlivých školách či v jednotlivých třídách. A pokud si vzpomeneme například na pojem zvaný šikana, kdo je na tom líp? Silný romský chlapec, obklopený partou svých příbuzných, který v 10 letech kouří a chodí za školu, nebo slabý a obrýlený bílý jedináček, který mu musí nosit svačinu a občas dávat své kapesné?

Dle mého názoru, který jsem si dotvořil při konzultacích s učiteli či hovorech s dětmi, jsou požadavky na školách naprosto stejné jak na děti české, popř. ukrajinské, slovenské, polské či vietnamské. Tedy na jednotlivých školách. Posledně jmenované – vietnamské děti, bych přidal do srovnání s dětmi rómskými a to z jednoho prostého důvodu. Nenapadá mě totiž žádná jiná minoritní skupina této společnosti, která by zde byla zastoupena v takovém, poměrně hojném počtu. Nejsem schopen naprosto vyloučit, že nemůže nastat ojedinělý případ, kdy se na místě vyučujícího objeví člověk se sklonem k rasismu. Osobně to však považuji spíše za jev z kategorie science-fiction. Dle mého názoru se spíše vyskytne učitel, který je přepracovaný, přetažený, prostě je toho na něj moc. Důsledkem toho je pak samozřejmě určitá nechuť až v krajním případě latentní nenávisť k dětem. Ale bez rozdílu národnosti, pohlaví či barvy pleti.

Nejen v médiích, ale i ze své vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že Romové si často stěžují na diskriminaci. Obávám se ale, že toto slovo je často více zneužíváno, než používáno v souvislosti, ve které by mělo být obecně vnímáno. Na tomto místě bych rád uvedl slova PhDr. Imricha Vašečky, Ph.D., který působí na Masarykově univerzitě a problematikou menšin se zajímá: „Dost mě rozčiluje, když se říká, že Češi jsou xenofobní, že Češi jsou rasisté. Mít obavu když přicházím do kontaktu s někým, kdo je mi cizí, je přece naprosto normální lidská reakce. Co je na tom k odsouzení?“

Problém není to, že máme obavy před těmi, kdo jsou nám cizí, ale co s tou obavou děláme. Jsou různé stupně cizosti, Slováka vnímáme míň cize než Vietnamce nebo Číňana, to je přirozené. Zajímavé je to, že určitá etnika, například Romy, vnímáme stabilně mimořádně negativně. V tom je problém.¹ V tomto vyjádření mi však bohužel chybí příčina tohoto údajného problému.

¹ www.stisk.fss.muni.cz/view.php?cisloclanku=2005111522

Nemohu vyloučit, že k určité diskriminaci může občas dojít např. u uchazečů o zaměstnání, domnívám se ale, že co se týče přístupu ke vzdělání, tam se o žádnou diskriminaci nejedná. Proč si na diskriminaci nestěžují třeba právě vietnamské děti? Vždyť když nic jiného, tak by mohli poukazovat na jazykovou bariéru a zjevně odlišnou barvu pleti. A proč si na romské děti stěžují i učitelé v Kanadě, kam někteří Romové odešli? „*Řada z nich se pere se spolužáky, vykazují malou úctu k učitelům, nedělají domácí úkoly a často i na několik dní nedodrží školní docházku, a to i na základní škole*“.¹ Tak jako v jiných oborech záleží nejen na podřízených – tedy dětech – vychovávaných, tak záleží i na nadřízených – tedy učitelů – vychovatelů. Při edukaci nejen konkrétního jedince, ale zajisté i celé sociální skupiny záleží tedy na osobnosti vyučujícího, na jeho zájmu o problematiku, jeho vyučovacích metodách, jeho vzdělání a i jeho osobního vztahu k oné konkrétní menšině. Ale vztahy se nedají nařídit žádným metodickým pokynem či zákonnou normou. Ty se musí dlouhodobě pěstovat. Ale i když bude učitel obětavý a bude poctivě dělat vše, co umí, nebude mu to vcelku nic platné, pokud narazí na nezájem, lhostejnost, aroganci a zanedbanou či žádnou výchovu ze strany rodiny. Úmyslně piší rodiny, nejen rodičů, neboť se domnívám, že i ta může v určitých případech ovlivnit mladého člověka. A právě nedostatečný zájem o děti pak vede k tomu, že romské děti jsou často přeřazeny do zvláštní školy. Dítě samo je pak ve zvláštní škole spokojené, pomalejší postup a individuálnější přístup mu vyhovují.

I když se později ukáže, že intelektové vlastnosti dítěte jsou průměrné, případně nadprůměrné, zpětné přeřazení do základní školy je prakticky neuskutečnitelné. Přitom absolvování zvláštní školy celoživotně stigmatizuje a následně umožňuje jen velmi omezený výběr budoucího povolání. Tak se stává, že chytří Romové nemohou pracovat v oborech odpovídajících jejich kvalitám a často svou invenci a kreativitu uplatní v protispolečenské činnosti. Co je však onou příčinou neúspěšnosti? Dá se s tím něco dělat? To jsou otázky, které si klade každý odpovědný pedagog.

Jsem přesvědčen, že příčin je celá řada, vzájemně se podmiňují, kombinují a komplikují. Snad právě proto v mnoha případech selhává i velice dobře míněné úsilí pedagogů.

Nejčastější chybou, je předpoklad, že romské dítě je v podstatě stejné jako české dítě, jen je poněkud „zaostalé“. Představa, že můžeme doplnit znalost vyučovacím jazyka a pak se vše samovolně zlepší, je zavádějící. Jediný možný a smysluplný přístup musí vycházet ze znalosti osobnosti romského dítěte, ze znalosti metod a obsahu rodinné výchovy v romských rodinách a ze znalosti mimoškolního života romského dítěte a jeho světa.

¹ <http://www.novinky.cz/zahranicni/amerika/185732-romske-deti-z-ceska-delaji-kanadskym-ucitelum-tezkou-hlavu.html>

Vzhledem k velkému množství romských žáků ve zvláštních školách získávají tyto znalosti spíše pedagogové těchto škol. Zde díky volnějším osnovám a menšímu počtu žáků ve třídách mohou tyto znalosti i omezeně využívat a mnozí skutečně využívají k prospěchu romských dětí. Bohužel, velká část jejich úsilí je devalvována tím, že absolvování speciální či praktické školy jejich svěřence sociálně deklasuje a profesně výrazně omezuje.

Dobrý pedagog by si měl uvědomit, že svět romského dítěte není totožný se světem českých dětí. Romové se dosud společensky stýkají převážně mezi sebou, mluví jen spolu a s ostatními našimi občany se setkávají jen na pracovištích, v úřadech a na ulicích. Vzájemné předsudky vedou k distanci, sociální kontakt je minimální a představy jedné skupiny o druhé jsou značně zkreslené. Obě komunity tak žijí spíše „vedle sebe“ než „spolu“.

Romská rodina má dodnes mnohem větší počet dětí, v rodině (v bytě) však zpravidla žijí i další příbuzní, pro nás někdy příbuzensky tak vzdálení, že čeština pro takový stupeň příbuznosti nemá ani slovo.

V tak velkém společenském celku je samozřejmě nutná „hierarchie“ – odtud i nezbytná úcta ke starším. Vztahy jsou sice přesně hierarchizovány, podle nich se udílí pocty a projevuje úcta, ale na druhou stranu slovo každého – i malého dítěte – má stejnou váhu. Děti jsou tedy vychovány nebát se říci svou myšlenku a nečekat na udělení slova. Ve škole se pak takové dítě jeví jako nevychované a drzé.

Složité vnitřní vztahy romského rodu a dodržování nepsaných zákonů jednotlivci jsou pak hlavní náplní hovorů Romů. Zcela jinak jsou však postavena „hovorová tabu“ – u Romů k nim například nepatří sex a to přesto, že cudnost ve smyslu zahalování je zde zpravidla vyžadována ve větší míře než v ostatní populaci. Bez uzardění Romové mluví o vězení, zločinu, násilí, sexuálních úchylnkách – romské dítě to vše slyší a do diskuse aktivně vstupuje. Jedním ze základních problémů je již v této práci zmiňovaná nedostatečná jazyková vybavenost. Zatímco česká maminka na dítě neustále mluví „jako by jí rozumělo“ (trochu si tak sama před sebou zakrývá svou osamocenost), romská maminka mluví se svými ostatními příbuznými v bytě a na dítě promluví jen tehdy, když po něm něco chce. Nikoho tedy nemůže překvapit, že romské děti začínají později mluvit. Když už však mluví, nedostává se jim stejné jazykové výchovy jako dětem českých matek. V evropské jazykové výchově se stále zpřesňuje výraz:

Dítě: „Auto.“

Matka: „Ano, auto, to je ale velké auto, to je náklad'ák.“

Slova, která děti učíme, jsou stále přesnější, jednoznačnější, vymezenější a obsahově užší. Mezi slovy ustavujeme hierarchie, stupně, vztahy. Romská slova se dobře hodí do poezie

a básníci, když se naučí romsky, žasnou nad krásou obrazů romských básní. Napsat odborné pojednání např. o dvoutaktním motoru v současné romštině ovšem prostě nejde.

Nedostatkem romského dítěte není dvojjazyčnost nebo neznalost „vyučovacího jazyka“ – romské šestileté dítě nemá žádný jazyk, ve kterém by mohlo být vyučováno. Slovní zásoba je malá (doma s ní vystačilo), slova jsou mnohoznačná, obecná, široká, pojmy jsou nepřesné, nevydefinované. Jazyková výchova, tak jak se odehrává v romské rodině, je pro potřebu škol „nedostatečná“. Pro život v romské komunitě je naprosto vyhovující a dostatečná. Zpřesňování slov je nutné pro právní nebo obchodní jednání, pro technické užívání jazyka. Pro sdělování citů je naprosto zbytečné a dokonce překáží. Evropské děti umějí jazykem lépe sdělovat obsahy, romské děti city.¹

2.6 O rodičích a dětech

Víc než na dětech je to tedy spíše na rodičích. Je pravda, že dítě stráví ve škole téměř osm hodin denně, když se započítá i mimoškolní výchova. Škola se může snažit udělat v této věci maximum, ale vždy je podstatné, jaký postoj zaujímají rodiče. Projevují-li sami rodiče o výchovu svých dětí nezájem, neučí se s nimi, nepomáhají jim, ale nechají je žít jen jako tzv. „dětí ulice“ nemá učitel při daných podmínkách prostě šanci vychovat z nich poctivého a vzdělaného člověka, který by pro společnost byl přínosem a nikoliv přítěží. Pochází-li rodiče z nevyhovujícího sociálně-kulturního prostředí, žijí ze sociálních dávek, mají nevyhovující bytové podmínky, dá se předpokládat, že pravděpodobně nebudou pro své děti tím nejlepším příkladem. Nebudou příkladem nejlepším, ale zajisté příkladem budou. Příkladem toho, že žít se dá i bez práce. Stačí chodit si pro sociální dávky, v lepším případě občas sehnat nějakou práci „na černo,“ v horším něco ukrást. Jen málo lidí z tohoto prostředí si uvědomuje, že vzdělání je základ pro lepší budoucnost jejich dětí. Že i když oni sami žijí takříkajíc z ruky do úst (údajně kolem 60 až 80 000 lidí žije na nejnižším stupni bídě),² tím více by měli dbát na to, aby jejich děti navštěvovaly školu pravidelně. A pokud jim s probíranou látkou nejsou schopni pomoci, měli by opět dohlédnout na to, aby dítěti byla látka znovu dodatečně vyložena např. nějakým spolužákem, v doučovacím kroužku na škole pod odborným dohledem učitele, či v případě např. romských dětí, využít nestandardních možností jako je doučování v Romském muzeu apod. Pokud však porovnáám své informace, které jsem získal jako místopředseda bezpečnostní komise, musím říct, že alespoň na Brně – sever si značná

¹ ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*, s. 156-158

² www.romanohangos.cekit.cz/clanek.php?id_clanek=2439

část romských rodičů moc starostí s dětmi nedělá. Nežádka se setkávám s případy, kdy právě romské děti slouží jako takzvaný živý nástroj pro páchaní trestné činnosti. Sociálně znevýhodněné děti bývají také často zanedbávány. Jedná se nejen o zanedbávání vzdělávání, kdy děti nejsou posílány do škol, ale mnohdy dochází i k zanedbávání ošacení, výživy, zdravotní péče. Dítě je také často ponecháváno samo bez dozoru, je zanedbávána prevence možnosti vzniku úrazu. Existuje i zanedbávání emoční. Jde o velmi závažnou formu zanedbávání, která se však těžko prokazuje. Dítěti se v tomto případě nedostává laskavé péče rodičů a emočně strádá.¹

Velice citlivou je otázka uvádění dat o kriminalitě Romů. Některé země je uvádějí (např. Slovensko), jiné nikoli, popř. je to svázáno s různými omezeními. U nás byla tato data do roku 1993 zjistitelná z policejní statistiky, poté byla utajována a prakticky nepřístupná. Nicméně bylo možné získat pro účely odborného vhledu a z něj vyplývajících preventivních doporučení podklady pro kvalifikované odhady. V roce 2000 však v souvislosti se zákonem o ochraně osobních údajů byly i tyto poklady ze statistiky vymazány. Nemyslím si, že je to šťastné řešení. Tato skutečnost nemůže věci prospět, ale spíše uškodit. Navíc mlčení může pochopitelně vyvolat dojem, že je skutečně co skrývat. Avšak i kdyby tato kriminalita byla ještě vyšší, než tomu je, může její kvalifikovaný rozbor jednak signalizovat problémy, které je třeba přednostně řešit, a jednak může naznačovat cesty k jejímu ovlivňování. Vždyť aby bylo možné úspěšně kontrolovat kriminalitu, ať jakoukoliv a kohokoliv a zejména pak aby bylo možné preventivně působit a zasahovat, je nejen prospěšné, ale přímo nutné znát toho o ní co nejvíce. Bohužel však tento racionální požadavek naráží na politické ohledy a zejména také na nesouhlas Romů samých.

Obava Romů z oficiálního získávání dat jich se týkajících (nejde přitom jen o údaje o kriminalitě), která ovšem nepostrádá reálný základ, spočívá v možnosti tato data zneužít, resp. použít je vůči Romům diskriminujícím způsobem. Co se týče údajů o kriminalitě, i ti, kteří argumentovali proti jejich zjišťování, nakonec uzavřeli, že pokud by mělo být přijatelné sbírat tato data, mělo by to probíhat na lokální úrovni, kde by se tohoto procesu mohli účastnit i romští předáci, kteří by ho mohli kontrolovat a kteří pak by mohli rozhodovat, jak data použít. Ti z Romů a dalších účastníků, kteří považovali shromažďování údajů o Romech za žádoucí, podtrhovali, aby získaná data byla spolehlivá, aby byla pod kontrolou a aby sloužila zájmům Romů. Na jedné straně se domnívám, že zveřejnění těchto dat by Romům nemuselo vždy prospět, na druhou stranu pozoruji opět jistou tendenci. Všimněme si,

¹ BECHŇOVÁ, V. *Sanace rodiny*, s. 39

například při sledování večerních zpráv v televizi, že z nějakého mně neznámého důvodu se redaktoři začínají v souvislosti s kriminalitou raději vyhýbat i slovu Rom. Dozvíme se, že Vietnamci pěstovali marihuanu, či že prodávají falešné značkové zboží. Krátce poté následuje informace o tom, že čeští občané emigrují do Kanady, či že snědý mladík, strhnul starší paní z krku zlatý řetízek a uprchl. Že se v těchto případech jedná o Romy, je všem naprosto jasné. Národnost je však zamlčena. Proč u někoho ano a u jiného ne?

Podíl romských pachatelů na stíhaných osobách populace ČR doznal od roku 1989 prudkého nárůstu do roku 1991, kdy byl výrazně nejvyšší, téměř 15 %. Poté nastal rychlý pokles, který pokračoval až do roku 1999. Podle kvalifikovaného odhadu se v posledních letech pohyboval kolem 10 %. Nyní je zhruba takový, jaký byl v roce 1989. Ve sledovaných posledních šesti letech pak zřejmě nepřesahuje míra této kriminality čtyřnásobek předpokládaného minimálního podílu Romů na populaci (tj. 2,5 %), a to lze hodnotit jako „normální“ stav, nijak neodvyklý u jiných menšin v jiných zemích. Tento stav se tedy nejvíce nepříznivý, a to zvláště ve světě toho, že romskou kriminalitu páchají více než ze dvou pětín recidivisté, zatímco v celé populaci je mnohem větší procento prvopachatelů, tzn., že podíl recidivistů je zde menší, v poměru vůči Romům zhruba 2:3.

Rád bych ale připomněl skutečnost, že dříve byla hranice škody, dle které se posuzovalo, zda se jedná o trestný čin 2000,- Kč, nyní je to již 5000,- Kč. Pokud je tedy v této souvislosti předkládáno zjištění, že se snížil počet majetkových trestných činů, nemusí to být v tomto pohledu tak úplně pravda. Pro ilustraci mohu ještě uvést, že průměrná objasňenost činí něco málo přes 30 %. Tedy více než dvě třetiny pachatelů nejsou dopadeny.

Vysoký podíl na romské kriminalitě má romská mládež. Je ovšem pravda, že proporcionálně je v romské populaci mnohem více dětí a mladistvých (tedy osob do 18 let věku) než v celé populaci České republiky. Mládež tvoří zhruba čtvrtinu až (v posledních letech) asi pětinu z celé populace ČR.

Ze všech dětských pachatelů je přibližně každé třetí až čtvrté dítě romského původu. Jedna z příčin tohoto stavu může spočívat také v tom, že děti do 15 let věku nejsou trestně odpovědné, čehož někteří Romové nejspíše využívají. V období 1990-1999 byl podíl dětských romských pachatelů na všech dětských pachatelích nejvyšší v roce 1991 – tvořil 32,9 %, v posledních dvou letech (1998-1999) byl tento podíl odhadován nejnižší – na 26 %. Nicméně stále není tak nízký jako v roce 1989. Celkový trend podílu romské dětské prekriminality na prekriminalitě dětských pachatelů je zřejmě od roku 1991 sestupný, nikoli však asi zcela pravidelně.

Pokud jde o romské mladistvé, jejich podíl na celkové kriminalitě mladistvých je sice nižší než dětských pachatelů (zhruba každý pátý až šestý ze stíhaných mladistvých pachatelů je romského původu), ale opět je vyšší ve srovnání s populací všech stíhaných pachatelů z celé České republiky. Nejvyšší podíl romských mladistvých pachatelů byl v letech 1990 a 1991 – 21 %, v posledních sledovaných letech se odhaduje na 14 – 11%, což je nižší, než v roce 1989. Zdá se pravděpodobné, že tento podíl od roku 1992 trvale klesá.

V poslední době se u romské mládeže setkáváme s rozvojem relativně masivní závislosti na drogách. S ní je obvykle spojena tzv. opatřovací kriminalita. Pokud by se tuto situaci nepodařilo podchytit, o což dokonce majoritní odborníky žádají sami Romové, kteří to chápou jako obrovský a pro ně nezvladatelný problém, kriminalita romské mládeže by pravděpodobně opět stoupala. Vždyť jak jinak si sehnat nemalou finanční částku na drogy, než nezákonnou činností. Stačí projít zastavárny v brněnských Husovicích či na ulici Cejl. Ručím za to, že tolik autorádií s ustříhanými dráty či mobilních telefonů bez nabíječek jste takto pohromadě ještě neviděli.

Z těchto údajů je možné učinit několik praktických závěrů.

- Nutnost věnovat zvýšenou pozornost romské mládeži. Situace vyžaduje kvalitní výchovné a vzdělávací úsilí, propracování dobře promyšlených vhodných preventivních aktivit zacílených na tuto skupinu, tedy například zájmové mimoškolní aktivity.
- Informovat, že romská kriminalita není něco mimořádného, co by snad mohlo představovat vážné ohrožení pro celou společnost, ale že je to „normální“ obraz kriminality menšin.
- Nezbytnost kvalifikované terciální prevence zaměřené na romské pachatele.

V roce 1990 stoupla romská kriminalita zhruba o třetinu ve srovnání s rokem 1989 a v roce 1991 pak opět stoupla téměř o třetinu ve srovnání s rokem 1990. Poté si však až do roku 1999 zachovávala spíše stagnující charakter, snad s kolísavou tendencí ke zvýšení – ve srovnání s rokem 1990 byl růstový index v roce 1991 135,1; v dalších sledovaných letech je odhadován na 131-145. Je možné spekulovat, že na míru kontroly, která po roce 1989 výrazně poklesla, nejprve pohotově reagovali především ti romští občané, kteří neměli daleko

k antisociálnímu způsobu života, zatímco občané majority teprve postupně „objevovali“ jak změnu do té doby tvrdé kontroly, tak s ní spjatou svobodu, kterou ovšem pojímali značně zkresleně.¹

2.7 Dílčí závěr

V naší vlasti je dle serveru „www.vlada.cz“ evidováno a uznáno celkem 12 hlavních národnostních menšin², včetně Romů, kteří, jak jsem již uvedl výše, jsou dle některých pramenů však brány pouze jako etnikum indického původu. Co se týká přístupu k Romům, vidím zde jako hlavní chybu rozdělování lidí na Romy a neromy. Ať již mám na mysli na jedné straně rasismus a na druhé tzv. pozitivní diskriminaci. Česká republika prosazuje pozitivní diskriminaci.³ Ale vždyť přece lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech.⁴ My všichni bychom si měli uvědomit, že vzdělání je jedním z předpokladů k úspěšnému včlenění člověka do společnosti, minoritě Romů absence vzdělání tvoří překážku k získání lepšího postavení ve společnosti. Romští představitelé si tuto skutečnost uvědomují. Tito jejich předáci však sami mají většinou vzdělání, které převyšuje průměr jejich komunity. Cílem mé práce bylo pokusit se porovnat romský pohled, pohled ostatních národnostních menšin žijících v české republice a pohled na vzdělání, jak jej vnímá většinová společnost. Šlo mi také o zodpovězení otázky, zda v naší republice mají všichni stejnou šanci na vzdělání v rámci svých schopností.

Na základě vyhodnocení zjištěných faktů se domnívám, že vzdělávací soustava České republiky není rasistická, jak je údajně uváděno ve zprávě European Roma Rights Center a možnosti vzdělávání jsou dány všem obyvatelům České republiky stejné. Neúspěchy v oblasti vzdělávání vidím spíše v oblasti tradic, motivace, nebojím se říci přímo nezájmu těch, jichž by se to mělo především týkat. Tedy dětí a jejich rodičů. Vyostrují se také rozdíly mezi sociálně úspěšnými a znevýhodněnými skupinami obyvatel. Pro mnohé děti jsou k dispozici zařízení s vynikající úrovní, pro mnohé však zůstávají k dispozici jenom náměstí a ulice jako prostor pro spontánní shromažďování.⁵ Při práci jsem použil metodu rozboru a analýzy pramenů, z nichž za nejdůležitější považuji Listinu základních práv a svobod, Školský zákon a další dokumenty související s výukou dětí v České republice.

¹ ŠIŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice*, s. 158-161

² <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rnm/mensiny/default.htm>

³ www.blisty.cz/2003/8/26/art15158.html

⁴ Listina základních práv a svobod, čl. 1

⁵ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 32

Protože vždy dávám přednost vlastním poznatkům před těmi vyčtenými a zprostředkovanými, rád bych zde uvedl, že jsem měl ještě možnost aktivně se účastnit preventivních přednášek v Brně na ZŠ Vranovská 17 a Merhautova 37. Tyto dvě školy jsou v současné době vedeny jako škola jedna, ačkoliv se nachází na dvou adresách. K tomuto rozhodnutí dospělo zastupitelstvo městské části Brno – sever v minulém volebním období. Vzhledem k tomu, že jsem v té době byl členem výše uvedeného zastupitelstva, setkal jsem se osobně s nesouhlasem mnoha rodičů, kteří byli proti tomuto sjednocení. Důvod byl jednoduchý. Prostě si nepřáli, aby jejich děti chodili do „cikánské“ školy. Důvodem nebyla jiná barva pleti, ale obavy, že se jejich dětem budou ztrácet věci a budou ze strany romských dětí šikanovány. Někdo může namítnout, že se jedná o xenofobii, na druhé straně je ale holým faktem, že v mnoha pohádkách a jiných příbězích je hrdinou obratný romský zloděj nebo podvodník.¹ Pokud jsou tedy romské děti vychovány tímto způsobem, nemůžeme se divit, že pak způsobují problémy jiným i sobě. Oproti tomu v českých pohádkách vítězí většinou čest a dobré skutky a zlo je následně potrestáno.²

Využil jsem také možnosti návštěvy Romského muzea z důvodu zde probíhajícího doučování romských dětí a sběru informací. S potěšením jsem také zaznamenal, že v našem městě pracuje dětský parlament. Dětské parlamenty zastřešuje Národní parlament dětí a mládeže se sídlem v Praze. Při jeho zasedání v říjnu roku 2006 vypracoval tento parlament podklady pro změnu školského zákona. Tyto byly předány Parlamentu ČR.

Dle sdělení Mgr. Simony Wachsbergerové, která pracuje jako zástupkyně ředitele Dromu, pana Zimy, a má bohaté osobní zkušenosti z více než osmileté praxe, se dá říci, že situace se z romského pohledu po roce 1989 značně změnila. Za totalitního režimu nebyla romská problematika tak na očích veřejnosti, jak je tomu dnes. Dá se říci, že o Romy a o jejich vzdělání i práci se staral stát. Byla povinnost i právo pracovat a Romové tedy otázku příjmů a vzdělání nemusely řešit tak, jak je tomu dnes. Romů zde také nebylo takové množství. Mnozí se přistěhovali ze Slovenska s vidinou lepší ekonomické situace. Dříve také nebyly třídy, ve kterých je až 80 % Romských žáků. Takové třídy nevedou k soutěživosti, žáci jsou na podobné úrovni a je mnohem lepší, pokud je ve třídě jen malé procento romských žáků. Větší koncentrace je tedy kontraproduktivní, stejně jako je tomu i v případě koncentrací do jednotlivých bytových domů či ulic. To, že by ze strany učitelů docházelo k diskriminaci či záměrné segregaci se nezakládá na pravdě, i když pochopitelně může dojít k výjimce.

¹ ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme-jde o to jak*, s. 62

² Srovnej s HUBSCHMANNOVÁ, M. *Romské pohádky*

Stejně tak ovšem může ze strany učitele dojít ke znevýhodňování žáka vietnamského či dlouhovlasých blondýnek. Jde tedy spíše o případy hypotetického charakteru. Měli bychom také připustit možnost, že školní osnovy nejsou úplně ideální. Romům dělá problém především gramatika, omezená slovní zásoba a také některé nevhodné výrazy, přejaté ze staročeštiny. Tyto výrazy ale dělají problém většině žáků, neodpovídají dětským schopnostem a vývoji na prvním stupni základních škol a někdy jim nerozumí ani rodiče dětí. V některých případech je edukace romských dětí opravdovým problémem. Pravdou také je, že ze strany Romů není škola prioritou. Většina romských rodičů má sociální problémy, přemýšlí kde sehnat peníze na nájem, kde hledat práci, zda jim vystačí podpora či výplata. Jejich problémem také často bývá neschopnost či neochota si věci plánovat. Někteří Romové žijí takzvaně z ruky do úst. V den výplaty jsou schopni utratit poměrně vysoké částky za věci, které nepotřebují a nepřemýšlí o tom, za co nakoupí za další dva týdny. V této situaci se jim tedy může jevit kontrola dětí a jejich školní docházky jako druhořadá až nepodstatná.

Co se týče přístupu k terénním pracovníkům, jsou v zásadě dvě mezní pozice. Je-li terénní pracovník bílé barvy pleti, tedy „gadžo“, Rom A si od něj nechá poradit, protože ho bere jako vzdělanějšího a chytřejšího. Tento Rom neuznává terénní pracovníky romského původu. Vždyť je to přeci taky Cikán, tak co by mohl vědět víc. Oproti tomu Rom B naopak preferuje poradenství Roma, protože je „náš“ a „gadžům“ se nedá věřit. Obecně se tedy nedá říci, co je lepší. Snad jen to, že je zapotřebí zjednat si důvěru. Ale to platí o všech typech lidí a barev pleti. Z výše uvedených důvodů je také nabízena možnost předškolní přípravy. Tato příprava je především pro děti, které z nejrůznějších důvodů (finančních, sociálních, kulturních apod.) nenavštěvují předškolní zařízení a nejsou tedy na vstup na základní školu připravovány. Je zde také možnost doučování pro děti 6-15 let. Této možnosti využilo v roce 2005 cca 40 dětí.¹ Činnost Dromu podporuje i MmB, který např. jen v roce 2005 přispěl na jeho provoz částkou 4 605 670,- Kč. Celkem donátoři přispěli v daném roce částkou 6 323 370,-Kč.² Sociálně slabí Romové tedy potřebují pomoc, ale potřebují ji ve stejném rozsahu jako sociálně slabí „gadžové“. Jakékoliv nadstandardní zvýhodňování či tzv. pozitivní diskriminace je pouze kontraproduktivní a to hned minimálně dvěma způsoby. Za prvé toto většinová společnost vnímá jako neoprávněnou výhodu a nespravedlnost vůči ostatním, za druhé tímto přístupem může být eliminována snaha Romů zlepšit se vlastním přičiněním a úsilím. Vždyť proč by se namáhali něco pracně získávat (vzdělání = práce = peníze), když stejně tak nemusí udělat nic a někdo jim to dá zdarma (sociální dávky, různé přídavky či příspěvky).

¹ Výroční zpráva Drom2005, s. 19

² Tamtéž, s. 26

Toto je krajně demotivující. I zde tedy můžeme vystopovat počátky toho, že škola a vzdělávání rozhodně nestojí v popředí uznávaných romských hodnot a tradic.

Mezi částí Romů bohužel stále přetrvává nezodpovědný přístup k výchově. Nezajímají se o to, jakým způsobem tráví jejich děti volný čas, o to, zda chodí pravidelně do školy, podceňují jejich výchovné problémy. Romská komunita se navíc potýká s řadou vážných negativních jevů, které sama nedokáže řešit. Patří sem zejména chronická nezaměstnanost, nárůst případů drogové závislosti, lichvy a prostituce. Vypořádat se s problémem dětské kriminality je složitá a dlouhodobá záležitost. Vyžaduje spolupráci všech zainteresovaných stran. Především škol, Policie České republiky, městské policie a orgánů sociálně-právní ochrany dítěte. Právě ty mohou stanovit nejrůznější ochranná opatření až po návrh na odebrání dítěte od rodiny. Při řešení této otázky mají svou nezastupitelnou úlohu i romské organizace. Jejich terénní sociální pracovníci jsou dobře obeznámeni se specifiky romského prostředí a zprostředkovávají komunikaci mezi majoritní společností a Romy. Mezi nejdůležitější aktivity brněnských romských organizací patří asistence při vyhledávání zaměstnání, podpora vzdělávání (především doučování dětí a mládeže) a také organizování volnočasových aktivit.¹ Tento problém tedy uznávají i samotní Romové. Rovný přístup ke vzdělání je základním principem české vzdělávací politiky. Romské děti často pocházejí z deprivovaného sociálního prostředí. Jejich postoje vůči učení, plánování a významu vzdělání jsou velmi odlišné. Romské děti mají jen velmi nízké jazykové schopnosti. Nemluví ani česky, ani jiným jazykem plyně. Proto je jim poskytováno přípravné vyučování. Školy pro děti se zvláštními potřebami se budou zaměřovat na zlepšování vzdělání, znalostí, sociálních kompetencí a morálních hodnot.² I školský zákon pamatuje na sociálně znevýhodněné a menšiny.³ Co je to však platné, když společnost dává do těchto programů nemalé finanční prostředky, když dítě je nezřídka svými příbuznými naváděno a podněcováno ke krádežím a lžím. Setkal jsem se s případem, kdy malé, asi desetileté romské dítě, bylo přistiženo při krádeži v trafice. Následně si ho přijela vyzvednout matka. To bylo nadávek a následně i pár facek. Mezi česko-romskými výčitkami bylo rozumět, že dítěti vyčítá ne, že krade, ale že se nechalo chytit. V tomto případě tedy patrně výchovná práce učitelů a dalších subjektů asi zcela postrádá smysl.

¹ www.rs.drom.cz/cs/tiskova-zprava.php/11-romske-organizace-nabizeji-spolupraci.html

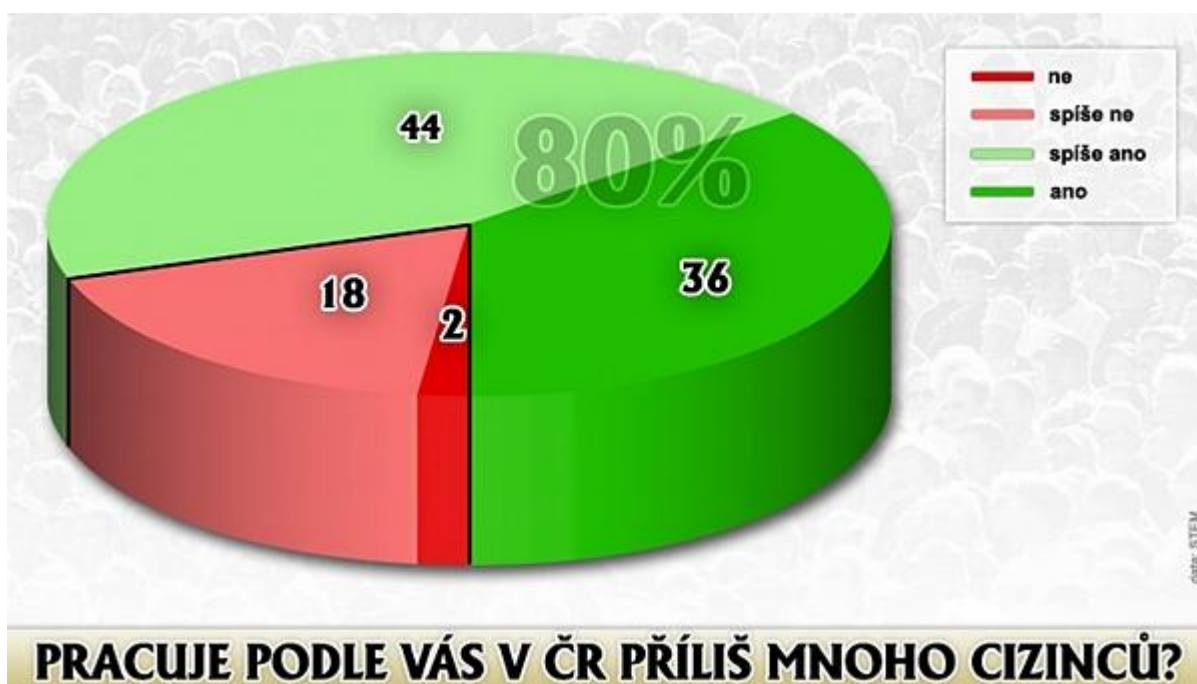
² www.blisty.cz/2003/8/26/art15158.html

³ zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon

3. Průzkumy a statistiky

Již při shromažďování materiálů a studiu různých pramenů jsem si uvědomoval, že součástí této práce musí být, alespoň malý, výzkum, na jehož základě by bylo možné dojít k určitému zevšeobecnění dané problematiky. Je v obecném povědomí, že Romové nemají k práci příliš kladný vztah. Na druhé straně mnoho Romů tvrdí, že by rádo pracovalo, ale nikdo je nezaměstná. To, že ti Romové, kteří by doopravdy pracovat chtěli, ale nemohou díky své většinou nedostatečné kvalifikaci sehnat práci, umocňuje i příliv cizinců, kteří u nás pracují mnohdy i bez pracovního povolení. Manuální práci především na stavbách se u nás žijí především ukrajinští dělníci. I zde se může ukrývat jedna z příčin proč je pro Romy problém sehnat nekvalifikovanou práci. Můžeme se ale také setkat se skutečností, že pro některé Romy je práce ponižující a prostě ji odmítají ze zásady. Stejně tak jako někteří členové majoritní společnosti.

To, že cizinci ochuzují Čechy o pracovní příležitosti, si dle průzkumu STEM myslí Každý sedmý Čech. Přes 80 procent lidí navíc považuje počet cizinců pracujících na území ČR za příliš vysoký. Polovina obyvatel přitom ale připouští, že cizinci jsou v určitých profesních oblastech nezastupitelnou pracovní silou. Prokazuje to průzkum agentury STEM pocházející z přelomu března a dubna roku 2009 (viz graf níže).

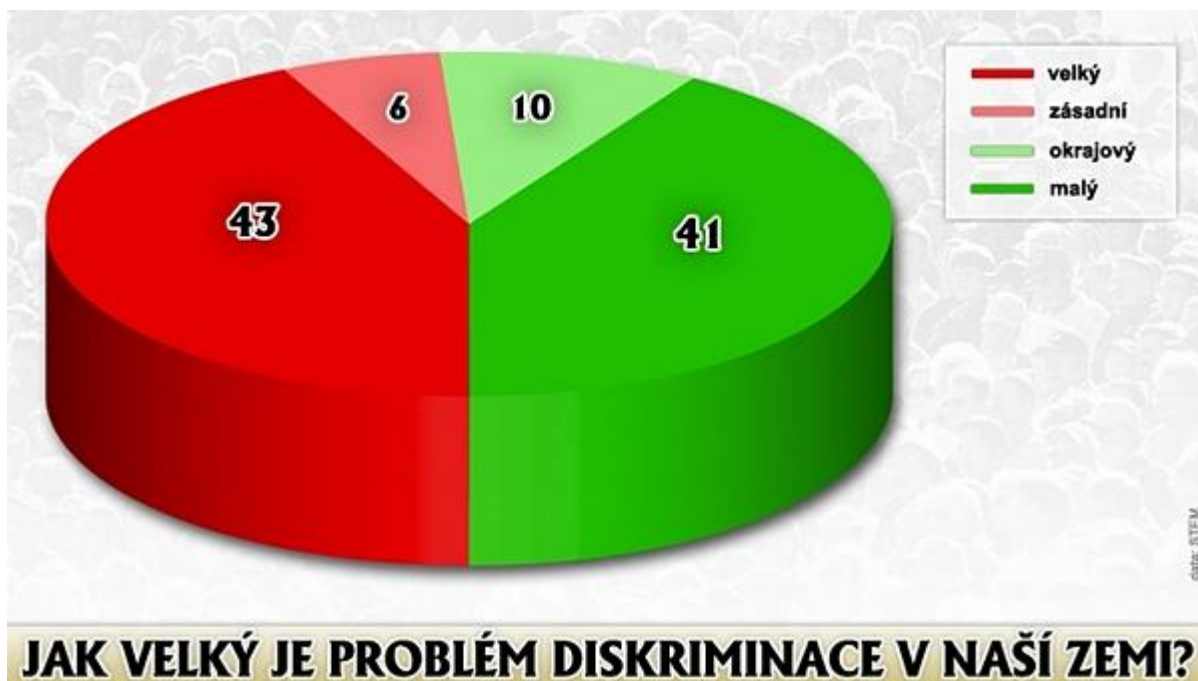
Průzkum veřejného mínění ukázal, že Češi v době rostoucí nezaměstnanosti vidí v cizincích nežádoucí konkurenci na pracovním trhu, a přiklání se proto spíše k jeho uzavření. Na druhé straně si ovšem musíme přiznat, že o určité práce prostě naši lidé zájem nemají. Často se setkávám s ukrajinskými dělníky, kteří ve všední den pracují na stavbě a o víkendu místo odpočinku vypomáhají při údržbě zahrad apod. Jsou to velice pracovití lidé. A ve stejnou dobu vidím skupinky Romů postávajících u barů a heren na ulici Cejl či Vranovská, ale i jinde. Že by tímto způsobem hledali práci?

Přitom však čtyři pětiny dotázaných deklarovalo názor, že v ČR pracuje příliš mnoho cizinců a sedmdesát procent se domnívá, že zaměstnávání cizinců připravuje Čechy o práci. Necelá polovina (48 procent) lidí se domnívá, že cizinci představují jediné řešení nedostatku pracovních sil v některých profesních oblastech na našem trhu. Přitom názory se mezi různými skupinami populace příliš neliší. Zástupci různých věkových kategorií se vyjadřují obdobně, dokonce ani vzdělání není rozhodující, ačkoli spíše liberálnější jsou lidé s vyšším vzděláním. Nízké jsou rozdíly také mezi sociálními skupinami. K výjimečné shodě došlo i mezi podnikateli a zaměstnanci. "To nepřímě dokazuje, že lidé neodpovídají na základě vlastní zkušenosti, ale spíše na základě obecného povědomí ze zpráv z médií a z celkového vlastního názoru na to, do jaké míry má být chráněn náš domácí pracovní trh," uvádí STEM.¹

Není však možno vyloučit, že někteří zaměstnavatelé uplatňují vůči romským uchazečům o práci i diskriminační praktiky. Otázka diskriminace je u nás často přetřásána i mezi širokou veřejností. Někteří ji považují za velký problém, některým dle výzkumu STEM nevadí.

Závažnost tohoto tématu dělí českou společnost na dva téměř stejně velké tábory. Polovina Čechů, 51 procent, považuje diskriminaci za poměrně malý problém a 49 procent respondentů ji pokládá za problém naopak velký. Polovina lidí si navíc myslí, že situace v zemi se ohledně diskriminace za posledních deset let vůbec nezměnila. Stejný počet dotázaných se domnívá, že je možné problém částečně vyřešit.

¹ <http://www.novinky.cz/domaci/167550-narod-se-vyjimecte-shodl-cizincu-pracuje-v-cesku-moc.html>

Průzkum agentury STEM prokázal, že na názor v této otázce nemá příliš vliv pohlaví, věk či vzdělání, ale spíše politická orientace a majetkové zajištění domácností respondentů.

Diskriminaci jako velký problém cítí častěji příznivci levicových stran, například 57 procent stoupců KSČM a také většina osob hůře majetkově zajištěných (55 %). Naproti tomu většina stoupců ODS a lidí průměrně nebo dobře majetkově zajištěných naopak zastává názor, že diskriminace u nás nepředstavuje tolik závažný problém. Toto rozdělení politického spektra si vysvětlují vcelku jednoduše. Je snadno pochopitelné, že lidé levicově orientovaní jsou většinou ti, jež mají nižší hmotné zabezpečení. Tito lidé často vnímají tuto skutečnost jako vinu společnosti, cítí se poškození, také by chtěli nový dům či luxusní automobil, tedy v dnešní době jakési atributy úspěchu. Bohužel si ale značná část těchto nespokojených lidí není ochotna připustit, že za svůj život si mohou většinou oni sami. Vynechám-li tragické případy, kdy je člověk dlouhodobě vážně nemocen, fyzicky postižen, či že má prostě jen opravdu velkou smůlu, musíme připustit, že člověk bez vzdělání nebo speciálních znalostí a schopností si prostě není schopen zabezpečit významnější společenské postavení a s tím související finanční ohodnocení. Mnoho lidí toto ovšem nechápe, či spíše pochopit nechce. Tito lidé nevidí chybu v sobě, ale v systému. Jak se kdysi říkalo, tyto lidé by chtěli socialisticky pracovat, ale kapitalisticky žít.

Jen šest procent z celkového počtu 1297 dotázaných si myslí, že záměrné znevýhodňování některých skupin obyvatel je zcela zásadní problém, zatímco desetina ho vnímá jako zcela okrajový. Podobné výsledky přinesl průzkum i před šesti lety. Za posledních

deset let podle poloviny respondentů nedošlo v ČR v otázce diskriminace k významnému posunu. Více než třetina si myslí, že diskriminace přibývá, a zhruba pětina se domnívá, že diskriminace ubylo.

O něco méně než polovina lidí si myslí, že i když bude diskriminace existovat pořád, lze její míru trochu omezit, podle 41 procenta dotázaných je možné s diskriminací účinně bojovat, ovšem 11 procent ji považuje za neřešitelný problém.¹ Na základě svých osobních zkušeností se přikláním k názoru, že to, co je u nás často prezentováno jako diskriminace, je v mnoha případech pouze druh jakési nedůvěry podložené v mnohých případech na negativních zkušenostech.

3.1 Jak jsem dělal výzkum

Součástí mé práce je také malý výzkum. Tento výzkum jsem dělal na brněnských základních školách v městské části Brno – sever, mezi žáky posledního ročníku. Dle mého názoru se jedná o mladé lidi, nastupující generaci, která již určitě má na tuto problematiku svůj názor a své osobní zkušenosti. Právě z těchto lidí se budou rekrutovat pozdější podnikatelé, zaměstnanci, vědci, manažeři, lékaři, politici, ale možná i nezaměstnaní či notoričtí povaleči. Tito lidé tedy budou tvořit část populace, tito lidé jsou budoucí voliči a budou tak mít možnost svým dílem ovlivňovat budoucnost nás všech. Podstatným důvodem pro tento výběr byla také skutečnost, že, jak jsem již uvedl, v této městské části je pravděpodobně nejvíce zástupců romské minority. Tito mladí lidé tedy bydlí ve stejné lokalitě, denně se s Romy setkávají, mají mezi nimi své spolužáky, kamarády, známé. A považoval jsem za nutné, aby se k danému problému vyjádřili i ti, jichž se to týká především. Tedy samotní Romové. Jejich menšina je údajně nejméně integrovaná. Dle kvalifikovaných odhadů žije na území města Brna cca 15-17 tisíc Romů, z toho 8-10 tisíc v sociálně vyloučených lokalitách.²

Při samotném vyplňování dotazníku jsem byl vždy osobně. Jednak proto, abych odpověděl na případné otázky a vysvětlil, k čemu vlastně dotazník bude sloužit, jednak také proto, že jsem nechtěl, aby učitelé do vyplňovaných dotazníků nahlíželi, jak mají někteří ve zvyku, a tak případně ovlivnili jeho vyplňování. V maximální možné míře jsem se snažil získat důvěru svých respondentů, chtěl jsem, a to jsem jim zvlášť zdůrazňoval, ať se nebojí projevit vlastní názor. Upozornil jsem je, že mají možnost se anonymně a naprosto svobodně

¹ <http://www.novinky.cz/domaci/167180-stem-polovine-cechu-diskriminace-nevadi-ostatni-ji-maji-za-velky-problem.html>

² Magistrát města Brna, *Terénní sociální práce ve městě Brně*, s. 8

vyjádřit, že nechci, aby odpovídali tak, jak si myslí, že by to mělo být, či jak je to správné. Zajímal mne pouze jejich vlastní, ničím a nikým necenzurovaný názor a domnívám se, že se mi snad podařilo tyto názory, v této podobě získat. Navíc jsem si chtěl také ověřit jednu skrytou myšlenku. Zajímalo mě, kolik Romů se přihlásí k romské národnosti. Samozřejmě uznávám, že nemohu zcela přesně a jednoznačně uvést, kolik Romů se tohoto malého průzkumu zúčastnilo. Ale dle mého pozorování jejich počet odhaduji na cca 20 %, přičemž k romské národnosti se jich přihlásilo 9,1 %. Asi polovina z nich se tedy pravděpodobně hlásí k národnosti české.

Z jakého důvodu se tak děje, se mohu pouze dohadovat. Možná se za svoji národnost stydí, možná se cítí být více Čechy, možná se snaží sami před sebou se vyčlenit z komunity „těch špatných“. Ale to jsou vše jen domněnky.

Na tomto místě musím ale uvést jednu skutečnost, se kterou jsem se setkal a která mě velmi zarazila. Když jsem nedávno mluvil s jednou svojí kolegyní, která také v minulosti studovala vysokou školu, sdělil jsem jí, že plánuji výzkum na základních školách, který se bude týkat především romské problematiky. Ona mi odpověděla, že kdysi také chtěla podobný výzkum provádět a povedlo se jí to jen díky známým, neboť standardní cestou jí to nebylo umožněno. Přiznávám, že jsem tehdy nechápal proč. Pochopil jsem až poté, co jsem začal navštěvovat ředitele škol s žádostí o provedení dotazníkového průzkumu. Měl jsem štěstí, setkal jsem se s ochotnými a přátelskými lidmi. Uvědomoval jsem si, že jim narušuji výuku, ale posléze jsem zjistil, že problém spočívá někde úplně jinde.

Při psaní této diplomové práce jsem měl původně v úmyslu vyslovit poděkování ředitelům těch škol, kde mi byl výzkum umožněn. Následně jsem musel svůj záměr přehodnotit, neboť jakmile jsem sdělil, že šetření je zaměřeno především na romskou komunitu, přístup zúčastněných se zásadně změnil. Nebyla to neochota, byl to strach. Opravdu mě vnitřně dosti rozzlobilo a zároveň i zarmoutilo zjištění, že v naší demokratické společnosti se lidé bojí podpořit či povolit vyplnění anonymních dotazníků jen proto, že se týká Romů. V rozhovoru mezi čtyřma očima mi bylo sděleno, že nechtějí mít problémy, že nevědí, kdo se o tom dozví a obviní je nepřátelského postoje či diskriminace vůči Romům. Mimo jiné mi bylo řečeno, že různí ochránci lidských (či spíše pouze romských) práv občas školy i různým způsobem „testují“. Děje se tak například fiktivní žádostí o přijetí žáka na danou školu. V jednom případě žák tzv. „bílý“, ve druhém případě Rom. Pokud by Roma nepřijali, budou pravděpodobně obviněni z diskriminace. Při tomto „testování“ byla dokonce použita i skrytá kamera. A nejednalo se o novináře. Nakonec jsem však souhlas ředitelů i přes jejich obavy dostal.

Na tomto místě se ptám, proč je kladen takový důraz a energie na tyto pokusy o diskreditaci ředitelů škol? Upřímně řečeno, po rozhovorech s řediteli jsem odcházel naprosto znechucen. Nemám důvod nevěřit zkušeným pedagogům skutečnost, že se pouze snaží vzdělat všechny žáky bez rozdílu barvy pleti, rasy, náboženství, pohlaví, atd. Nebo jsou ti většinou už starší a vysokoškolsky vzdělání lidé všichni rasisti či xenofobně zaměření?! To je k smíchu. Nebo možná spíš k pláči. Musel jsem ředitelům slíbit, že nebudu uvádět, že výzkum byl proveden na jejich škole. Z tohoto důvodu tedy konkrétní školy neuvádím.

Při odchodu ze školy jsem měl pocit, že jsem se propadl tak o třicet let zpět. Nejsem už úplně nejmladší, pamatuji si vedoucího a zároveň předsedu místní buňky Komunistické strany Československa ve svém prvním zaměstnání i jeho aroganci a strach podřízených z jeho osoby. Připadal jsem si asi tak, jako kdybych v době totality šel dělat výzkum na téma co je špatného na vládě komunistů. Opravdu jsem nečekal, že se zodpovědní pracovníci doslova bojí mluvit. Či spíše poukázat na problémy jen proto, že se to dotýká Romů. Skoro každý z učitelů či úředníků má přitom s Romy (neříkám, že se všemi) negativní zkušenosti. Ale každý z nich se o tomto problému skutečně bojí mluvit veřejně.

Vím, že tuto skutečnost nemohu nijak prokázat. Mohl jsem si ji přece vymyslet. Ale proč bych to dělal? Abych byl zajímavý? Abych byl sám nařčen z neobjektivity? Pokud by snad vážený čtenář pochyboval o výše popsaných skutečnostech, mohu pouze doporučit, ať si sám zajde za učiteli na školách s větším počtem romských žáků, ať si promluví se starostmi městských částí, ať navštíví úředníky na sociálních či bytových odborech. Ale ať s nimi mluví o samotě a beze svědků. Pak se zcela určitě dozví informace, které v médiích zajisté nebudou.

3.2 Malá statistika

Na tomto místě uvádím názory žáků, které jsem zjistil pomocí malého sociologického šetření. Pro lepší názornost uvádím, po několika nezbytných informacích k otázce a jejímu vyhodnocení i grafický přehled. Absolutní hodnoty jsou již pro zjednodušení přepočítány na procentuální podíl a popřípadě zaokrouhleny dle vžitých matematických pravidel.

Výzkumu se zúčastnilo celkem 110 respondentů, což je domnívám se, dostatečně vypovídající vzorek z této městské lokality. Nečiním si žádný nárok na naprosté

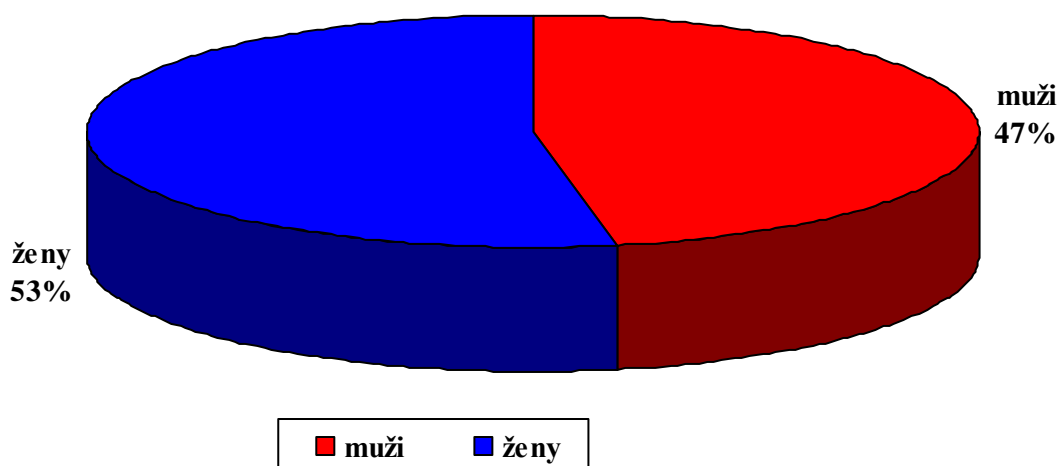
zevšeobecňování daných výsledků, přesto se domnívám, že takto zjištěná fakta mohou leccos napovědět a mají svoji vypovídací hodnotu. U některých otázek nedává součet jednotlivých odpovědí plných 100%. Je to způsobeno skutečností, že někteří dotazovaní se k některým otázkám nevyjádřili, přestože jsem jim zdůrazňoval, že prosím odpovědět na všechny otázky. Ale nemohu nikoho nutit, vyplnění dotazníku byla jejich svobodná volba a svobodné rozhodnutí. Několik jedinců však přesto na všechny otázky neodpovědělo. I přes tuto skutečnost jim děkuji. Velké poděkování také především nejmenovaným ředitelům škol, na kterých byl výzkum, i přes výše uvedené obtíže, prováděn.

Mezi přílohami (příloha 4) této práce je přetištěno také několik zadních stran z vyplněných dotazníků. Čtenář si tak sám může porovnat některé zajímavé názory.

Podtrženě uvádím otázku, na níž bylo respondenty odpovídáno, následuje krátké vyhodnocení a grafické znázornění odpovědí. Údaje jsou uvedeny v procentuálních hodnotách.

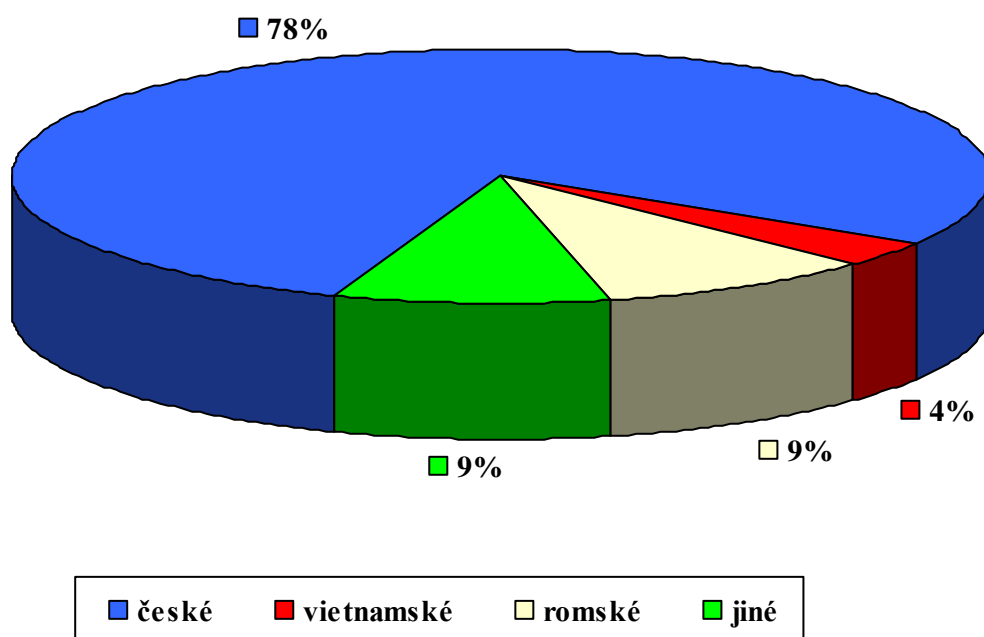
1. Dotazník vyplnil

Z hlediska rozdělení respondentů dle pohlaví mírně převažují ženy, kterých bylo 53 %, oproti 47 % mužů. Domnívám se, že se jedná vcelku o ideální rozložení, které v podstatě koresponduje se složením obyvatelstva v naší republice.

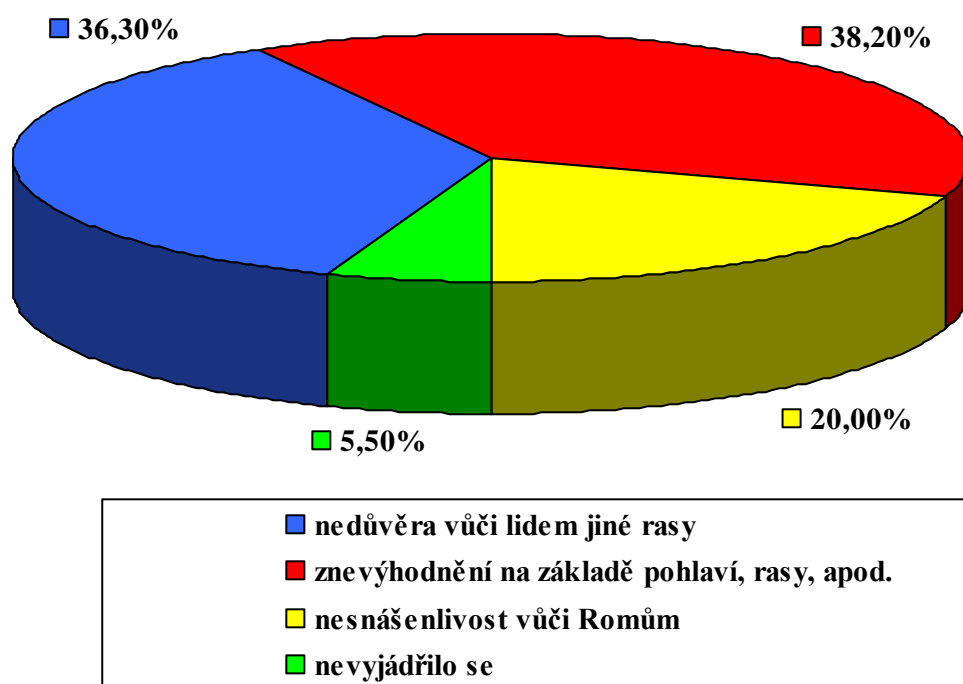
2. Hlásím se k národnosti

Níže uvedený grafický přehled znázorňuje, k jaké národnosti se respondenti hlásí. Ve výšeči „jiné“ se skrývá národnost arabská, arménská, moravská, česko-romská. Jeden respondent označil, že se hlásí ke všem národnostem. Domnívám se, že jedním z těch, co nezodpověděli všechny otázky, byla právě dívka arménské národnosti. Po přestávce jsem si povídal s paní učitelkou a bylo mi řečeno, že tato dívka je ve škole nová, rodiče se nedávno přistěhovali do naší republiky a český jazyk jí doposud dělá značné potíže. Z těchto důvodů jsme se společně s paní učitelkou snažili této dívce vysvětlit předem všechny otázky, ale nepředpokládám, že se nám to beze zbytku povedlo.

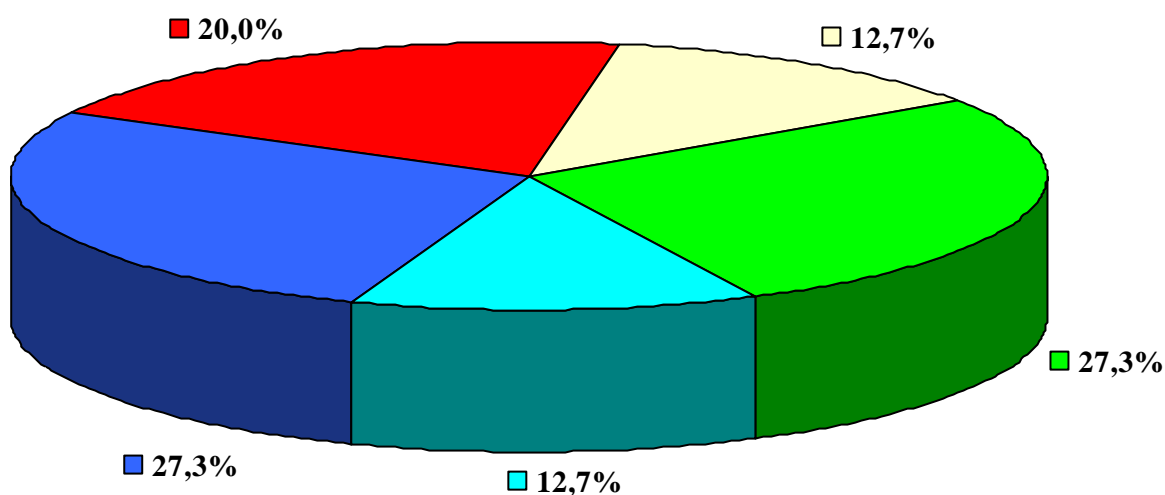
3. Diskriminace je dle mého názoru

Na otázku, co je to tak často používané slovo diskriminace, odpovědělo správně jen 38,2 % respondentů, dalších 36,3 % dotazovaných se domnívá, že slovo diskriminace značí nedůvěru. Nezanedbatelných 20 % se domnívá, že se jedná o nesnášenlivost vůči Romům. Možná je to způsobeno skutečností, že slovo diskriminace je nejčastěji uváděno právě ve spojitosti s romskou minoritou. Sami Romové toto slůvko často používají jako jakési zaklínadlo, či snad něco, co má „gadže“ svým způsobem ovlivnit. Nedávno jsem se ve svém zaměstnání setkal se stěžovatelkou očividně romského původu. Tato žena si stěžovala, že obdržela blokovou pokutu ve výši 1000,- Kč a že je to dle jejího názoru pokuta nepřiměřená a ona ji požaduje zrušit. Po prošetření jsem jí odpověděl, že výše pokuty je přesně v polovině zákonné sazby – mohla jí tedy být uložena bloková pokuta až 2000,- Kč a celá věc byla projednána a vyřešena v souladu s platnými zákonnými normami. S tímto vysvětlením se ovšem žena nespokojila, sdělila mi, že ona to tak nenechá a bude si stěžovat u ombudsmana, protože toto je rasismus. Jak je vidět z této malé příhody, opět se potvrdilo, že toto slovo je používáno velmi často, ale ne vždy se znalostí celé věci. Také z mého dotazníkového šetření a jeho výsledků plyne, že ačkoliv toto slovo každý zná, jen někdo ví, co doopravdy znamená. Možná i to je skutečnost, proč se s tímto označením tak často v praxi setkáváme

4. Pozitivní diskriminace dle mého názoru

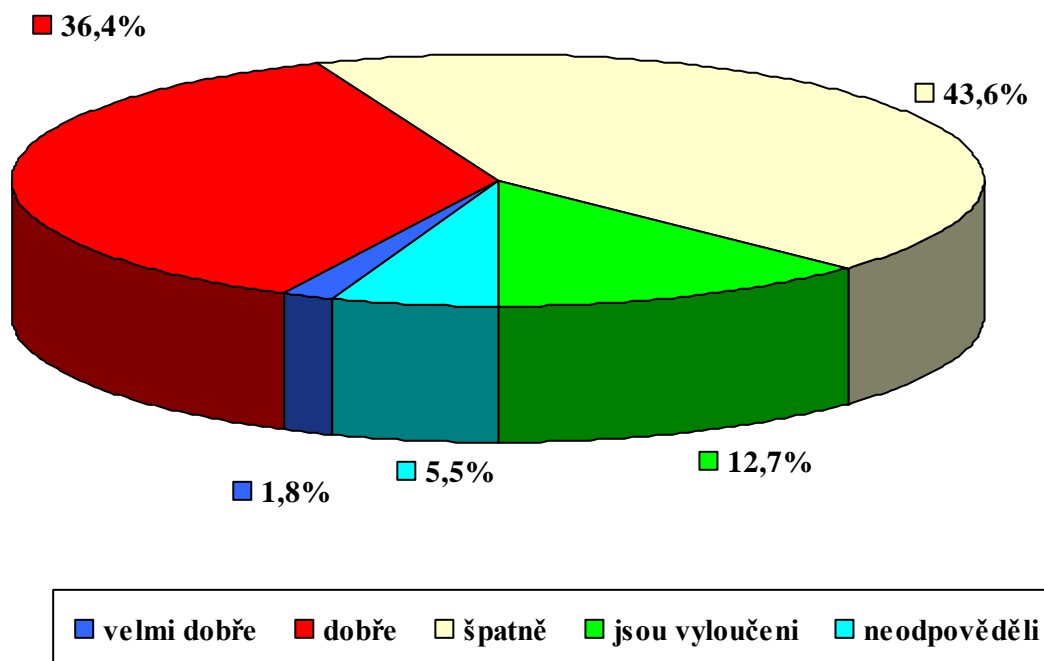
Vcelku překvapením pro mě bylo, že 27,3 % označilo pozitivní diskriminaci za krok správným směrem, stejný počet naproti tomu uvedl, že oslabuje vůli zvýhodněných ke změně. Jak vyplývá z níže uvedeného grafu, dá se vcelku průkazně odvodit, že většinové mínění tedy pozitivní diskriminaci rozhodně nehodnotí pozitivně. Pokud bych na takto položenou otázku měl odpovědět sám, asi bych se přiklonil k odpovědi, která říká, že oslabuje vůli zvýhodněných ke změně. Bohužel takovýmto způsobem jsou naši spoluobčané vychováni k tomu, že mnohdy stačí jen natahovat ruku a čekat, že obdrží něco navíc bez vlastní snahy a přičinění. Takové vstřícné chování jim ale nejen, že nepomůže, ale naopak je demotivuje a vychovává je k lenosti. Nedomnívám se, že by toto byla ta správná cesta.

■ oslabuje vůli zvýhodněných ke změně	■ dostanou vše bez vlastního přičinění
■ naznačuje, že jsou neschopní	■ krok správným směrem
■ neodpověděli	

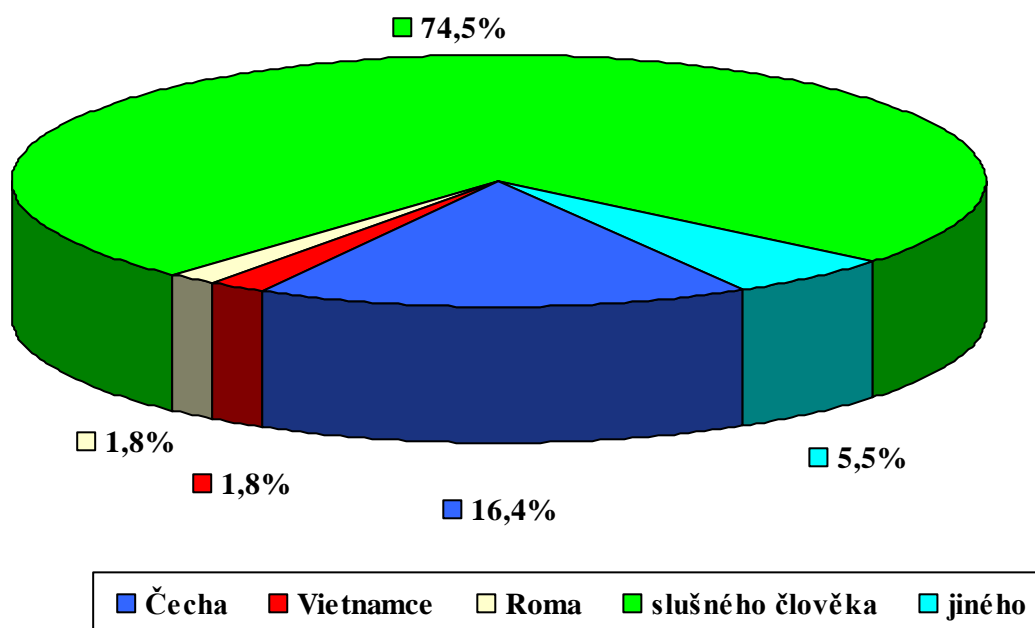
5. Dle mého názoru jsou Romové do většinové společnosti začlenění

O tom, jak vnímají dotazovaní začlenění Romů do naší společnosti, vypovídá následující graf. Jen 1,8 % dotazovaných uvedlo, že Romové jsou začlenění velmi dobře. Že jsou začlenění dobře se domnívá 36,4 % respondentů. Oproti tomu 12,7 % respondentů si myslí, že Romové jsou vyloučeni. To, že jsou začlenění špatně, tvrdí celkem 43,6 % respondentů. Přestože na tuto otázku 5,5 % dotazovaných neodpovědělo, i tak zde můžeme vyvodit vcelku jednoznačný závěr. V této části průzkumu tedy značně převažuje názor, který říká, že jsou začlenění špatně, až vyloučeni. Takové tvrzení jistě nemusí být pravidlem, ale zato naprosto koresponduje s mým vlastním pozorováním a zkušenostmi získanými v městě Brně, převážně v městské části Husovice. Tato otázka by si ale dle mého názoru zasloužila svůj vlastní samostatný výzkum, aby bylo zodpovězeno nejen to, že Romové jako určitá minorita jsou větší částí populace vnímáni jako spíše špatně začlenění do společnosti, ale bylo by také jistě potřebné a přínosné zjistit, proč tomu tak je. Tedy zjistit, kde jsou příčiny tohoto vnímání.

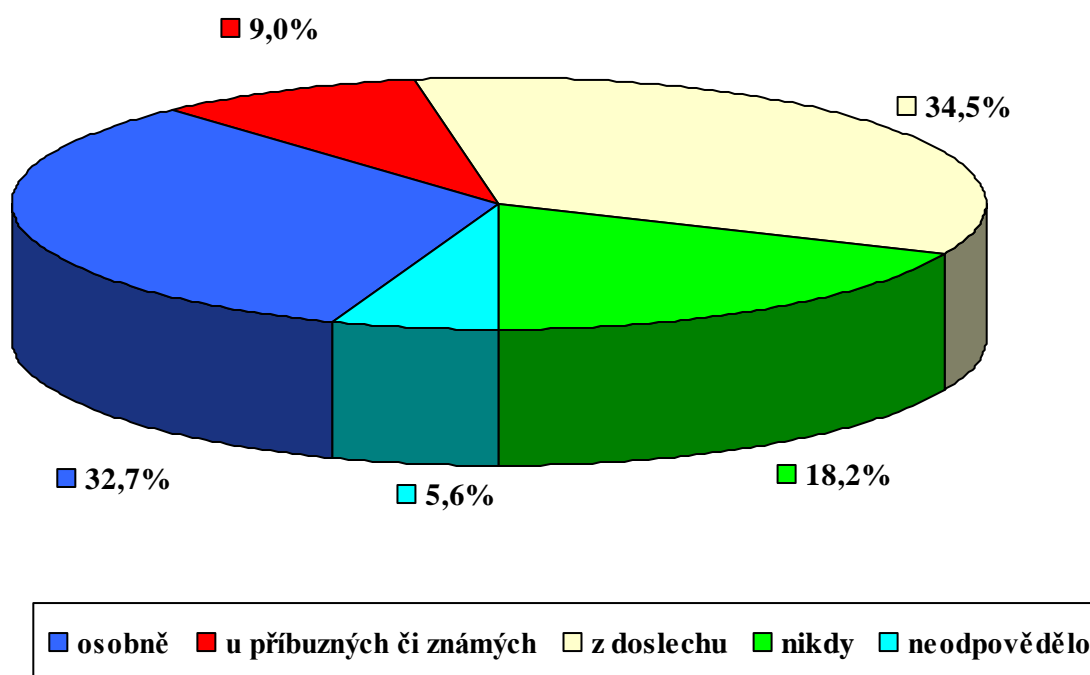
6. Za souseda bych chtěl mít

Na klasickou sociometrickou otázku, koho by chtěl mít respondent za souseda, odpovídá s naprostou převahou 74,5 %, že slušného člověka. Pouze 16,4 % pak volí Čecha. Z uvedeného jasně vyplývá, že nejsme národ, jenž je rasisticky či xenofobně zaměřen, nebo že jsme lidé se sklonem k netoleranci jiných národnostních menšin. Odpověď na tuto otázku naprosto verifikuje skutečnost, že lidé chtějí mít ve svém sousedství – okolí, slušného člověka. O této skutečnosti tedy s naprostou převahou svědčí nejčastější odpověď. Lidem tedy nezáleží na tom, jakou má kdo barvu pleti, jaké je národnosti. Chtějí prostě jen žít se slušnými lidmi! Domnívám se, že právě tato otázka, respektive odpověď je zcela zásadní a snad nejdůležitější z celého souboru odpovědí ostatních. Zde se jednoznačně potvrzuje, že majorita v české republice rozhodně není nějak rasisticky či xenofobně orientovaná, že drtivá většina našich spoluobčanů nemá žádné tendence či snahy někoho – kohokoliv – diskriminovat, či mu jiným způsobem škodit. Zde je tedy jasně vidět, že náš národ je tolerantní a snaha hovořit o časté diskriminaci je spíše snahou po sebeprosazení se těch lidí, kteří berou romskou otázku spíše jako možnost na ní určitým způsobem participovat, zviditelnit se, vytěžit z této skutečnosti maximum. Ani ne tak pro údajně postižené Romy, jako spíše pro sebe. Vždyť i takové hájení romských práv může někomu sloužit jako hlavní pracovní činnost.

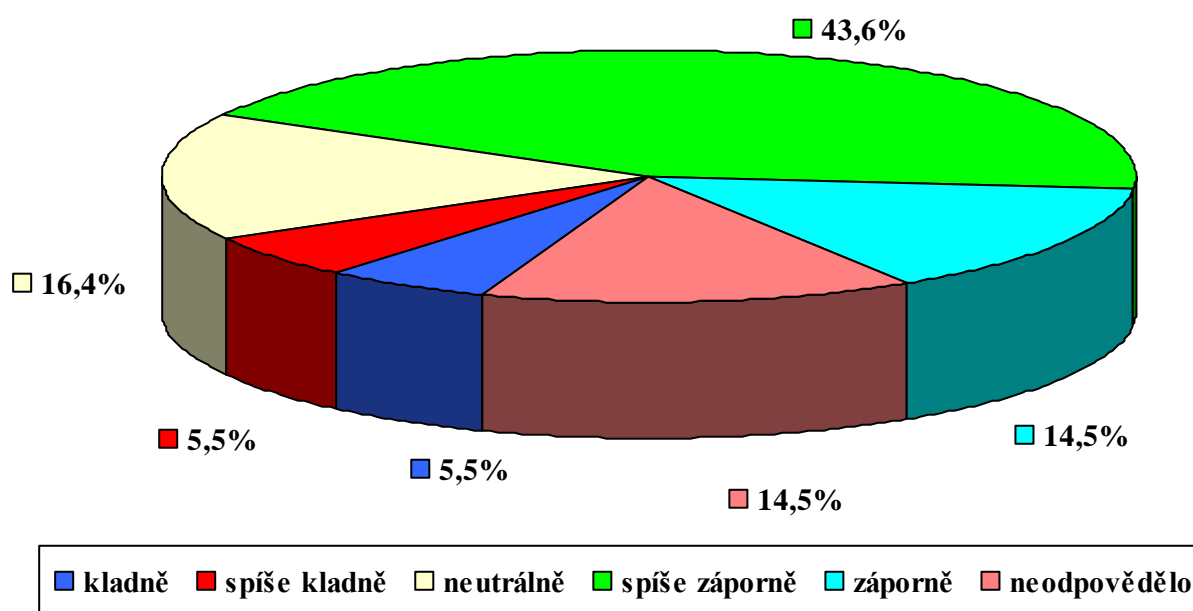
7. S diskriminací jsem se setkal

Vcelku mne překvapilo, že 32,7 % dotazovaných uvedlo, že se osobně setkalo s diskriminací. Vzhledem k tomu, že na tuto otázku odpovídá pozitivně prakticky plná třetina respondentů, je to fakt hodný zamyšlení. Jak však vyplývá z odpovědí na třetí otázku, tedy co je to diskriminace, pro mnoho lidí je tento pojem zavádějící a označují jej nepřesně. Pro mnoho z nich se jedná pouze o nedůvěru vůči lidem jiné rasy. A měli bychom si přiznat, že nedůvěra k čemukoliv neznámému je vlastně přirozená. Je zřejmé, že nebudu mít důvěru k něčemu, co neznám. Ale to, že zatím chybí důvěra, ještě nemusí předznamenávat negativní stanovisko k dané realitě. Toto si člověk vybudovává až na základě zkušeností. Stejně tak jako vztah pozitivní. V tomto kontextu tedy skutečnost osobního setkání s diskriminací nemusí být až tak hrozivá, jak to na první pohled vypadá.

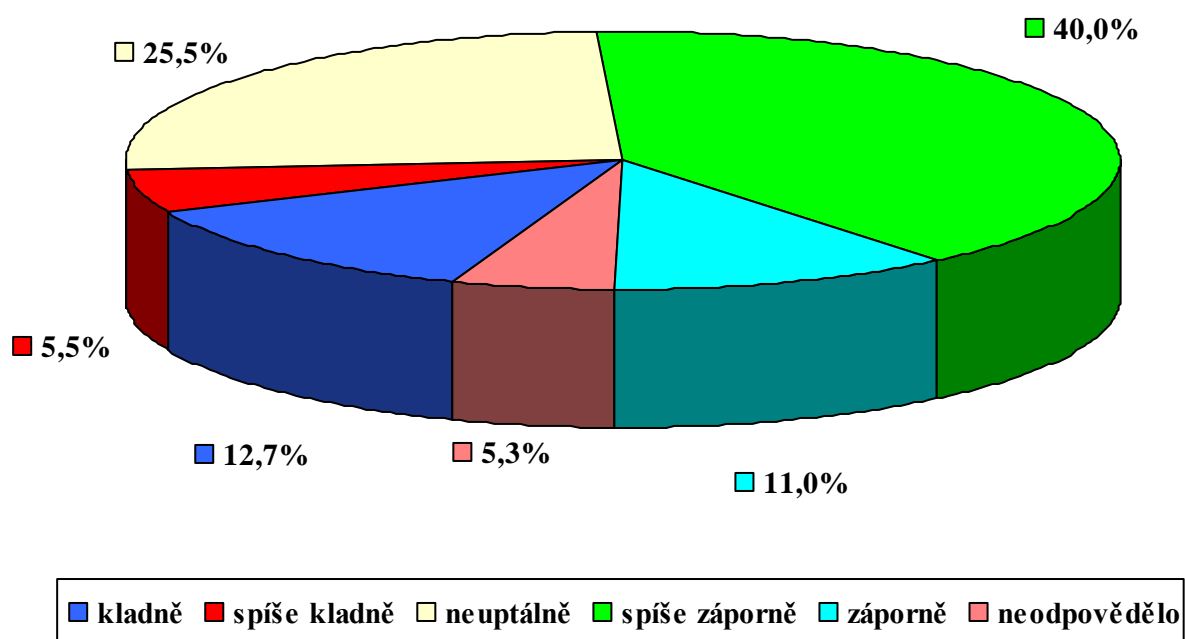
8. Romové jsou dle mého názoru většinovou společností vnímáni

Že jsou Romové majoritní společností vnímáni většinou spíše záporně, mě nepřekvapilo. Tuto odpověď zvolilo 43,6 % respondentů, dalších 14,5 % uvádí, že Romové jsou vnímáni záporně. Ponechme nyní stranou, kdo je za takové vnímání našich spoluobčanů odpovědný. O této skutečnosti se může prakticky každý jednoduše přesvědčit například sledováním diskuzí o Romech na internetu. Alespoň do doby, než je diskuze celkem pravidelně zablokována. V této souvislosti si pokládám otázku: „Nebylo by lépe smazat, případně odepřít přístup do diskuze lidem, jež mají rasistické a urážlivé příspěvky, ale ponechat příspěvky ostatní, i když třeba ve většině případů kritické? Nebo si snad odpovědní lidé myslí, že cenzura a zakazování vlastního názoru je to, co této společnosti pomůže?“ V roce 1989 většina z nás volala po demokratizaci společnosti a pro demokracii. A nyní se o určitých věcech opět skoro nesmí mluvit. Pokud je někde problém, měli bychom se k němu postavit a snažit se ho nějakým způsobem konstruktivně vyřešit. Jestliže budeme před některými negativními jevy strkat hlavu do písku, určitě tím nepomůžeme ani Romům, ani ostatní společnosti. Vždyť ve svém důsledku i toto je jeden z faktů, proč jsou Romové vnímáni většinovou společností negativně. Lidé totiž velmi citlivě vnímají skutečnost, že pokud se poukazuje kriticky na některé romské spoluobčany, tak je snaha tuto skutečnost buď popírat, označovat za rasismus či, jak popisují výše, znemožnit diskusi k tomuto problému.

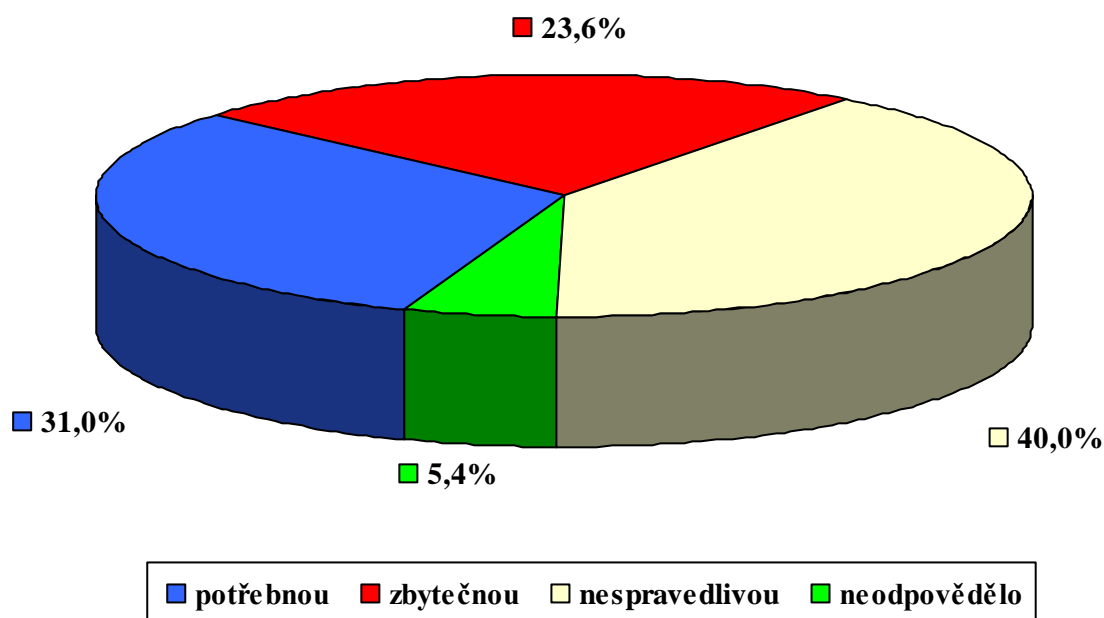
9. Romové dle mého názoru vnímají většinovou společnost (gadže)

To, že Romové vnímají majoritu také většinou spíše záporně si myslí celkem 40 % zúčastněných, že záporně pak 11 %. Celkově se tedy dá říci, že dle názoru respondentů těsná většina Romů vnímá většinovou společnost spíše v tom negativním smyslu. Možná by bylo zajímavé, kdyby na tuto skutečnost odpovídali pouze Romové. Jsem si tedy vědom jisté neprůkaznosti tohoto bodu. Na druhé straně jsem se ale dosti často setkal s různými provokacemi zejména mladých Romů, s jejich arogantním až agresivním chováním, a to převážně vůči „gadžům“. Není také toto určitá forma rasismu? Těžko odpovědět. Čtenář si pravděpodobně udělá úsudek sám, nejlépe tehdy, pokud s touto problematikou již má své osobní zkušenosti.

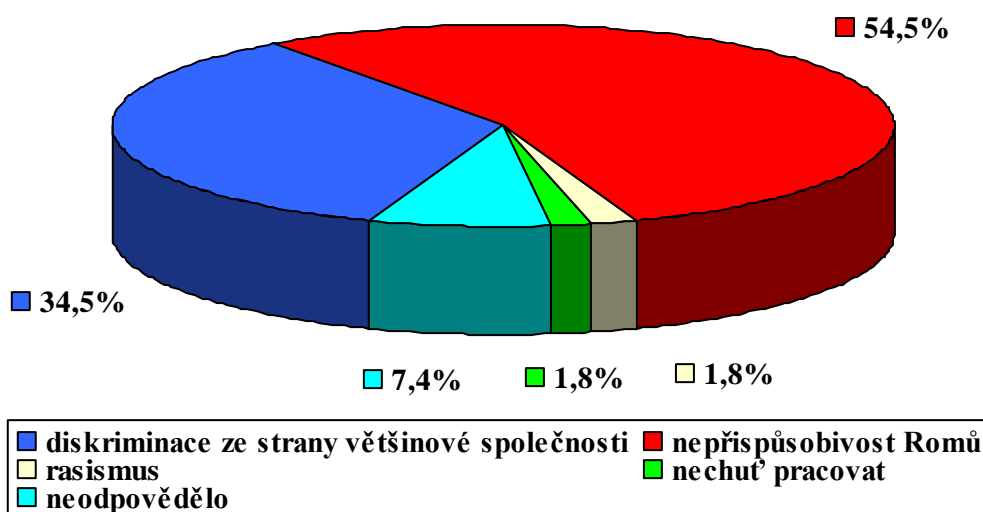
10. Pomoc státních či neziskových organizací Romům považují za

V médiích a od představitelů různých státních či jiných organizací můžeme často slyšet, že Romové potřebují pomoc. Osobně se domnívám, že v určitých případech tomu tak skutečně je. Ovšem v případech individuálních, nikoliv plošně. Tedy jako u kohokoliv jiného. Většina dotazovaných pomoc Romům považuje za nespravedlivou. Mé stanovisko je následující. Budeme pomáhat někomu jen proto, že je Róm (Vietnavec, Slovák ...), nebo tomu, kdo pomoc potřebuje, váží si jí a v neposlední řadě si ji i zaslouží? Domnívám se, že tento názor by podpořila i značná část dotazovaných. V této souvislosti musím ovšem přiznat, že je to právě naše majoritní společnost, která svým způsobem zapříčinila to, že Romové žádají o pomoc tak často. Vždyť v mnohých případech jsme je naučili, že stačí pouze o něco žádat, na něco si stěžovat a budou jim poskytnuty určité nadstandardní prostředky či dávky. Vždyť celých 40 % považuje takto orientovanou pomoc za nespravedlivou, dalších 23,6 % pak za zbytečnou. Jako potřebnou ji vnímá 31 % respondentů. Jsem pro, pomáhat potřebným. Ale na druhé straně se také domnívám, že ti potřební by měli také udělat něco pro společnost, něco nabídnout na oplátku. Ne jen stále natahovat ruku.

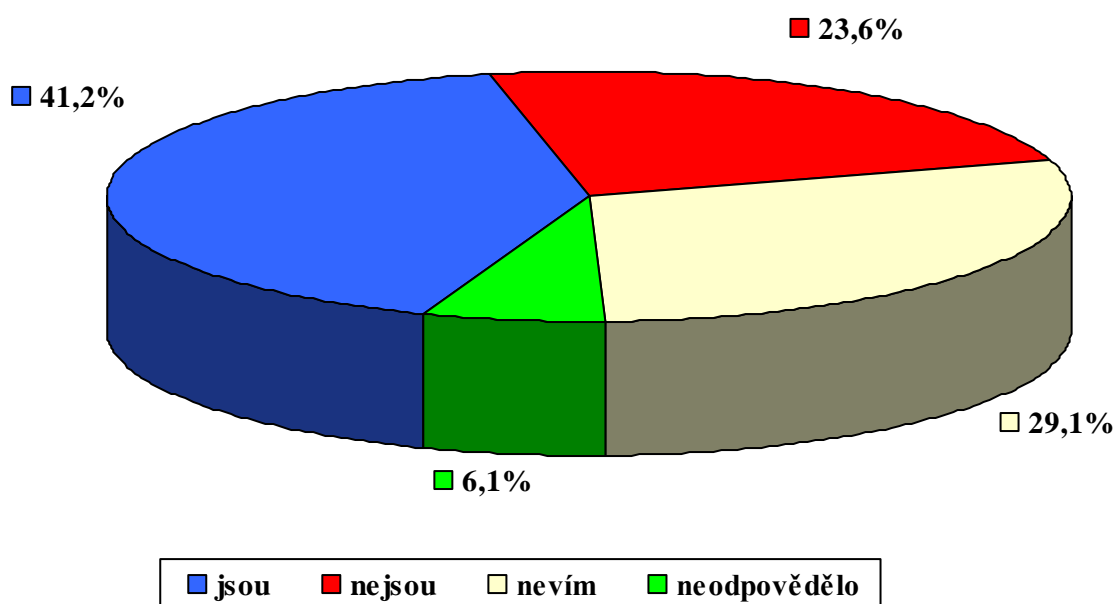
11. Za problémy Romů dle mého názoru stojí

Předposlední otázka si klade za cíl zjistit, kdo vlastně může za tzv. problémy Romů. Nadpoloviční většina 54,5 % respondentů se domnívá, že je to nepřizpůsobivost Romů samotných, ale značná část (34,5 %) uvádí i diskriminaci ze strany majoritní společnosti. Vzhledem k počtu dotazovaných Romů a předpokladu (možná mylnému), že oni sami by na tuto otázku pravděpodobně odpověděli, že za problémy Romů stojí diskriminace (i když mnozí přesně nevědí, co toto označení vlastně definuje, vnímají ji přesto určitě jako něco nežádoucího), je patrné, že i velká část majoritní společnosti uznává, že tomu tak skutečně je. Vzhledem ke skutečnosti, že více než polovina respondentů uvádí, že za problémy romské menšiny stojí jejich nepřizpůsobivost, domnívám se, i na základě vlastních zkušeností, že je tomu opravdu tak. Romové mají jiné životní návyky, jinou mentalitu, romské děti pak v mnohých případech mají podstatně uvolněnější výchovu než děti jiné, mají více „svobody“ a méně povinností. Především těch školních. Většina z nich žije v nevyhovujícím prostředí, často se jedná o prostředí pavlačových domů, které oni sami znehodnotili. V některých romských rodinách mají v bytě opravdu poklizená a čisto, na druhé straně jsou však schopny z těchto bytů vyhazovat odpadky z oken, neboť na společném dvoře to už přeci není jejich. V mnohých případech se tedy relativně starají o svůj majetek, ale majetek obecní je nezajímá. Postih těchto nájemníků prakticky nehrozí, neboť nikdo nic nevidí. Následně pak na takové dvory obec přistavuje kontejnery a nepořádek uklízí na své náklady. Jako příklad těchto praktik v městě Brně mohu uvést např. domy na ulici Vranovská 17a, b, c, kde bydlelo převážně romské obyvatelstvo. Musím tedy konstatovat, že mnoho Romů je opravdu naprosto nepřizpůsobivých s nezájmem o své okolí či věci veřejné.

12. Dle mého názoru u nás Romové diskriminováni

Na přímou otázku, zda jsou u nás Romové diskriminováni, odpovídá 41,2 % respondentů, že ano, další část neví a jen 23,6 % dotazovaných uvádí, že nejsou. Zde se tedy potvrzuje skutečnost, že dle veřejného mínění k diskriminaci Romů dochází. Znovu bych však chtěl poukázat na fakt, že dle tohoto výzkumu řada respondentů zároveň přesně neví, co toto slovo vlastně přesně znamená. O tom, že slovo diskriminace je ale vnímáno jako něco negativního patrně nemůže být pochyb. Vzhledem ke skutečnosti, že v bodu 3 tohoto dotazníku se prokázalo, že cca 38 % respondentů vlastně ani neví, co slovo diskriminace vlastně označuje, se nedomnívám, že odpověď, že jsou u nás Romové diskriminováni je ostatečně validní. Dle mého osobního názoru dochází v tomto směru spíše k ojedinělým excesům, než aby toto bylo pravidlem.

3.3 Další výzkumy

Při hledání možného porovnání dané problematiky jsem narazil i na tiskovou zprávu Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR. Tato zpráva má k danému tématu velmi blízko. Protože se domnívám, že tento výzkum by mnohé čtenáře mohl zajímat, uvádím jej v příloze 3, tak jak byl zveřejněn 29. 5. 2009 na internetových stránkách.¹

Tento výzkum se zabývá otázkou vzájemného soužití romské menšiny s majoritními obyvateli a zjišťuje i postoj veřejnosti k řešení tzv. romské problematiky. Vzhledem ke skutečnosti, že tento výzkum byl prováděn profesionály, domnívám se, že jeho uvedení v této práci je žádoucí. Navíc se tak čtenáři dostává do rukou určitá možnost porovnání těchto výzkumů a vytvoření si vlastního názoru na danou problematiku.

Dovolím si říci, že výsledky tohoto profesionálního průzkumu v určitých oblastech korespondují a podporují má zjištění. Velká část veřejnosti vnímá soužití Romů a majoritní veřejnosti jako problematické. Vždyť jen desetina dotazovaných v tomto průzkumu uvedla, že vztahy s Romy považuje za dobré. Tento výsledek je mi myslím víc než alarmující a představitelé státní moci by se tímto problémem měli dle mého názoru urychleně zabývat. Mám však na mysli odpovědný a spravedlivý přístup, nikoliv jen bezcenné zviditelňování se za účelem získání politických bodů ať již z jakéhokoliv spektra. Nemám také na mysli snad až podlézavý přístup nynějšího ministra pana Kocába. Osobně ho neznám, nic proti němu nemám, ale domnívám se, že takto složitou problematiku by měl řešit člověk s patřičným vzděláním a zkušenostmi, nikoliv bývalý zpěvák. Tedy nejlépe erudovaný, známý a uznávaný sociolog, vysokoškolsky vzdělaný člověk s přirozenou autoritou, člověk nezaujatý, zkušený a především naprosto nezávislý. Ať již na politických stranách či na přízni nějaké skupiny. Prostě nezávislý odborník.

V tomto výzkumu si také většina veřejnosti myslí, že Romové mají horší možnosti při hledání zaměstnání. S tímto naprosto souhlasím. Ale zeptejme se i proč tomu tak je. Není to náhodou způsobeno skutečností, že velká většina Romů má jen velmi nízkou kvalifikaci? O takové pracovníky pak je mezi zaměstnavateli jen velmi malý zájem. Osobně znám jednoho poměrně známého romského podnikatele ve stavebnictví. Přestože je Rom, nechce Romy zaměstnávat. Údajně nejsou ochotni dodržovat žádoucí pracovní morálku a jen velmi těžce nesou fakt, že pracovní doba má pevně stanovenou dobu. Byli by ochotni přijít do práce.

¹ <http://www.cvvm.cas.cz/index.php?disp=zpravy&lang=0&r=1&s=&offset=&shw=100923>

Ale ne každý den v 6 hod., ale dnes třeba v 6, zítra také v 6, pozítří v 10, neboť byla výplata a tak se popíjelo a ráno se vstávat nechce. Opačnou stranu téže mince tvoří všeobecné házení do jednoho pytle. Na to pak skutečně doplácí slušní a poctiví Romové, které nikdo zaměstnat nechce, neboť mají špatnou pověst jako celek. Ale zde asi žádný ministr nic nezmění. Zde si musí udělat pořádek především Romové sami mezi sebou.

Přestože tedy na problematiku národnostních menšin a lidských práv máme už i samostatné ministerstvo, hodnocení vzájemných vztahů mezi Romy a ostatní společností se zhoršuje. Na jedné straně je zapotřebí tvrdě a nekompromisně postupovat proti rodícímu se extremismu a rasistickým tendencím, na straně druhé je ovšem třeba uplatňovat stejná měřítká na všechny občany naší republiky. Tedy bez rozdílu. A to jak v tom dobrém, tak v tom špatném.

Mezi lidmi panuje všeobecně zažitě přesvědčení, že Romové jsou zvýhodňováni např. při přidělování bytů. Osobně jsem přesvědčen, že pokud nebudu platit řádně nájem a navíc byt zničím, tak prostě půjdu na dlažbu a nikoho to nebude zajímat. Pokud se toto stane romskému neplatiči, budou se o to zajímat snad všichni. Od romských aktivistů počínaje, přes média, až po starostu daného města a obce.

3.4 Dílčí závěr

Po vyhodnocení a srovnání všech získaných údajů bych si v této části práce dovilil vyvodit zde několik stručných a pevně věřím, že i naprosto objektivních dílčích závěrů. Nenalezl jsem žádnou skutečnost, která by svědčila o tom, že by diskriminace Romů ze strany majoritní společnosti byla v naší republice tak závažným problémem, jak je to mnohdy prezentováno romskými představiteli. Na základě svého malého průzkumu, praktických zkušeností i vyhodnocení dotazníků mohu konstatovat, že není možné vyloučit skutečnost, že v naší republice dochází k diskriminaci Romů. V této oblasti jsou názory tak trochu rozdrobené. Moje výsledky jsou tak v intencích výzkumu AV – CVVM.¹

Ale například v oblasti vzdělávací soustavy však panuje spíše přesně opačná tendence, tedy snaha „zalíbit se“ jak romským dětem, tak jejich rodičům, různým ochráncům lidských práv, romským i jiným aktivistům. Učitelé věnují své práci obrovské množství času a úsilí, často docela marného. Dle mých zkušeností postupují mnohdy vysoce nadstandardně, snaží se o osobní a laskavý přístup. I počet žáků ve třídách je, alespoň proti době kdy jsem navštěvoval

¹ <http://www.novinky.cz/domaci/167180-stem-polovine-cechu-diskriminace-nevadi-ostatni-ji-maji-za-velky-problem.html>

školu já, prakticky poloviční. Co se tedy týče hypotetického poškození Romů ze strany školství, považuji tuto skutečnost, alespoň z globálního pohledu, za vyloučenou. Pokud by romská integrace mohla být něčím ovlivněna, pak tedy tím, že samotní romští rodiče dostatečně nedohlíží na své děti, nestarají se o to, zda ve škole jsou či ne, neprojevují snahu či nejsou sami schopni pomoci jim s učením. Čest výjimkám.

Na školách je dle mých poznatků naopak cítit strach pojmenovat veřejně problém. Učitelé mají strach říci, že romský žák má zameškáno x hodin, že šikanuje své spolužáky, že chodí do školy nepřipraven. Bojí se, že by byli okamžitě označeni za rasisty, bojí se, že by byli vystaveni minimálně nadávkám a výhrůzkám rodičů nezvedených dětí a osočování různých rádobý ochránců lidských práv. Tento strach je zde všude vyloženě cítit a opravdu jsem byl velmi překvapen až znechucen tím, jak je možné, že v demokratické zemi se mimo několika výjimek bojí všichni ostatní kriticky poukázat na problém, pokud se týká Roma. V tomto ohledu jsem si tedy opravdu připadal jak za hluboké totality, když si také krom několika disidentů nikdo v trochu slušném postavení netroufl kritizovat soudruhy komunisty.

K této skutečnosti ale bohužel nedochází jen na školách, ale i na mnoha úřadech či institucích. Pokud se začnete hlouběji zajímat o romskou problematiku, pravděpodobně rychle zjistíte, že při neformálním kontaktu jsou názory zúčastněných úředníků, seznámených s danou problematikou, proti zprávám oficiálně vydaným dosti odlišné.

Na druhé straně musím však také uvést, že jsem se setkal i s jiným faktem. Romské děti velmi vkusně oblečené, zdravící návštěvu, ochotné, dle učitelů s dobrým prospěchem. Možná to byla náhoda, ale většinou se jednalo o romské dívky. Srovnám-li tyto romské děti s těmi méně přizpůsobivými, jedná se o obrovský pozitivní skok vpřed. Rozhodně se zde tedy potvrzuje, tak jako i v jiných životních situacích, že je nutné lidi rozlišovat nikoliv dle barvy pleti či jiného znaku, ale dle chování a jednání.

4. Problém integrace a zaměstnanosti

Intenzivní snaha vyřešit statut menšin, etnických, náboženských nebo jiných, se stala důležitou součástí budování sjednocené Evropy. Nemůžeme a nechceme se jí tedy vyhýbat ani my. Tato skutečnost je samozřejmá, protože integrační procesy, které se rozvíjejí na úrovni kontinentu v důsledku globalizace, rozvoje komunikace a jiných projevů masovosti, vytvářejí samozřejmé důvody zabývat se úkolem definování identit. Vůle pro ochranu kulturních a civilizačních specifických hodnot, vytvářená po dlouhá staletí různými komunitami, ať už majoritními nebo minoritními, které daly vzniknout duchovní identitě, je velmi přirozená a musí být podpořena. Ochrana osob patřících k menšinám je základní povinností kteréhokoliv demokratického státu. Je realizována podle základních norem a hodnot právního statutu a demokracie a začíná s dodržováním základních lidských práv a svobod. Ochrana a podpora různých menšinových identit je součástí ústavní demokracie a je založena na právních normách. Proto ne velikost „menšiny“, ale existence dotyčných osob jako svobodných občanů a jejich příslušnost k definované státní struktuře vytváří svým členům stejně tak práva jako povinnosti. Kromě práv, ze kterých se těší všichni občané dané země, mohou příslušníci menšin dosáhnout legální cestou speciálního práva, určeného k záruce zachování identity. Jeho získání není ovšem možné ani cestou násilí, ani oddělením se od těla společnosti, ke které členové menšiny patří., ale v rámci ústavy každého státu. Rozdílnost není důvodem k oddělení. Ochrana menšiny nesmí provázet nedostatek komunikace. V české republice se o ochraně menšin, především Romů, mluví v masmédiích snad každý den. Příslušností k jedné z menšin nepozbývá jedna osoba nároků z ústavních práv a povinností a ani se nemůže vyvyšovat nad ostatní členy společnosti. Přehnané zpolitizování rozdílů etnických, nebo jiného rázu pouze živí extremismus. Pokud lidé vidí, že se o jejich relativně menší problémy nikdo nezajímá, že politici a odpovědní pracovníci dávají od problémů ruce pryč, pak se doslova nabízí rychlé, leč ne vždy dobré řešení.

Poslední otázkou, jejíž důležitost bych chtěl zdůraznit, je nutnost oddělení extremistického nacionalismu od korektního a zdravého patriotismu, který je trvalou hodnotou historie lidstva. Národní identita nabývá dnes nových významů, neztrácí se, ale naopak narůstá její zdůrazňování s tím, jak se společnost vyvíjí, modernizuje, stává se soutěživou ve všech oblastech. Bylo by nesmyslné spojovat národní identitu jen s tradicemi a s minulým vývojem. Identita nemá být spojována s uzavřením se společností před vnějšími vlivy

nebo s absurdním projektem autarkního vývoje, nepochopitelným v dnešním světě vzájemné závislosti.

Identita je syntézou ve vývoji a ne zmraženou strukturou. Ochrana národní identity nemá nic společného s nenávisť vůči druhým, s netolerancí, šovinismem a xenofobií. Musíme rozlišovat autentický patriotismus od jeho demagogických a šovinistických degradací, které ho kompromitují. „Mesiášské“ a výřečné veřejné projevy, například politické a demagogické využívání národní myšlenky, někdy z volebních důvodů, jsou velmi nebezpečné, protože se pokoušejí přisvojit si společenské cítění, veřejné mínění, zkonfiskovat a zmanipulovat národní svědomí špatný směrem, vyprovokovat tlaky a znepřátelit lidi.

Patriotismus nepovažuje přijetí sebe sama za znehodnocení jiných. Národní identita, patriotismus a národní hodnoty jsou určeny jen pro kontakt a stálý dialog s jinými kulturami. Ochrana práv osob, které patří k menšinám, a jejich loajalita vůči státům, na jejichž území žijí jako rovnoprávní občané, představují dvě strany jedné mince. Národnostní menšiny disponují konzistentními historickými a kulturními tradicemi a zvláštnostmi, které musí být chráněny, protože představují kulturní a lidský faktor obohacení pro každý stát.

Izolace menšinových skupin do podoby autonomních etnických území není demokratické a evropské řešení, jak tvrdí někteří její zastánci, když se pokoušejí o její ospravedlnění. Na druhé straně se však svému nevhodnému chování izolují příslušníci těchto menšin sami. A nepovažují za šťastné, pokud je takové chování omlouváno „jinou mentalitou“. Zde se nejedná o mentalitu, ale mnohdy jen o základní hygienické návyky, o neuznávání práv druhých, o krajní projev arogance a sobeckosti. Byl by však nesmysl, kdyby se národy a národní státy vzájemně přibližovaly a integrovaly se v nadnárodních uskupeních spolupráce a menšiny by sledovaly opačnou tendenci.¹ Mnohdy se ale stává, že za extremistu je označen i člověk, který má s Romy negativní zkušenosti a dává je jasně a veřejně najevo. Ve společnosti je pojem extremistu vnímán jako něco negativního a toto označení se v poslední době stalo i oblíbeným způsobem diskvalifikace politického soupeře. Právě proto, že neexistuje obecně platná definice extremismu, je možné s tímto termínem nakládat velmi volně a s jeho pomocí denunciovat nepohodlné politické protivníky.²

Na jedné straně je holým faktem, že mnoho Romů má potíže najít zaměstnání. Můžeme to připočítat skutečnosti, že v oblasti vzdělání má velká většina z nich velké mezery. Na straně druhé ale nelze pominout skutečnost, že je stále množství míst pro nekvalifikované

¹ ILIESCU, I. *Integrace a globalizace*, s. 63-65

² CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*, s. 10

pracovníky, o která nikdo nejeví opravdový zájem. Zde se dostáváme k určitému paradoxu. Vystudovat vysokou či střední školu ale také není zárukou, že dotyčný neskončí u úřadu práce. Zruční řemeslníci nebo dělníci mají dokonce mnohem vyšší šanci najít práci než jejich vzdělanější vrstevníci. Tak vypadá současný trh práce. Trvalá poptávka je po pracovnících v kovoprofesiích, nástrojařích, seřizovačích a po pracovnících ve stavebnictví. Každý z nás má možnost si všimnout, kolik stavebních dělníků mluví rusky či polsky. Dovolím si ze zkušenosti tvrdit, že ve stavebních profesích pracuje mnohem více Ukrajinců než Romů. Důvodem je, že Ukrajinci mají, na rozdíl od Romů, o tuto práci zájem. Zde většinou nerozhoduje kvalifikace či vzdělání. Zde rozhoduje snaha a skutečný zájem o práci. Na druhé straně Romové (mimo olašských) vykonávají práce kopáčů. Na základě získaných poznatků nevěřím tomu, že se nedá najít žádná práce. Zatímco dělníci jsou „nedostatkové zboží“, na úřadech práce čekají na nabídku zaměstnání stovky administrativních pracovníků, účetních a dalších lidí s maturitou. Každá firma nemá administrativní oddělení a proto je těchto relativně vzdělaných lidí na dnešním trhu práce nadbytek. Dalším problémem pro tyto lidi je špatná či alespoň nízká znalost jazyků. Především angličtiny, kterou požaduje většina zahraničních investorů. Nedostatek takových pracovníků dospěl tak daleko, že se začíná rozmáhat „headhunting“ – firmy si mezi sebou zaměstnance přetahují. I ze sdělovacích prostředků máme možnost v poslední době slyšet, že firmy nejsou schopny nalézt dostatečný počet kvalifikovaných dělníků. Nedostatek těchto lidí jsou firmy nuceny řešit rekvalifikacemi, zaměstnáváním cizinců či svážením pracovníků ze vzdálenějších regionů. Snad každý z nás se už u pokladny v hypermarketu setkal se slovensky hovořící pokladní. Ale nejen Poláky, Ukrajince či Rumuny můžeme potkat především v zahraničních firmách. Například v blanenském Aposu pošívají kožené volanty do aut Mongolové.

Firmy také často nabízejí rekvalifikační kurzy pro potencionální zaměstnance. Pokud jsou tyto kurzy nabízeny lidem vedených v evidenci úřadu práce, až osmdesát procent tuto rekvalifikaci odmítá. Nezaměstnanost je kolem osmi procent. Jestliže se přiblíží k hranici pěti procent, jedná se již o hranici přirozené nezaměstnanosti. Tuto zbývající část tvoří převážně lidé zneužívající sociální dávky a doopravdy vůbec nemající zájem o práci. Alespoň ne o tu legální, kde jsou zdaňovány mzdy a hrazeno sociální a zdravotní pojištění. Naopak oblíbené jsou rekvalifikace u lidí, kteří zájem o práci mají. Jsou to většinou maturanti, mající za sebou školu se všeobecným zaměřením. Dle informací z Úřadu práce Brno-venkov je v nynější době neobsazených 450 dělnických míst.¹

¹ MF Dnes, 12. 7. 2007, příloha

4.1 Rekvalifikace

V následující kapitole bych chtěl poukázat na velmi zajímavý rekvalifikační projekt p. Skarky, dnes již bohužel zesnulého ředitele institutu POLIS. JUDr. Skarka patřil k významným představitelům metodiky výuky a výcviku strážníků obecních policií. Jeho projekt výrazným způsobem usiloval o integraci romské komunity a národnostních menšin do společnosti, v daném případě výhradně jen do řad strážníků obecní a městské policie. Projekt „Speciálního rekvalifikačního kurzu pro strážníky obecní a městské policie“ byl v prvním čtvrtletí roku 2005 přihlášen v rámci vyhlášeného Operačního programu Rozvoj lidských zdrojů, a projekt uspěl. Na základě výsledků výběrového řízení Ministerstvo práce a sociálních věcí byla 12. prosince roku 2005 uzavřena dohoda o poskytnutí příspěvku na jeho realizaci. Přípravné fáze realizace projektu byly započaty a první speciální rekvalifikační kurz měl být zahájen 10. července 2006. V rámci projektu, který musel být ukončen do 31. prosince 2007, měly proběhnout celkem tři tyto speciální kurzy. Celý projekt byl spolufinancován Evropským sociálním fondem a rozpočtem České republiky.

Evropský sociální fond napomáhá rozvoji zaměstnanosti podporou zaměstnanosti, podnikatelského ducha, rovných příležitostí. Projekt výše uvedeného rekvalifikačního kurzu vychází z usnesení vlády České republiky v rámci přijaté koncepce napomáhající integraci příslušníků romské komunity do společnosti. Je zcela nesporně příležitostí pro obě strany, tedy jak pro majoritní, tak i pro minoritní část naší společnosti. Svým způsobem „nastavuje zrcadlo“ obou zmíněných stran. U majoritní části společnosti by takto „nastavené zrcadlo“, mělo ukázat, do jaké míry již byl překonán někdy ještě přetrvávající a možno říci určitým způsobem ještě negativní pohled na specifickou skupinu minoritní části společnosti a u této minority pak bude zajímavé reálně posoudit, do jaké míry její příslušníci, kteří budou splňovat zákonné předpoklady, projeví opravdový zájem o tuto nesporně náročnou pracovní profesi.

Zabezpečování místních záležitostí veřejného pořádku a plnění dalších úkolů pro společnost v postavení veřejného činitele (strážníka obecní či městské policie) není pouze zaměstnáním, ale má již charakter určitého poslání, jak v podstatě i zákon o obecní policii zmiňuje. Na plnění tohoto úkolu by se tedy měli podílet všichni příslušníci naší společnosti, pokud možno rovnocenným dílem. Cílem projektu je tedy i přispět k tomu, aby se v reálu práce strážníka stala příležitostí pro každého a to bez ohledu barvy pleti či příslušnosti

k některé z minoritních částí společnosti, samozřejmě za předpokladu dodržení stanovených zákonem předem daných a jasně vymezených předpokladů.¹

Na pracovní poradě, která se uskutečnila v budově krajského úřadu Moravskoslezského kraje v Ostravě, bylo konstatováno, že projekt je znám velmi široké veřejnosti působící v oblasti romské minority, což přímo potvrdil i jeden z účastníků porady, když v diskusním vystoupení prohlásil, že pokud zazní „POLIS“ nebo jméno JUDr. Skarky, vždy je to spojováno s tímto projektem. Nicméně i přes tuto skutečnost v kraji, kde by měla žít více než čtvrtina všech Romů žijících v celé České republice (přitom není zcela vyloučeno, že by se mělo jednat skoro o jednu třetinu), se zatím nepodařilo vybrat ani jednoho vhodného uchazeče o tento typ speciální rekvalifikace, který by splňoval zákonné požadavky a měl i reálnou snahu jako strážník pracovat, pokud by splnil podmínky výběrového řízení a samozřejmě našel i u konkrétního města (obce) příslib, že jej jako strážníka zaměstnají.

Objektivních příčin tohoto stavu by bylo možno nalézt několik, ale asi nejvíce překvapilo, že zájem o speciální rekvalifikaci a následně o práci strážníka u Městské policie Opava projevíli pouze dva příslušníci romské menšiny. Tito sice splňovali všechny zákonné požadavky pro tuto pracovní činnost, ale u prověrky fyzické způsobilosti realizované Městskou policií Opava neuspěli. Proto se následně pokusili o výběrové řízení k Policii české republiky, kde v tomto výběrovém řízení splnili všechny požadavky, včetně požadavku fyzické způsobilosti. Na tomto místě je nutno si položit otázku, zda je správný postup, když prověrky fyzické zdatnosti pro přijetí za zaměstnance obce jako strážníka jsou přísnější než stejné prověrky pro přijetí do služebního poměru policisty. V této souvislosti je nutné si položit otázku, zda mnohdy ještě nepřetrvává určitý konzervativní přístup k některým menšinám.

V žádném případě to však není kritika postupu určité městské policie, protože obec či město má reálnou možnost stanovit podmínky výběrového řízení nad rámec podmínek stanovených zákonem, nýbrž pouze konstatování reality.

Tato skutečnost však nemůže nijak ovlivnit závěr, že se v tomto kraji, který, jak již uvedeno, má nejvyšší procentuální podíl romské minority, nepodařilo reálně vybrat ani jednoho příslušníka romské minority, který by na jedné straně splňoval požadované předpoklady strážníka, měl zájem absolvovat speciální rekvalifikační kurz, měl zájem jako

¹ www.obecnipolicie.eu/uvodni_slovo.htm

strážník pracovat a současně našel uplatnění jako strážník u konkrétní obecní či městské policie.

V České republice není zatím pravděpodobně vytvořena příznivá situace, aby cestou speciální rekvalifikace byly posíleny početní stavy strážníků obecní či městské policie o větší počet příslušníků romské minority. Zcela zodpovědně však můžeme konstatovat, že v tomto případě není příčina tohoto stavu na majoritní části společnosti, ale zcela jednoznačně je v této romské minoritě.

Dnes již zesnulý JUDr. Oldřich SKARKA (†20. 11. 2008)¹ získal poměrně vysokou finanční podporu v rámci Operačního programu Rozvoj lidských zdrojů pro realizaci celkem čtyř „Speciálních rekvalifikačních kurzů pro strážníky romské komunity a národnostních menšin“, které měly být realizovány v průběhu let 2006 a 2007. I přes masivní propagační kampaň ve všech krajích České republiky se však nepodařilo pro zahájení prvního speciálního rekvalifikačního kurzu za téměř jeden a půl roku vybrat minimálně 10 příslušníků romské minority, kteří by splňovali zákonné požadavky kladené na strážníky, měli zájem absolvovat cca pětiměsíční speciální rekvalifikaci v Příbrami a rovněž měli zájem následně jako strážníci pracovat. Realizace přípravné fáze projektu zcela nesporně ukázala, že v České republice zatím nejsou vhodné podmínky pro to, aby bylo reálné cestou tohoto „vyrovnávacího postupu“ integrovat do řad strážníků obecní a městské policie větší počet erudovaných příslušníků romské minority. Bohužel však s ohledem na výše uvedené došlo k předčasnému ukončení celého projektu s tím, že žádný speciální rekvalifikační kurz tohoto typu realizován nebude!² Můžeme se pouze domnívat, že za tímto naprostým nezájmem ze strany Romů by mohl být např. posměch ze strany jejich rodinných příslušníků či obava z toho, že (alespoň pro některé příslušníky romské menšiny) budou vnímáni jako „zrádci“, jako ti, kdo vystupují proti vlastnímu rodu či etniku.

4.2 Podpora a příležitosti

Tomu, že vzdělávání menšin a vzdělávání všeobecně má v naší republice velkou podporu nejen ze strany státních či neziskových organizací, ale i vedení radnice našeho města Brna svědčí např. i zkušenost pana Helge Goldhahna. Jen pro srovnání uvádím jeho příběh. Jedná se o příslušníka německé menšiny, žijícího a pracujícího s celou rodinou v ČR. On i jeho žena mluví plynule česky, ale jejich malá dcera stále ovládá především rodnou

¹ www.obecnipolicie-polis.cz

² Tamtéž

němčinu. Cílem pana Goldhahna bylo najít školku, kde se vyučuje německý jazyk. V Brně se vyučuje angličtina více než v 90 mateřských školách, ale němčina v žádné. Pana Goldhahn proto založil iniciativu pro vznik německé třídy a obrátil se s tímto nápadem na brněnský magistrát, kde se svým nápadem uspěl. Pomoc přislíbil i Rakouský institut.¹

V předchozí kapitole jsem psal o projektu JUDr. Skarky a o prakticky naprostém nezájmu Romů stát se strážníkem obecní policie. Na druhé straně je však faktem, že několik Romů pracuje u Policie ČR. Jedním z nich je například pan Sitay z Tachova. Vyrostl v dětském domově a přesto, či možná právě proto, nyní studuje Střední policejní školu v Praze. Sám říká, že byl svými kolegy policisty upozorňován, aby počítal s tím, že někteří lidé mohou mít různé nevhodné narážky. Zatím se však setkal pouze s opovržením samotných Romů. „Nebudou mě jako jednoho z nich. Nejsem pro ně už Rom, ale spíš gadžo.“

Stejně pocity má i pan Huňák z Ústí nad Labem. Ten dokonce již má praxi jako strážník. Tuto činnost vykonával devět let a následně přešel k polici státní. Dle jeho výpovědi řešil i spory mezi samotnými Romy, tak i mezi skinheady. Někteří Romové si prý stěžovali, že se zastává bílých. Jednou také zasahoval v restauraci, kde popíjeli skinheadi, ale chovali se normálně a žádné problémy nevznikly. V jeho rozhodnutí stát se policistou ho podpořila i rodina.

Mezi policisty ale nejsou jen muži. A tak dokonce i mezi romskými policisty pracuje žena romského původu. Je to 24letá paní Čonková, taktéž z Ústí nad Labem. V její rodině se policistou chtěl stát už i její otec, ale tento sen se mu nesplnil. Svým povoláním dokonce inspirovala i starší sestru, která studuje střední policejní školu. Na tomto rozhodnutí se jistě nemalou měrou podíleli i jejich rodiče, kteří je v tomto podporovali. Po ukončení školy by paní Čonková měla sloužit v Praze na Václavském náměstí.²

Jako další pozitivní příklad mohu uvést například frontmana skupiny Gipsy.cz, pana Radoslava Bangu. Tito romští hudebníci se prosazují i v zahraničí, v roce 2006 získali „Anděla“ za hudební objev roku.³

Ministr pro lidská práva Michael Kocáb zahájil v říjnu roku 2009 projekt Gypsy Spirit. Snahou projektu je vytvořit tradici oceňování příkladů dobré praxe v oblasti integrace Romů

¹ MF Dnes, 6. 2. 2007, C3

² Právo, magazín, 11. 8. 2007, s. 13

³ Host 4/2008, s. 11

a podpořit tak pozitivní obraz Romů ve společnosti. Předsedou poroty je exprezident Václav Havel.¹

Jak je vidět, když je opravdu zájem, tak to jde. Nejen na výše uvedených příkladech tedy můžeme názorně prokázat, že přístup ke vzdělání a praktická pomoc menšinám u nás funguje na velmi dobré úrovni. Naše republika také přijala v roce 1991 Úmluvu o právech dítěte a začlenila se tak mezi státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy. Tyto státy se zavazují respektovat a zabezpečit práva stanovená touto úmluvou každému dítěti nacházejícímu se pod jejich jurisdikcí bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu, majetku, tělesné nebo duševní nezpůsobilosti, rodu a jiného postavení dítěte nebo jeho rodičů nebo zákonných zástupců.² Tento mezinárodní dokument, je tak nadřazen všem našim zákonům. Dále bych také chtěl poukázat na nárok na sociální stipendium, který je upraven s účinností od 1. 1. 2006 zákonem č.552/2005 Sb., kterým se novelizoval zákon č.111/1998 Sb., o vysokých školách, ve znění pozdějších předpisů a zákon č.117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Na základě tohoto zákona může rektor v rámci rozhodování o žádosti o přezkoumání rozhodnutí o vyměření poplatku spojeného se studiem vyměřený poplatek snížit, prominout nebo odložit termín jeho splatnosti s přihlédnutím zejména ke studijním výsledkům a sociální situaci studenta podle zásad uvedených ve statutu veřejné vysoké školy.³

I přes výše uvedené by však bylo zapotřebí navýšit výdaje na vzdělání i školní vybavenost. Vezmeme-li jako příklad naše město Brno, zjistíme, že například v roce 2007 byly celkové plánované výdaje na jednoho obyvatele 25.346,- Kč. Z toho na vzdělávání byla vyčleněna částka pouze 330,- Kč, ale např. na kulturu to bylo již 2.320,- Kč. Tedy částka více než 7 x větší. Je tedy v tomto srovnání částka určená ke vzdělání dostačující? Mám za to, že pokud není vzhledem k omezeným finančním prostředkům možné navýšení, měli by odpovědní pracovníci uvažovat alespoň o určitém přerozdělení těchto prostředků. Opravdu si nemyslím, že nevzdělaný člověk bude chodit za kulturou. A nebude-li dostatečné vzdělání, nebude asi ani kultura. To by ale bylo pojednání na jiné téma. Na tomto srovnání jsem pouze chtěl poukázat na určitou nevyrovnanost a snad i určitou neefektivitu těchto výdajů.

Na druhé straně můžeme od romských žadatelů o práci slyšet stížnosti na diskriminační postupy ze strany potenciálních zaměstnavatelů.

¹ <http://www.osnoviny.cz/projekt-gypsy-spirit-odstartoval-svuj-prvni-rocnik-v-ceske-republice>

² Zákon č. 104/1991 Sb. – Úmluva o právech dítěte

³ Zákon č. 552/2005 Sb. – změna Zákona o vysokých školách

Co se týče těchto zmíněných praktik zaměstnavatelů, je na ně v poslední době často kriticky poukazováno. Na tomto místě je ale třeba poznamenat, že se vždy nemusí jednat o diskriminaci rasisticky motivovanou. Svou roli sehrává fakt, že nevzdělaný, nekvalifikovaný, dlouhodobě nezaměstnaný romský uchazeč o zaměstnání neví, jak „správně“ o místo žádat, jak vystupovat, aby udělal dojem. Takový uchazeč nemá dostatek zkušeností na trhu práce, není schopen s potenciálním zaměstnavatelem náležitě jednat, jeho první otázky na místo se vztahují k výši příjmu a k možnosti obejít pracovní dobu, což čím dál náročnějšího zaměstnavatele odradí.

Souhrnem lze říci, že situace romské populace je uzavřena v bludném kruhu. Její naprostá většina je nevzdělaná a nekvalifikovaná a vzhledem k současnému nastavení trhu práce tak jen velmi těžko zaměstnatelná. Svou roli sehrávají i předsudky zaměstnavatelů vůči uchazečům jiné barvy pleti. Výsledkem je dlouhodobá nezaměstnanost, která ústí v nezaměstnatelnost. Za daných okolností lidé ztrácejí návyk pracovat a hodnoty s ním spojené, nemají zkušenost a tak ani naučenou dovednost, jak o místo usilovat. Daná situace má negativní dopad na mladou generaci Romů právě nastupující na pracovní trh. Tato generace nemá již žádné kontakty na zaměstnavatele z minulého režimu, nikdy nepracovala a často neviděla pracovat ani své rodiče. Práce pro ně není hodnotou a nejsou nijak motivováni snažit se práci získat.¹

4.3 DROM

Na rozdíl od jiných národnostních menšin mají dle mého zjištění Romové snad největší podporu státu a státních orgánů. Vezmu-li za příklad město Brno, tak mimo již výše zmíněného Romského muzea zde působí také romské středisko DROM (nejedná se o zkratku, ale o překlad z Romštiny, znamenající „cesta“). Toto středisko, sídlící na ulici Bratislavská 41, je příspěvkovou organizací zřízenou Statutárním městem Brnem. Od roku 1989 realizuje široké spektrum aktivit v sociálně vyloučených lokalitách.

Mezi jeho hlavní činnosti patří volnočasové aktivity, sociálně-právní služby a výchova a vzdělávání. Tyto aktivity byly od roku 2005 doplněny o mezinárodní projekty zaměřující se na problematiku dlouhodobé nezaměstnanosti. Primární cílovou skupinou tohoto střediska jsou obyvatelé sociálně vyloučených lokalit na území města Brna, ale DROM má také

¹ NAVRÁTIL, P. a kol. *Romové v české společnosti*, s. 63

celorepublikovou působnost. Nejen, že jsou zde školení terénní pracovníci, ale dochází zde i ke spolupráci s nadačním fondem Verda, podporujícím vzdělávání romských dětí. Pro ilustraci zde mohu uvést, že např. v roce 2005 využilo služeb tohoto střediska celkem 1500 klientů.¹ To, že činnost zde je skutečně nejen různorodá, ale i prakticky zaměřená dokazují pravidelné aktivity. Počínaje dětskou diskotékou či promítáním dětských filmů, přes posilovnu, fotbalové družstvo, šicí, košíkářskou, řemeslnou a výtvarnou dílnu, taneční a hudební kroužek, doučování, předškolní přípravu, až po výuku práce na PC. Tento kroužek mimochodem patřil mezi nejnavštěvovanější. K aktivitám tohoto střediska také patří nízkoprahová klubovna, která nabízí vstup dětem bez rozdílu věku a zájmu. Klubovna je vybavena množstvím hraček, didaktických a školních pomůcek, výtvarných potřeb atd. Průměrná denní návštěvnost této klubovny byla asi 50 dětí. Mimo těchto, dá se říci stálých aktivit, či stálého programu jsou ale uskutečňovány i jednorázové akce. Bylo to např. divadelní představení, oslava ukončení školního roku, či Mezinárodního dne dětí, návštěvy kulturních a sportovních akcí či různé zájezdy (výlet parníkem na hrad Veveří, výlet do brněnské ZOO, prohlídka brněnských pamětihodností a mnohé další). Z těchto nastíněných aktivit bych osobně chtěl vyzdvihnout divadelní představení „Heroin“, které, jak již název napovídá, bylo zaměřeno na problematiku drog.

V zorném poli DROMu se však nenachází jen romská mládež, ale i dospělí Romové zde mají možnost nechat si poradit. Sociálně- právní poradna tohoto romského střediska usiluje o to, aby občané netrpěli neznalostí svých práv a povinností. Činnost poradny zajišťuje na plný pracovní úvazek vedoucí poradny (právník). Cílem poradny je zvyšování zaměstnanosti, posilování motivace ke vzdělání či zvyšování právního vědomí. Ze své praxe ale mohu uvést příklad, kdy i v tomto jistě dobře míněném poradenství může dojít k jednotlivým selháním. Setkal jsem se s Romem, který byl pokutován za znečištění veřejného prostranství. Následně vyhledal „pomoc“ a nejmenovaný romský zástupce následně požadoval, aby byla tato pokuta ihned zrušena, jinak toto označí za diskriminaci. Navíc požadoval i omluvu! To je bohužel případ toho, že někteří romští představitelé jsou možná velmi aktivní, ale rozhodně ne nestranní.

Tuto poradnu navštívilo v roce 2005 celkem 1024 klientů.² Nejvyšší počet klientů tvořili občané mající problémy s bydlením. Jednalo se především o problémy s neplacením nájemného a služeb. Pracovníci DROMu se v těchto případech snaží motivovat klienty k úhradě nájemného či o dodržování sjednaných splátkových kalendářů.

¹ DROM, výroční zpráva 2005, s. 4

² Tamtéž, s. 12

V neposlední řadě se poradna také věnuje zprostředkování zaměstnání ve spolupráci s Odborem sociálních věcí úřadu městské části Brno – sever. Právě na tomto poli se projevuje nedostatečná vzdělanost romských uchazečů o práci. Ze struktury uchazečů o práci prostřednictvím tohoto střediska vyplývá, že pouze 3 osoby měli středoškolské vzdělání, 34 osob bylo vyučených a 145 osob mělo pouze základní vzdělání (z toho 11 osob rekvalifikaci).¹ Domnívám se, že i z tohoto malého vzorku romské populace se dá jednoznačně a snad i dostatečně průkazně usoudit na minimální vzdělanost u této skupiny obyvatel. Jistě by bylo zajímavější a průkaznější čerpat ze statistik úřadů práce, ale tyto evidence je zakázáno vytvářet!

Poradna poskytuje služby také v oblasti sociálního zabezpečení (sociální dávky), cizinecké problematiky (občanství, trvalý pobyt) a právní ochrany (diskriminace, lichva). Lichva je velkým problémem mezi Romy. Tato lichva může mít i tzv. násilnou formu. A právě zde vzniká začarovaný kruh. Policie a státní orgány o tomto oficiálně neví, neboť oběti tohoto jednání se ze zřejmých důvodů bojí promluvit. V této oblasti se osvědčuje práce především romských asistentů či terénních pracovníků. Při řešení těchto problémů je především nutné vybudování důvěry mezi romskou menšinou, policií a terénními pracovníky. Romští asistenti navštěvují s policejním doprovodem sociálně vyloučené rodiny a radí jim, jak čelit trestné činnosti. Na tento projekt bylo pro rok 2006-2008 vyčleněno 3 000 000 korun z Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu.²

4.4 Jak to vidí na radnici

Zřizovatelem příspěvkové organizace DROM je městská část Brno-sever. Také vedení této městské části klade důraz na to, aby se občané městské části řídili všemi demokratickými principy. To znamená, aby plnili svá práva a povinnosti bez ohledu na jejich věk, rasu, barvu pleti, náboženské vyznání či jiné okolnosti. Někteří z tamních obyvatel devastují obývané byty a nehradí nájem a služby. Městská část proto hodlá vybudovat dům hotelového typu, kde by tito občané měli zaveden režimový pobyt (viz příloha 2). V tomto domě by museli platit řádný nájem. Rozdíl mezi bydlením v běžném obecním domě a v domě hotelového typu je takový, že byty v tomto domě měli procházet pravidelnou kontrolou a případné škody budou nájemci nuceni uhradit. Vztah nájemce a pronajímatele bude založen na jiném

¹ DROM, výroční zpráva 2005, s. 14

² Právo, 11. 5. 2007, s. 3

smluvním vztahu (doba určitá s možností okamžité výpovědi např. při vážných neshodách v občanském soužití, porušení občanské kázně, závažné poškození bytu apod.).

Samotní představitelé této městské části si uvědomují, že důležitým faktorem, který umožňuje vymanit se ze sociální nepřizpůsobivosti je vzdělání. Z toho důvodu je třeba se radikálně snažit o co nejvyšší docházku dětí do školního vyučování, a to jak přímo kontrolou v tomto domě (odchody a příchody hlášené na recepci), tak i úzkou spoluprací školy s terénními a sociálními pracovníky. Občanům, kteří využijí ubytování v tomto domě, by se dle předpokladů měli věnovat a být jim nápomocni v nejrůznějších situacích jejich života také pracovníci DROMu (například provádět kontrolu školní docházky, úzce spolupracovat s rodinou, školou, sociálními kurátory a dalšími osobami). Zde však asi nebude dostačovat jen snaha zastupitelů a úředníků této městské části, ale bude potřeba, aby těmto sociálně slabším občanům, z nichž značnou část tvoří právě nezaměstnaní Romové, věnovalo i zvýšenou pozornost celé zastupitelstvo města Brna. V tomto domě by byl například zajištěn dohled nad docházkou dětí do školního vyučování, každý návštěvník by byl nucen nahlásit se na recepci, návštěvy by byly omezeny na určitý počet dní.¹

Realizace tohoto projektu by jaksí navíc přinesla další pracovní příležitosti a celkově značné pozitivní změny do této městské části především v sociální oblasti. Uplatnila by se zde přirozená výchovná funkce prostředí. Bylo by tak snad možné postupně a přirozenou formou více začlenit některé sociálně nepřizpůsobivé či vyloučené občany do většinové společnosti. Podmínkou je však výše uvedený určitý tlak vyvíjený na tyto občany a to nejen ze strany úřadů a sociálních pracovníků, ale především samotných romských předáků.

Člen brněnského zastupitelstva a starosta této městské části Brno-sever, Ing. Leo Venclík, má ne nynější neplatíče svůj recept. Ne nadarmo se mu začíná říkat „brněnský Čunek“. Venclíkův návrh totiž nápadně připomíná medicínu, kterou chtěl problém řešit vsetínský starosta. Aby se Romové nesoustředovali na jednom místě a nevznikala tak ghetta, měly by podle starosty Venclíka městské části vyčlenit deset až patnáct bytů pro sociálně slabší rodiny. Tam by potom Romy, kteří se zatím spíš drží pohromadě, vystěhoval.²

Starosta Leo Venclík patří k tvrdým kritikům problémových Romů. Možná je to dáno i jeho osobní zkušeností s problémovými spoluobčany. V médiích i ve svých vystoupeních říká, že peníze na streetworkery i na integrační programy v uplynulých patnácti letech byly vyhozeny. „Na území části Brno-sever žije pět až sedm tisíc Romů, z nichž zhruba jedna třetina neplatí nájemné“, řekl deníku Právu. Svůj nápad již zveřejnil a zároveň také sám

¹ Návrh plánu řešení pro sociálně slabé a nepřizpůsobivé občany – interní dokument ÚMČ Brno - sever

² Moravskoslezský deník, 14. 12. 2006, s. 1

připustil, že někteří z 28 zbývajících starostů, s nimiž mluvil, mají na věc jiné názory. „Samozřejmě žádná radnice si nechce dělat ještě další problémy. Jsou kolegové, kteří nám rádi, co máme dělat, mluví dokonce o jakémisi jednoduchém řešení. Ale takhle z dálky - to umím dobře taky.“ Starosta také poukazuje na fakt, že v městské části Brno-sever existuje ghetto s drtivou většinou nezaměstnaných Romů, kteří ovšem nemají zájem o práci, bují tam zločinnost, prostituce a užívání drog. Starosta je tak jedním z mála, co se nebojí o těchto věcech veřejně hovořit.

Nápad s rozptylováním Romů považuje za správný také ředitelka brněnského občanského sdružení IQ Roma servis Katarína Klamková, ale odmítá provádět něco takového na bázi neplatičů. Ve Španělsku byla na pracovní cestě nedávno mj. s novým šéfem lidovců Jiřím Čunkem, jehož přestěhování Romů ve Vsetíně patrně také inspirovalo starostu Venclíka. „Španělé reintegrovali původní romské obyvatele do sociálních bytů, rozptýlili je po celé zemi. Když bydlí v nových domech, je na ně vyvíjen sociální tlak, nevznikají jejich nežádoucí skupiny a z dlouhodobého hlediska se zvyšuje kvalita romské generace,“ řekla Klamková. Sama by navrhovala řešit celou věc na principu sociálního bydlení, nikoli na kontroverzním principu neplatičů. Sociální byty přidělovat, ale bezproblémovým Romům.

Jedním z dalších měst, kde se v souvislosti s romskou otázkou objevilo obvinění radnice z vytváření ghetta, je Břeclav. Vedení radnice ale jakékoliv nařčení z tvorby ghett odmítá. Soustředění Romů v bytech čtvrté kategorie na kraji městské části Charvátská Nová Ves nebylo záměrné. „Jsou to byty čtvrté kategorie pro neplatiče nájemného a bez jejich přidělení bychom nedostali souhlas k vystěhování dlužníků. Že se tam nakonec soustředila především romská komunita, to už město nijak neovlivní. V evidenci dlužníků nejsou rozdíly podle původu,“ uvádí starosta Břeclavi Dymo Piškula. „V těchto bytech se soustřeďují Romové, kteří tam již způsobili nemalé škody. Máme přitom zájemce, zejména lidé z azylového domu by po těch bytech rádi sáhli“, řekl ředitel Domovní správy v Břeclavi Josef Matúšek. Počet obyvatel těchto bytů přitom často převyšuje počet rodinných příslušníků. V době nastěhování se jednalo o standardní byty, které někteří jejich obyvatelé stačili zdevastovat, a město vynakládá značné peníze na opravy. Tedy stejný problém jako v Brně. Podle obyvatel Břeclavi se vystěhování Romů z centra do holobytů mnoho nezměnilo. Kolem obchodů a na pěší zóně u gymnázia se stále potulují stejné skupinky často ještě nezletilých Romů, kteří mají na svědomí velkou část drobné pouliční kriminality. Lidé jsou přesvědčeni, že pokus o převýchovu a začlenění do společnosti selhal.¹

¹ Právo, 5. 1. 2007, s. 12

Bývalý primátor Jiří Čunek tvrdí, že v ČR existuje údajně více než 300 sociálně vyloučených komunit, v nichž žijí převážně Romové. Společným rysem sociálně vyloučených komunit je chudoba, která se hromaděním neřešených problémů samovolně dlouhá léta reprodukuje. Původcem této chudoby je nezaměstnanost; z ní pramení všechny patologické jevy, které fenomén sociálního vylučování doprovázejí. Otázka ovšem je, zda se jedná o nezaměstnanost nucenou, či dobrovolnou. Zaměstnatelnost Romů závisí na úrovni jejich vzdělání, pracovních návyků a na jejich ochotě pracovat. Ochotu pracovat a vzdělávat se oslabuje nastavení systému státní sociální podpory a podpory v nezaměstnanosti. Vytváření legálních pracovních vztahů se nevyplácí ani vyloučeným ani zaměstnavatelům. Nároky na vzdělání a kvalifikaci pracovníků trvale rostou. Rodiče dětí z prostředí sociálního vyloučení většinou nemají zájem o jejich vzdělávání, za důležitější považují práci dětí pro rodinu; docházka do speciálních škol jim často vyhovuje. Nabídka rekvalifikačních kurzů zajišťovaných Úřady práce nerespektuje dostatečně aktuální situaci na trhu práce (kde v současné době dominuje nabídka v sektoru služeb), ani potřeby sociálně vyloučených klientů. Aplikace práva vůči vyloučeným komunitám v mnoha směrech neodpovídá prostředí právního státu. Zdá se, že úspěšní Romové jsou hlavně ti, kdo se vymanili z kultury velkorodin a nechtěli žít způsobem, kdy všechno patří všem a nic jednotlivci. Romskou otázku nelze řešit jako otázku národnostní menšiny a respektu vůči jejím právům. Nejde o problém národnostní, ale o problém sociálního vyloučení, které postihuje převážně příslušníky romské komunity především proto, že jejich tradiční kultura není s kulturou moderní společnosti slučitelná. Ke kultuře romských komunit totiž nepatří jen jiná řeč, jiná hudba, či jiné písně a hodnoty hodné respektu, ale také přežívající kastovní rodový systém nadřazený individualitě jeho členů, odmítání podnětů zvenčí (a to včetně vzdělání), nerovnoprávné postavení členů rodiny, výchova dětí k celoživotní materiální i psychické závislosti na rodině, atd.

Bylo by zřejmě velmi žádoucí uplatňovat v praxi níže vytyčené zásady

- Vždy musí být výhodnější pracovat, než žít jen ze sociálních dávek.
- Programy podpory zaměstnanosti musí směřovat především k vytváření podmínek pro vznik dlouhodobého pracovního vztahu sociálně vyloučených
- Krátkodobá (sezónní) a obecně prospěšná práce by měla umožňovat především získání a udržování základních pracovních a sociálních návyků sociálně vyloučených

- Programy vzdělávání a rekvalifikace musí mnohem lépe než dosud reflektovat strukturu poptávky na trhu pracovních sil
- Ochota pracovat a přijmout nabízenou práci musí být podmínkou výplaty dávek státní sociální podpory
- Osobám, které práci odmítnou, může být přiznána pouze podpora na úrovni existenčního minima
- Dětem nezodpovědných rodičů musí být zajištěna řádná péče - včetně jejich pobytu a stravování v denních stacionářích
- Výše dávek státní sociální podpory by měla mít nejen represivní, ale také motivační charakter, zejména tam, kde vznikne zájem o růst pracovní kvalifikace a nabídku vzdělávání pro děti
- Silnou motivaci pro vyloučené, kteří chtějí pracovat a žít mimo lokalitu, vytváří nabídka dostupného bydlení¹

4.5 Romská škola

V Česku přibývá Romů, kteří končívají v chudinských domech či čtvrtích. Rovněž se zvyšuje počet těchto míst vyloučených ze společnosti. Vyplývá to z analýzy ve více než třech stovkách těchto romských lokalit, kde podle odhadů žije až osmdesát tisíc lidí, nezaměstnanost je devadesáti až sto procentní. Sociologický výzkum si nechalo vypracovat Ministerstvo práce a sociálních věcí. Je to vůbec první podrobnější analýza situace v romských lokalitách. Autoři výzkumu popsali šest typů vyčleněných lokalit, od malých s několika obyvateli ve vesnici, po velké ve velkoměstech. Ke každému druhu je nutný rozdílný přístup, protože podmínky v nich jsou jiné. Třeba obyvatelé malých vesnických lokalit bydlí v horších bytech, dětem ve školách nepomáhá asistent a v okolí nefunguje žádná nezisková organizace. Lidé ve městech sice mají lepší bydlení, ale častější jsou u nich problémy s kriminalitou a závislostmi. Rada vlády pro záležitosti romské komunity tento týden na svém zasedání vydala doporučení vládě na řešení romských lokalit ohrožených chudobou. Je nutné se zaměřit především na oblast zaměstnanosti a vzdělávání. Rada doporučuje vládě, aby podporovala rozšíření počtů asistentů pedagoga do mateřských, základních a středních škol. Školy by také měly podle ní vytvářet třídy s menším počtem romských žáků, kterým by se učitelé mohli důkladněji věnovat. Dalším doporučením

¹ <http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=518298>

pro vládu je zastavit řízené sestěhovávání, a to novelou zákona o obcích, která bude přesně definovat povinnost obce se o své občany postarat a zamezit vzniku a šíření sociálně vyloučených romských lokalit.¹

Dle mého mínění by ovšem obec měla mít i právo své občany účinněji trestat. Domnívám se, že by nebylo na škodu zřízení obecních šatlav, jak se o tom svého času hovořilo i na vládní úrovni.

Jen málokdo asi ví, že v Kolíně existuje romská škola, která zajišťuje mladým příslušníkům této národnosti střední vzdělání zakončené maturitou. Jedná se o střední školu sociální (dále jen RSŠS), jejímž cílem je poskytnout padesáti žákům ročně úplné střední odborné vzdělání na střední škole sociálního zaměření, jejíž učební osnovy berou na zřetel romská specifika a socio-kulturní zázemí. Zároveň by tato škola měla připravit studenty na zaměstnání sociálních pracovníků v romských komunitách. Snahou této školy je tak alespoň částečně napravit neuspokojivý stav vzdělanostní úrovně Romů v České republice. Učební plán pro RSŠS byl pečlivě připraven tak, aby poskytl nejen komplexní přehled romských dějin, kultury a jazyka, ale především aby studentům umožnil získat dovednosti a zkušenosti nutné pro práci sociálních pracovníků v jejich vlastních komunitách, ve státní správě či v sociálních zařízeních. Romům v České republice přináší tento projekt dvojí efekt. Na individuální úrovni umožňuje studentům dosáhnout potřebného vzdělání. Zároveň však prospěje také celé romské komunitě, do které se budou studenti po ukončení RSŠS vracet odborně vybaveni k tomu, aby v praxi pomáhali při řešení konkrétních problémů. Následně by tak z tohoto projektu a jeho výsledků měla mít užitek celá česká společnost. Představitelé této školy ve svém zdůvodnění tohoto projektu mimo jiné uvádí, že jen malá část české romské populace (méně než 5%) dosáhne středoškolského vzdělání. Hlavním důvodem vedoucím k této situaci jsou podle nich předsudky a diskriminace ze strany majoritní společnosti. Jak rozšířené rasové předsudky ve společnosti jsou, podle nich dosvědčují také výsledky průzkumu veřejného mínění, dle kterých by 80 - 90% populace nechtělo mít romské sousedy a 45% populace by souhlasilo s vystěhováním celé romské populace z České republiky. Zhruba 80 % romských dětí je na doporučení psychologa umístěno do speciálních škol. Pro srovnání, ve speciálních školách jsou umístěna pouhá 3% neromských dětí. I ti romští žáci, kteří jsou přijati do běžné základní školy, musí čelit předsudkům a rasové diskriminaci ze strany učitelů a ostatních žáků. Dále také tvrdí, že není neobvyklé, že učitel odsoudí romského žáka jako hloupého a problémového, a to často jen na základě snížené vyjadřovací schopnosti

¹ www.romove.radio.cz/cz/clanek/21140

v českém jazyce, tedy v jazyce, který pro romské studenty zpravidla není mateřštinou. Navíc jsou romští žáci údajně také vystaveni diskriminaci ze strany ostatních žáků. „*Neočekáváme, že se celý český vzdělávací systém přizpůsobí potřebám tak malého procenta žáků, a proto jsme se rozhodli vzít iniciativu do vlastních rukou a založit vlastní školu.*“¹

Pravdou zůstává, že škola tohoto typu přináší romským dětem oproti běžným českým školám mnohé výhody. Dle tvrzení představitelů této školy škola překonává předsudky, a to jak při přijímacím řízení, tak i během celého studia. Druhou výhodou je, že osnovy obsahují informace o romské historii, kultuře a jazyce, čímž absolventa připravují na práci v jeho vlastní komunitě. Tento faktor rovněž povzbuzuje zájem romských dětí o studium. Třetí nespornou výhodou je schopnost RSŠS získat důvěru rodičů, stejně jako u studentů. Dlouhé roky zkušeností s českým školstvím a administrativou údajně přispěly k obecné nedůvěře Romů v tento systém. V případě RSŠS, která je zaštitěna legitimní romskou organizací – Nadací Dr. Rajka Djuriče, je důvěra rodičů mnohem větší. Jak je obecně známo, úspěch studentů závisí v mnoha případech na tom, jak velká je podpora jejich rodičů. Vytvoření proromského prostředí na RSŠS pomůže ke snížení obav mnoha romských rodičů, kteří se bojí, že jejich děti budou svými vrstevníky napadené. Zajímavé je, že obavy z napadení „těmi druhými“ jsou jak vidno oboustranné. Romská střední škola sociální je určena mladým Romům, kteří chtějí pracovat jako sociální pracovníci v romské komunitě. Pro tento účel byl vytvořen zvláštní program oficiálně nazvaný "Sociální péče v prostředí etnických minorit".

Nabízené předměty dávají studentům potřebné dovednosti k tomu, aby mohli po maturitě zaujmout místa ve státní správě, stejně jako v nevládních organizacích a institucích poskytujících sociální služby. Zdrojem příjmů pro tuto školu je americký mecenáš George Soros, kanadské, britské a americké velvyslanectví, stát, popřípadě sponzoři. Také tato škola může mít velký přínos pro vzdělání a výchovu mladých Romů a pro jejich následné začlenění se do společnosti. Tito žáci jistě mohou pozitivně působit na své příbuzné i celé široké okolí. Jen mne trochu zaráží, že se představitelé této školy domnívají, že nízká středoškolská vzdělanost mezi Romy je způsobena diskriminací a předsudky ze strany majoritní společnosti. Nemýlím-li se, tak na střední školy se přijímají žáci na základě vstupních testů. Nikoliv na základě národnostní či jiné příslušnosti. Navíc tato národnost není u přijímacího řízení nijak evidována. Do těchto škol jsou žáci přijímáni na základě vyhodnocení anonymních vědomostních testů, popř. dalších požadavků (talentové zkoušky) a vybírání dle pořadí,

¹ www.osf.cz/djuric/KOLINCZ.htm#ucebniplan

ve kterém se umístili. Toto tvrzení tedy na základě výše uvedených argumentů nejsem schopen akceptovat.

Romové často tvrdí, že Češi jsou rasisti. Pokud rasismem rozumíme zobecňující soud o jiné rase, pak věta *Češi jsou rasisti* je příkladem rasismu. Je to soud, který paušálně připisuje české rase nějakou vlastnost. Z mnoha zajímavých důvodů jsou u nás právě tato rasistická tvrzení o českém rasismu poslední dobou velmi v oblibě.¹

4.6 Úloha sociální pedagogiky

To, co mi chybí v přístupu oficiálních míst, ale především médií, k tzv. romské problematice, je právě oblast působení sociální pedagogiky. Právě na tomto poli vidím široké možnosti uplatnění tohoto relativně mladého oboru. Musím konstatovat, že by bylo zapotřebí v mnohem větší míře uplatnit vliv sociální pedagogiky a tím působit nejen na výchovu mladé romské generace, na jejich začlenění, ale také na celou populaci. Tedy nejen na tu Romskou. Sociální pedagogika by nám měla pomoci nalézt společnou řeč a najít způsoby, jak převychovat a integrovat alespoň část nepřizpůsobivých občanů. Nadmíru důležité je přesvědčit člověka, že zodpovědnost za svůj život nese on sám.²

Také terénní pracovníci, kteří se svým způsobem podílí na začleňování a vzdělávání Romů by měli mít alespoň příslušné základní vzdělání v této oblasti. Zde je tedy jisté co zlepšovat. Vždyť nabízet někomu, kdo nemá odpovídající vzdělání, při nástupu devátou platovou třídou za roli asistenta v nízkoprahovém zařízení DROM, se mi zdá poněkud nesmyslné. Domnívám se, že by mělo být prvořadým předpokladem, aby tyto funkce vykonávali lidé se sociologickým vzděláním, nebo aby alespoň jejich nadřazený byl zkušený a odborně erudovaný a uznávaný sociolog.

Myslím, že jednou z mnoha nenásilných a zábavných forem je např. pořádání fotbalových utkání mezi romskými fotbalovými kluby. Tyto zápasy probíhají např. na hřišti Základní školy Vranovská 17. Je jistě užitečnější, pokud mladí lidé pravidelně chodí na tréninky, sportují a poznávají smysl fair play a sílu kolektivu, než aby se ve skupinách bezcílně toulali ulicemi a nudili se. Důsledkem pak je drobná i násilná kriminalita, počátky drogových závislostí a další sociálně patologické jevy. Následky jsou zřejmé pro celou společnost.

¹ BERKOVÁ, A. *Česká xenofobie*, s. 5

² BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*, s. 58

Jak už jsem uvedl výše, chybí dle mého názoru také pozitivní vliv masmédií. Jistě, někdo může namítnout, že masmédiá jsou v soukromých rukou a musí si na sebe vydělat. A vydělají si především reklamou a tím, že přitáhnou diváka. Bohužel však dosti často jen toho méně náročného. Reklama však také vytváří nepravé nepravé (umělé, falešné) potřeby. Přesvědčuje člověka, že potřebuje mít nejmodernější výrobek, protože je „IN“.¹ A právě tyto falešné potřeby mohou mít dle mého názoru i vliv na drobnou kriminalitu, převážně mladistvých Romů. V této souvislosti jsem tedy přesvědčen, že alespoň veřejnoprávní televize by se měla chovat jinak a podstatně navýšit počet vzdělávacích a výchovných pořadů, propagaci zdravého životního stylu a kultury v tom dobrém slova smyslu. Pokud se projdu po ulicích, kde žijí převážně Romové, co uvidím? Herny a zastavárny. A satelitní paraboly. Činnost zastaváren a s ní související prodej použitého zboží pochybného původu se zákonným způsobem prakticky nedá omezit. U heren je situace ještě horší. Většinou mají otevřeno nonstop a v rozporu se zákonem je navštěvují a utrácejí zde své finanční prostředky i osoby mladší osmnácti let.

Domnívám se, že toto je jeden z bodů, na který by se naše policie měla zaměřit. Možná by to bylo mnohem užitečnější než pokutovat řidiče, jenž špatně parkuje či překročil povolenou rychlost o pár kilometrů v hodině. Je zřejmé, že činnost těchto heren má ze sociálního hlediska obrovský negativní dopad. Také zde však zatím není možnost je podstatným způsobem omezit či lépe úplně zakázat.

Z počtu satelitních antén v těchto sociálně vyloučených lokalitách však jednoznačně vyplývá, že Romové velmi často sledují televizi. A proč tedy nevyužít volného času a nepoučit se? Vždyť by přece bylo možné vysílat např. více jazykových kurzů, zvyšovat alespoň v teoretické rovině počítačovou gramotnost, zabývat se různými vědními obory či historickými souvislostmi a dějinami. Snad by se tímto způsobem obohatil život většinou nezaměstnaných Romů i jejich dětí. Jejich prostředí je většinou podnětově chudé a tímto způsobem by bylo možné je alespoň určitým způsobem obohatit. Mikroprostředí těchto romských rodin by se tak určitým způsobem pozvedlo na vyšší kvalitativní úroveň a zároveň by došlo i k ovlivnění makroprostředí, které ovlivňuje celou společnost a které je vlastně určující. V tomto kontextu bych si dovolil označit vliv některých masmédií dokonce za negativní. Především komerční televize, ale nejen ty, nám neustále předkládají ke konzumaci spousty násilí, vulgarismů a nevhodného jednání a chování. Neustálé sledování televize u dětí nejen potlačuje fantazii, ale také šíří agresivitu a často ji zobrazuje jako běžný

¹ DUFKOVÁ, J. a kol. *Sociologie životního stylu*, s. 38

a normální jev. Děti a mladí lidé se také stávají jistým způsobem imunní proti těmto nežádoucím jevům. Také tyto skutečnosti jistě a prokazatelně ovlivňují chování a výchovu dětí. Následují pak problémy ve škole či v kolektivu.

Z hlediska sociální pedagogiky vidím také další problém v poměrně značné anonymitě velkých měst. Tento fakt může mladé lidi s nevhodným sociálním zázemím svádět k drobné kriminalitě i k určité lhostejnosti vůči nepříznivému prospěchu ve škole. K tomu se přidává zánik tradičních autorit, zvyků, v rámci omezených finančních možností konzumní přístup k životu a v některých rodinách (nejen romských) nezáměr o výchovu vlastních dětí. Důležitým činitelem je právě přístup rodičů k dítěti a způsob rodinné výchovy. Negativně se však projevují i extrémní kázeňské prostředky, nedůslednost na plnění požadavků ze strany rodičů a také nedostatečná následná kontrola. Je zapotřebí využívat volný čas kvalitně.¹ Nechtěným důsledkem pak může být záškoláctví, kouření a „ochutnávání“ alkoholických nápojů. Chybí také dostatek sportovišť a kluboven pro mladé lidi či vedoucí různých kroužků či oddílů, kde by mohli tito lidé smysluplně trávit svůj volný čas. Jistě, uvědomuji si, že v dnešní době jsou bohužel většinou na prvním místě peníze. Na rozdíl od minulosti nestačí dítě do takového kroužku či kurzu jen přihlásit za případný symbolický poplatek, ale je také nutné za něho uhradit různé zápisné, vstupné, příspěvky apod. A vzhledem k sociální situaci velké části Romů na tyto poplatky prostě peníze již nejsou. Na druhé straně téže mince, ale musíme vidět také tu skutečnost, že by se tyto peníze v mnohých rodinách dozajista našly, pokud by je někteří rodiče neutratili za alkohol, cigarety či herní automaty. Zde se tedy projeví odpovědnost rodičů za své děti. Jejich vlastní přístup k výchově. Naskýtá se otázka, zda většinou jejich značně demokratický přístup k výchově je tím nejvhodnějším. Je velmi těžké na ni jednoznačně odpovědět a dát nějaký jednoduchý návod či analýzu příčin a následků.

Neměli bychom podceňovat vliv prostředí a jeho účinky. Odpovědné orgány a pedagogičtí pracovníci by se vždy měli snažit, aby prostředí ve školách bylo podnětné, vkusné a čisté a využít tak tohoto manipulativního účinku při výchově. Je zcela evidentní, a je to i prokázáno, že stejní lidé se chovají různě v různých prostředích. I zanedbané romské dítě se bude jistě chovat jinak v davu přiopilých fotbalových fanoušků a jinak na divadelním představení. Jak je tedy vidět na tomto jednoduchém příkladu, vliv prostředí je značný a myslím, že často i ne zcela doceněný. Navíc dítě nemá pocit, že by bylo v dané chvíli nějak vychováváno či záměrně ovlivňováno a dochází tak k přirozené a neuvědomělé pozitivní

¹ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk-prostředí-výchova*, s. 169

reakci, která je jistě mnohem žádoucnější, než když dítě do něčeho nutíme či mu to nařizujeme. A s dětmi je spojená budoucnost nás všech.

Chtějí-li naši političtí představitelé pomáhat Romům, měli by výplatu sociálních dávek podmínit prací. Naučit Romy, ale samozřejmě nejen je, že „bez práce nejsou koláče.“ Nevidím důvod dávat peníze tomu, kdo ze zásady pracovat odmítá. Zároveň by se za pomoci této metody zlepšil pohled většinové společnosti na Romy. Vždyť koho by těšil pohled na chronicky nezaměstnaného člověka, který tráví celý den poflakováním před domem, hlučnými hádkami a rušením nočního klidu, když on sám musí denně vstávat, aby uživil rodinu? Kdyby ten nezaměstnaný, chce-li sociální dávky, musel povinně odpracovat každý den osm hodin, tak jako ostatní výdělečně činní, prostě by už neměl ani tolik času, ani tolik energie na zmíněné nešvary. Dle výzkumu AV CVVM si navíc 67% myslí, že sociální systém je často zneužíván.¹

Otázka využití volného času a s tím spojená edukace je značně široká a nabízí mnohé, dosud všude nevyužité možnosti. Pokud se podaří uvést do praxe co nejvíce poznatků získaných studiem sociální pedagogiky, bude to v konečném důsledku znamenat přínos nejen pro samotné Romy, ale pro celou sjednocenou Evropu. „Romský problém“ a plnohodnotná integrace do majoritní společnosti totiž není problém městské části Brno – sever, Chánova, Litvínova, či naší republiky. Tento problém se vyskytuje v celé evropské unii i mimo ni a začlenění menšin do společnosti je problémem globálním.

¹ <http://www.novinky.cz/domaci/186352-lide-zneuzivaji-socialni-davky-mysli-si-dve-tretiny-cechu.html>

Závěr

V této práci jsem se snažil verifikovat či falzifikovat následující hypotézu: Integrace Romů v české republice je ovlivněna diskriminací ze strany majoritní společnosti. Na tomto místě musím říci, že neexistuje naprosto jednoznačná, univerzálně platná odpověď. Není všechno jen bílé nebo černé. A teď rozhodně nemám na mysli barvu pleti. Pokud však musím svým způsobem zevšeobecňovat, tak mohu prohlásit, že integrace Romů není, snad až na výjimky, ovlivněna diskriminací ze strany majoritní společnosti. Výše uvedenou hypotézu tedy tímto považuji za vyvrácenou. Netvrdím, že u nás nedochází k žádné diskriminaci, k žádnému excesu. Ano, dochází, ale rozhodně ne v takovém měřítku, jak je to mnohdy prezentováno neznalé veřejnosti. Stejně tak ale dochází ke znevýhodňování svobodných matek, těhotných žen či zdravotně postižených. Ti však nemají tolik zastánců, ani nepobírají takové dotace. Proč si na diskriminaci nestěžují Vietnamci, Slováci či představitelé jiných národnostních menšin?

V tomto kontextu bychom měli pátrat, zda tato občasná diskriminace není pouze následkem, nikoliv příčinou. Z výsledků mého malého dotazníkového šetření i z rozhovorů se zainteresovanými lidmi jasně vyplývá, že český národ není rasisticky či xenofobně zaměřen. Vždyť skoro 75% respondentů chce mít za souseda slušného člověka. Je jim jedno, zda to bude Čech, Rom, Vietnamec či někdo jiný. Pokud občas k jednotlivým případům diskriminace dochází, jedná se s největší pravděpodobností o následek neblahých zkušeností s některými Romy. Dochází ale i k opačnému problému – tedy diskriminaci či případně rasismu ze strany jednotlivých Romů.

Dle mých zjištění integraci Romů dosti znesnadňuje také jejich nedostatečné vzdělání, tedy většiny z nich, a s tím spojené potíže při hledání zaměstnání. Ze zkušenosti mohu říci, že učitelé dělají pro romské žáky maximum. Jednotliví Romové jsou schopni dosáhnout vysokoškolského vzdělání a velmi dobře se uplatnit. A to jak v běžném životě, tak v zaměstnání, či v podnikání.

Více než na vzdělávacím procesu ve školách, záleží ale na výchově v rodině, na osobním příkladu rodičů a vlastně celé rodiny v tom širším smyslu, pílí a snaze konkrétního jedince. Na jeho motivaci. To, že je někdo příslušníkem romské menšiny,

vidím pouze jako zástupný problém. Mají snad v naší republice potíže s integrací Slováci, Vietnamci, Řekové, či jiné národnostní menšiny? Základem výchovy je rodina!

Jako jistý nedostatek vidím nemožnost evidence nezaměstnaných z řad Romů. Romská sdružení požadují různé příspěvky, dotace apod. Jen velmi málo Romů se ale hlásí k romské národnosti, což potvrzuje i mé vlastní šetření.

Ohledně tzv. pozitivní diskriminace se domnívám, že tato je spíše kontraproduktivní. Nynější ministr pro lidská práva, pan Kocáb, nyní také místo „pozitivní diskriminace“ používá termín „vyrovňovací programy“, ale jiný název nemůže zakrýt stejnou skutečnost.

Na základě zjištěných faktů mohu říci, že se nejedná o vhodné řešení a dle mého názoru je takovéto zvýhodňování zcela jednoznačně nejen v rozporu s listinou základních práv a svobod, ale i s obecnou představou spravedlnosti. I to je jeden z důvodů, proč jsou u nás Romové vnímáni spíše negativně.

V naší zemi není taková diskriminace, aby potlačila romskou, či jakoukoli jinou integraci.

Uvědomuji si, že tato práce není a nemůže být schopna najít jednoznačné a rychlé řešení. Vždyť se jedná o problematiku, která přetrvává desítky let, či spíše staletí. Přesto jsem se snažil naznačit cestu, jak pomoci nejen Romům, ale v konečném důsledku všem slušným lidem. Snažil jsem se o maximální objektivitu, uvedl jsem názory a stanoviska, které byly někdy v naprostém protikladu. Věřím, že laskavý čtenář si svůj názor udělá sám a doufám, že jsem tomuto alespoň trochu napomohl.

Každý z nás by měl hodnotit ostatní nikoli podle barvy pleti, nýbrž podle toho, jak se kdo chová a jedná. Jakým je člověkem. Dejme proto všem rovné příležitosti ke vzdělávání, k práci i bydlení. Trvejme na důsledné a v praxi prosazované rovnosti všech lidí, bez jakékoliv diskriminace, tedy i té „pozitivní“. Trvejme nejen na právech, ale i na povinnostech. Trvejme na tom, že pokud někdo chce dosáhnout určitého hmotného zabezpečení, musí se především přičinit on sám. To je jediná a správná cesta k integraci nejen Romů, ale všech národnostních menšin. Každý z nás má odpovědnost za svůj život. Nejen naprostá rovnost a spravedlnost, ale především zájem a snaha všech zúčastněných může vyřešit tzv. Romský problém.

Resumé

V české republice je stále velmi diskutována a medializována romská otázka. Můžeme se setkat s názory, které prezentují, že v české republice dochází k diskriminaci Romů. Pokud by tato teze byla pravdivá, mělo by to za následek sociální, ekonomické i kulturní vyloučení této minoritní skupiny obyvatel. Integrace do společnosti úzce souvisí s možností pracovního uplatnění a úspěšného zaujetí odpovídající pozice na trhu práce.

Tato diplomová práce vyvrací hypotézu, která říká, že integrace Romů v české republice je ovlivněna diskriminací ze strany majoritní společnosti.

První kapitole zkráceně popisuje historii Romů, zabývá se jejich migrací, vzniku jejich označení jako „Cikánů“ a od 16. století se více věnuje jejich usídlování do českých a moravských zemí a první prokazatelné snahy o jejich vzdělávání. Zabývá se též strukturou romské komunity a integrací do majoritní společnosti.

Druhá kapitola je zaměřena na hlavní pilíř zaměstnanosti dnešního moderního člověka, tj. na vzdělání. Kapitola čerpá především z praktických zkušeností s romskou populací při vyučování, pojednává o odlišnostech výchovy, o jazykové vybavenosti romských žáků, dotýká se též romské kriminality.

Kapitola třetí pak obsahuje provedené sociometrické šetření, které bylo prováděno za pomoci dotazníkové metody na charakteristickém národnostním vzorku populace, jeho úskalí i jeho výsledky. Pro zjednodušení a okamžitou orientaci čtenáře je zde uvedeno i přehledné grafické znázornění.

Čtvrtá kapitola se snaží zodpovědět otázku, zda i sami Romové projevují snahu s tzv. romskou problematikou něco udělat. Tato kapitola se věnuje nabízeným příležitostem a podporou ze strany většinové společnosti, směřující jak k edukaci, tak i k zaměstnávání a následně lepší integraci Romů.

Anotace

Diplomová práce se zabývá sociální integrací menšin s důrazem na romskou komunitu. Falzifikuje následující hypotézu: Integrace Romů v české republice je ovlivněna diskriminací ze strany majoritní společnosti. Práce se opírá především o autorovy poznatky získané během konzultací se zainteresovanými lidmi, studiem dostupné literatury a z praktické dotazníkové sondáže uskutečněné v devátých třídách ZŠ. Čerpá především z poznatků získaných na území brněnské městské části Brno-sever, kde je v současné době pravděpodobně nejvíce zástupců romské menšiny.

Klíčová slova

Cikáni, edukace, etnikum, integrace, menšiny, Romové, sociální pedagogika, vzdělání, vzdělávání, začlenění, zaměstnání, zaměstnanost.

Anotation

This thesis deals with social integration of minorities, with an emphasis on Romany community. It disproves following hypothesis: Integration of Romanies in the Czech Republic is influenced by discrimination from the side of majority society. The thesis is particularly based on author's knowledge acquired during consultations with the people concerned, by study of available literature and by practical probe using questionnaire which was realized in the 9th classes of primary schools. The work's sources are especially facts obtained in the area of Brno-north which is part of Brno where there are probably most of representatives of Romany minority at present.

Key words

Gipsies, education, ethnic group, integration, minorities, Romanies, social pedagogy, education, integration, employment, employment rate

Seznam příloh: 1. certifikát programu AKORD

2. návrh plánu řešení pro sociálně nepřízpůsobivé občany
v městské části Brno – sever
3. dotazník AV - CVVM
4. několik vybraných dotazníků ze ZŠ
5. článek Josefa Klímy

Informační zdroje:

Prameny - tištěné:

1. zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
2. zákon č. 104/1991 Sb., úmluva o právech dítěte
3. zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách
4. zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon

Knihy - syntetické práce a monografie:

5. BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion, 2008, 58 s. IBSN 978-80-969944-0-3
6. BECHYŇOVÁ, V. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008, 39 s. IBSN 978-80-7367-392-5
7. BERKOVÁ, A. *Česká xenofobie*. Praha: Votobia, 1998, 5 s. IBSN 80-7220-044-5
8. COHN, W. *Cikáni*. Praha: Slon, 2009, 31 s. IBSN 978-80-7419-008-7
9. DANIELOVÁ, H. – ZAJONCOVÁ, D. – HARAGALOVÁ, J. *Paměti romských žen*. Vyd. Brno: Muzeum romské kultury, 2002, 185 s. IBSN 80-86656-00-4.
10. DAVIDOVÁ, E. *Cesty Romů*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1995, 245 s. IBSN 80-7067-533-8.
11. DUFKOVÁ, J. a kol. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 38 s. IBSN 978-80-7380-123-6
12. FRASER, A. *Cikáni*. Praha: Lidové noviny, 1998, 374 s. IBSN 80-7106-212-X.
13. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, 32 s. IBSN 80-71178-927-5
14. HORVÁTHOVÁ, J. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha: Lidové noviny, 2002, 84 s. IBSN 80-7106-615-X.
15. HUBSCHMANNOVÁ, M. *Romské pohádky*. Praha: Fortuna, 1999. IBSN 80-8071-658-1
16. CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál, 2007, 10 s. IBSN 978-80-7367-098-6
17. ILIESCU, I. *Integrace a globalizace*. Praha: Práh, 2004, 63-65 s. IBSN 80-7252-090-3
18. JAKOUBEK, M., BUDILOVÁ, L. *Cikánské skupiny a jejich sociální organizace*. Brno: CDK, 2009, 173 s.
19. KATRŇÁK, T. *Odsouzení k manuální práci*. Praha: Slon, 2004, 56, 129 s. IBSN 80-86429-29-6
20. KELLER, J. *Úvod do sociologie*. Praha: Slon, 2009, 188 s. IBSN 978-80-86429-39-7
21. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk-prostředí-výchova*. Brno: Paido, 2001, 169 s. IBSN 80-7315-004-2
22. MANUŠ, E. *Jdeme dlouhou cestou*. Praha: Arbor vitae, 1998, 279 s. IBSN 80-901964-5
23. NAVRÁTIL, P. a kol. *Romové v české společnosti*. Praha: Portál, 2003, 34-35, 61-63 s. IBSN 80-7178-741-8
24. NEČAS, C. *Romové na Moravě a ve Slezku*. Brno: Matice moravská, 2005, 201 s. IBSN 80-86488-20-9
25. NOVOTNÁ, E. *Základy sociologie*. Praha: Grada, 2008, 155 s. IBSN 978-80-247-2396-9

26. PETRUSEK, M. *Základy sociologie*. Praha: Akademie veřejné správy, 2009, 94-95 s. IBSN 978-80-87207-02-4
27. RAICHOVÁ, I. *Romové a nacionalismus*. Brno: Matprint, 2001, 76-77, 108-109 s. IBSN 80-902476-9-5
28. ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme-jde o to jak*. Praha: Portál, 1998, 62 s. IBSN 80-7178-250-5.
29. ŠIŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, 2001, 158-161 s. IBSN 80-7178-648-9
30. ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998, 156-158 s. IBSN 80-7178-285-8
31. ŠOTOLOVÁ, V. *Vzdělávání Romů*. Praha: Karolinum, 2008, 53 s. IBSN 978-80-246-1524-0

Časopisy a jiné zdroje:

32. DROM, výroční zpráva 2005
33. Host, 4/2008, s. 11
34. Metropolitan 1/07
35. Moravskoslezský deník, 14. 12. 2006, s. 1
36. MF Dnes, 6. 2. 2007, část C3
37. MF Dnes, 12. 7. 2007, příloha
38. Návrh plánu řešení pro sociálně slabé a nepřízpůsobivé občany – interní dokument ÚMČ Brno – sever
39. NOS 1/07
40. Právo, 5. 1. 2007, s. 12, Jižní Morava
41. Právo, 11. 5. 2007, s. 3
42. Právo, 4. 7. 2007, s. 2
43. Právo, 11. 8. 2007, magazín, s. 13
44. Severník, 1/2007, ÚMČ Brno-sever
45. Terénní sociální práce ve městě Brně, Magistrát města Brna, 1/2009, s. 8

Informace získané z internetu:

46. <http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=518298>
47. <http://www.blisty.cz/2003/8/26/art15158.html>
48. <http://www.cvvm.cas.cz/index.php?disp=zpravy&lang=0&r=1&s=&offset=&shw=10092>
49. http://www.dzeno.cz/?c_id=13815
50. <http://michalmaly.blog.idnes.cz/c/57168/Vypichni-ty-bily-svini-oci-Ane>
51. [http://www.lidovky.cz/mensina-c5c-
/ln_noviny.asp?c=A090725_000048_In_noviny_sko&klic=232634&mes=090725_0](http://www.lidovky.cz/mensina-c5c-/ln_noviny.asp?c=A090725_000048_In_noviny_sko&klic=232634&mes=090725_0)
52. <http://www.msmt.cz/mladez/vyhlaseni-programu-podpora-socialne-znevychodnenych-romskych>
53. <http://www.novinky.cz/clanek/154623-po-bitve-v-litvinove-policie-obvinila-12-lidi.html>
54. <http://www.novinky.cz/domaci/167180-stem-polovine-cechu-diskriminace-nevadi-ostatni-ji-maji-za-velky-problem.html>
55. <http://www.novinky.cz/domaci/167550-narod-se-vyjimecne-shodl-cizincu-pracuje-v-cesku-moc.html>

56. <http://www.novinky.cz/domaci/178361-romsky-aktivista-min-kocabu-vic-rapkovych.html>
57. <http://www.novinky.cz/domaci/186352-lide-zneuzivaji-socialni-davky-mysli-si-dve-tretiny-cechu.html>
58. <http://www.novinky.cz/krimi/169957-policista-pujde-do-vezeni-kryl-zlocin-kamaradu.html>
59. <http://www.novinky.cz/zahranicni/amerika/166542-kanada-varuje-prahu-pred-prilivem-romu-z-cr-zada-zasah.html>
60. <http://www.novinky.cz/zahranicni/amerika/173694-kanada-zavedla-viza-pro-cechy-a-mexicany-nezvlada-pocet-imigrantu.html>
61. <http://www.novinky.cz/zahranicni/amerika/185732-romske-deti-z-ceska-delaji-kanadskym-ucitelum-tezkou-hlavu.html>
62. <http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/184996-polske-cestovky-vozi-turisty-do-romskych-osad.html>
63. http://www.obecnipolicie.eu/uvodni_slovo.htm
64. <http://www.obecnipolicie-polis.cz/>
65. <http://olser.cz/82/ty-gadzo-jak-do-tej-kanady/>
66. <http://www.osf.cz/djuric/KOLINCZ.htm#ucebniplan>
67. <http://www.osnoviny.cz/projekt-gypsy-spirit-odstartoval-svuj-prvni-rocnik-v-ceske-republice>
68. http://www.romanohangos.cekit.cz/clanek.php?id_clanek=2439
69. http://www.romea.cz/index.php?id=detail&detail=2007_3144
70. http://www.romea.cz/index.php?id=detail&detail=2007_6735
71. <http://romove.radio.cz/cz/clanek/21140>
72. <http://rs.drom.cz/cs/tiskova-zprava.php/11-romske-organizace-nabizeji-spolupraci.html>
73. <http://stisk.fss.muni.cz/view.php?cislocclanku=2005111522>
74. <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rnm/mensiny/default.htm>
75. http://zpravy.idnes.cz/redaktorka-rozhlasu-odesla-do-kanady-na-jeji-rodinu-utocili-rasiste-11t/media.asp?c=A090603_141139_media_pei

CERTIFIKÁT

PROGRAMU AKORD I.

se uděluje v Brně dne 13.02.2003

strážníkovi SLEJŠKA Roman

ZA AKTIVNÍ ABSOLVOVÁNÍ DVOUDENNÍHO POLICEJNÍHO ŠKOLENÍ AKORD (SE ZAPOJENÍM SPOLUPRACOVNÍKŮ Z ROMSKÉ KOMUNITY), ZAMĚŘENÉHO NA PROHLoubENÍ VZÁJEMNÉHO POZNÁNÍ, DŮVĚRY, RESPEKTU A SPOLUPRÁCE MEZI ROMSKOU KOMUNITOU A STRÁŽNÍKY MĚSTSKÉ POLICIE V BRNĚ.

.....
Sophie Lesjvre
program KRAJE v Brně

mezinárodní program BRAJE
Romská práva a přístup ke spravedlnosti v Evropě
.....
Marijn Gihta

Fórum komunitních Terénních Pracovníků
fórum
Komunitních Terénních Pracovníků

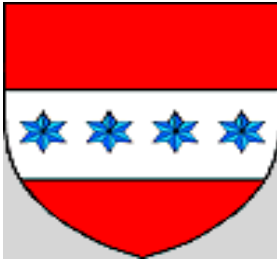

.....
Miroslav Zima
romské středisko Drom

.....
Daniel Šima
ředitel Městské Policie Brno

Městská část Brno-sever

**NÁVRH PLÁNU ŘEŠENÍ PRO SOCIÁLNĚ
SLABÉ A NEPŘIZPŮSOBIVÉ OBČANY
V MĚSTSKÉ ČÁSTI BRNO-SEVER**

*

DŮM HOTELOVÉHO TYPU

NÁVRH PLÁNU ŘEŠENÍ PRO SOCIÁLNĚ SLABÉ A NEPŘIZPŮSOBIVÉ OBČANY V MĚSTSKÉ ČÁSTI BRNO-SEVER

Vedení městské části Brno-sever klade důraz na to, aby se občané městské části řídili všemi demokratickými principy. To znamená, aby plnili svá práva a povinnosti bez ohledu na jejich věk, rasu, barvu pleti, náboženské vyznání či jiné okolnosti.

Na městské části Brno-sever oficiálně žádný etnický či rasový problém neexistuje – např. k romské národnosti se nám přihlásilo asi 350 lidí, což je jen zlomek ze skutečného počtu. Jedná se tedy „pouze“ o problém sociálně slabých a nepřizpůsobivých občanů.

Problém je nutno řešit ve třech rovinách:

- co může a chce udělat **městská část Brno-sever**
- co může udělat **město Brno**
- co může udělat **stát**

Městská část Brno-sever

Hodláme vybudovat **dům hotelového typu**, kde by občané měli zaveden režimový pobyt. V tomto domě by museli platit řádný nájem. Rozdíl mezi bydlením v běžném obecním domě a v domě hotelového typu je takový, že byty v tomto domě budou procházet pravidelnou kontrolou a případné škody budou nájemci nuceni uhradit. Vztah nájemce a pronajímatele bude založen na jiném smluvním vztahu (doba určitá s možností okamžité výpovědi např. při vážných neshodách v občanském soužití, porušení občanské kázně, závažné poškození bytu apod.).

Vzhledem k tomu, že městská část Brno-sever je zřizovatelem **příspěvkové organizace DROM**

a disponuje pracovníky zabývajícími se i těmito problémy, měli by se tyto pracovníci věnovat také občanům, kteří dům hotelového typu budou obývat a být jim nápomocni v nejrůznějších

situacích jejich života (například provádět kontrolu školní docházky, úzce spolupracovat s rodinou, školou, sociálními kurátory a dalšími osobami).

Důležitým faktorem, který umožňuje vymanit se ze sociální nepřizpůsobivosti je **vzdělání**. Z toho důvodu se budeme radikálně snažit o co nejvyšší docházku dětí do školního vyučování, a to jak přímo kontrolou v domě (odchody a příchody hlášené na recepci), tak i úzkou spoluprací školy s terénními a sociálními pracovníky.

Město Brno

- posílení dozoru MP i PČR (min. 10 policistů navíc) v těchto problémových lokalitách
 - zajišťování bezpečnosti a dohledu
- navýšení poskytovaných financí na úklid problémových lokalit (nutnost častějšího úklidu z důvodu většího nepořádku na ulicích) a na provoz domu hotelového typu
- navýšení poskytovaných financí na školy a třídy, ve kterých budou děti ze sociálně slabých rodin (ve třídě by mělo být méně dětí, ideální počet je mezi 12 až 15 žáky)
- soustředování hlavních aktivit dětí po vyučování do školy, ne do mimoškolních zařízení (zájmové kroužky v rámci školy, kterou dítě navštěvuje)
- poskytování mimořádných dotací na bytový fond (domy hotelového typu)
- úzká spolupráce terénních pracovníků a sociálních kurátorů s rodinou, se školou a s příslušnou městskou částí
- přímý dozor sociálních pracovníků nad konkrétními rodinami a možnost sledování jejich vývoje v čase (můžeme zjistit, zda tato pomoc má pro rodinu smysl, zda jim pomáhá či nikoli)

Stát

- pomoc legislativní cestou (nový sociální zákon, který by sociální podporu vázal na odpracování určitého počtu hodin, také přídavky na děti by byly vázány na školní docházku dětí)
- udělení větších pravomocí obcím v přestupkovém řízení (možnost dávat veřejně prospěšné práce, např. do 10 dnů)
- větší transfery peněz ze státu i města, které by byly vázány na souhlas městské části, protože ta nejlépe ví, co v dané oblasti pomůže a co by mohlo naopak uškodit
- nejvíce financí vkládat do škol (školy s velkým podílem dětí ze sociálně slabých rodin)
- u dětí ze sociálně slabých rodin by sociální pracovníci měli možnost určit lékaře, který se o ně bude starat (zamezení zneužívání psaní omluvenek - pokud za ně pojištění platí stát, může jim také určit lékaře)

DŮM HOTELOVÉHO TYPU

- ◆ na místě stávajících domů Vranovská 17 a, b, c
- ◆ 82 nových bytových jednotek
- ◆ snaha o přirozenou integraci sociálně slabých občanů do sociálně zdravějšího a příznivějšího prostředí
- ◆ sociální bydlení pro cílové skupiny (občané se sníženou soběstačností, občané se zvláštními potřebami, občané opouštějící ústavní výchovné zařízení, „startovací byty“)
- ◆ zřízení stálé recepce (trvalý dozor nad nájemníky a byty)
- ◆ nájemní smlouva na dobu určitou s možností okamžité výpovědi (porušení domovního řádu, porušení občanské kázně, vážnější přestupky)

- ◆ vybavení bytů z odolných materiálů
- ◆ pravidelné kontroly bytů
- ◆ v případě škody na vybavení bytu okamžitá úhrada od nájemce
- ◆ zřízení služebny městské policie
- ◆ poskytnutí nebytových prostor pro organizace zabývající se problematikou sociálně nepřízpůsobivých občanů (např. DROM)
- ◆ dohled nad docházkou dětí do školního vyučování
- ◆ každý příchozí člověk bude nucen nahlásit se na recepci
- ◆ návštěvy omezeny na určitý počet dní

ov90529

TISKOVÁ ZPRÁVA

**Centrum pro výzkum veřejného mínění
Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.**

Jilská 1, Praha 1
Tel./fax: 286 840 129

E-mail: jan.cervenka@soc.cas.cz

Občané o soužití s Romy a o jejich možnostech ve společnosti

Technické parametry

Výzkum:	<i>Naše společnost 2009, v09-04</i>
Realizátor:	<i>CVVM, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.</i>
Projekt:	<i>Naše společnost – projekt kontinuálního výzkumu veřejného mínění CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i.</i>
Termín terénního šetření:	<i>30. 3. – 6. 4. 2009</i>
Výběr respondentů:	<i>Kvótní výběr</i>
Kvóty:	<i>Region (Oblasti NUTS 2), velikost místa bydliště, pohlaví, věk, vzdělání</i>
Zdroj dat pro kvótní výběr:	<i>Český statistický úřad</i>
Reprezentativita:	<i>Obyvatelstvo ČR ve věku od 15 let</i>
Počet dotázaných:	<i>1056</i>
Metoda sběru dat:	<i>Osobní rozhovor tazatele s respondentem</i>
Výzkumný nástroj:	<i>Standardizovaný dotazník</i>
Otázky:	<i>OV.14, OV.15, OV.16, OV.17, OV.18, OV.179, OV.187</i>
Zveřejněno dne:	<i>13. května 2009</i>
Zpracoval:	<i>Jan Červenka</i>

V rámci svého dubnového šetření se CVVM zabývalo otázkou vzájemného soužití romské menšiny s ostatními obyvateli ČR, věnovalo se i stávajícím možnostem, které Romové mají v rámci většinové české společnosti a zjišťovalo postoje veřejnosti k tomu, jak vláda a místní samospráva řeší problematiku romské menšiny.

Tabulka 1: Hodnocení vzájemných vztahů

	mezi Romy a ostatními v ČR ¹	mezi Romy a ostatními v místě bydliště ²
velmi dobré	1	9
spíše dobré	9	32
spíše špatné	49	37
velmi špatné	36	19
neví	5	3
+/-	10/85	41/56

Pozn.: Sloupcová procenta.

Údaje zachycené v tabulce 1 dokumentují, jak dotázaní hodnotí soužití romské populace s ostatními obyvateli jednak v rámci ČR a jednak v místě svého bydliště, pokud v jeho blízkosti nějakí Romové žijí. Z výsledků je evidentní, že soužití Romů a ostatních obyvatel je velkou částí veřejnosti vnímáno jako problematické. V případě soužití Romů s ostatními obyvateli v místě svého bydliště se kriticky o vzájemných vztazích vyjádřila mírně nadpoloviční většina respondentů (56 %) z těch, kteří předtím uvedli, že v blízkosti místa, kde bydlí, žijí nějakí Romové, zatímco pozitivně tyto vztahy hodnotily asi dvě pětiny (41 %) dotázaných z téže skupiny. V ještě horším světle pak občané vnímají soužití Romů a ostatních obyvatel v rámci ČR jako celku, když za špatné jej označily více než čtyři pětiny (85 %), zatímco za dobré pouze desetina (10 %) dotázaných. Lidé, kteří jako špatné hodnotí soužití s Romy v místě svého bydliště, vesměs kriticky hodnotí i soužití většinové populace s nimi v rámci ČR jako celku.

Tabulka 2: Soužití romské a neromské populace: srovnání v čase (v %)

soužití		1997	1998	1999	2001	2003	2006	2007	2008	2009
v ČR jako	dobré	15	15	23	18	18	22	16	15	10
Celku	špatné	81	78	66	68	78	69	79	79	85
v místě	dobré	x	48	52	43	48	40	40	39	41
bydliště	špatné	x	49	42	43	51	57	58	58	56

Pozn.: Položka „dobré“ představuje součet odpovědí „velmi dobré“ a „spíše dobré“ a položka „špatné“ součet odpovědí „spíše špatné“ a „velmi špatné“. Dopočet do 100 % ve sloupci tvoří odpovědi „neví“.

¹ Otázka všem respondentům: „Jak celkově hodnotíte soužití romské a neromské populace v České republice? Jako velmi dobré, spíše dobré, spíše špatné, velmi špatné?“

² Otázka respondentům, kteří uvedli, že v blízkosti jejich bydliště žijí Romové (n=475): „Jak celkově hodnotíte soužití romské a neromské populace v místě Vašeho bydliště? Jako velmi dobré, spíše dobré, spíše špatné, velmi špatné?“

Jak ukazuje tabulka 2, hodnocení soužití s Romy v místě bydliště se v posledních třech letech nijak významně nemění, avšak je poněkud horší, než bývalo v letech 1998 až 2003. Hodnocení vztahů mezi Romy a ostatními v rámci celé ČR se od roku 2006 poměrně výrazně zhoršilo a je nyní vůbec nejkritičtější za celou dobu sledování této otázky od roku 1997.

Z podrobnější analýzy výsledků šetření vyplývá, že místní soužití s Romy poněkud lépe hodnotí lidé z obcí do dvou tisíc obyvatel a dotázaní s dobrou životní úrovní. Celkové soužití Romů a ostatních lidí v ČR příznivěji vnímají dotázaní z Prahy.

Dále jsme pak všem dotázaným položili dvě otevřené otázky, které se týkaly toho, čím by na jedné straně většinová společnost a na druhé straně Romové měli přispět k dobrému vzájemnému soužití.³ Pokud jde o většinovou společnost, respondenti nejčastěji doporučovali pozitivní přístup, větší toleranci a trpělivost ve vztahu k Romům (26 %), nediskriminovat je a uplatňovat na ně stejná měřítka jako na ostatní (8 %), nevšímat si jich a neprovokovat je (5 %), nemít proti Romům rasové předsudky a stavět se proti extremistům (5 %), zajistit jim pracovní příležitosti (4 %) či neházet všechny Romy do jednoho pytle a neposuzovat podle problematických jednotlivců celou skupinu (4 %). 13 % respondentů pak mělo za to, že většinová populace toho už dělá dost nebo že sama nemůže dělat nic, co by mohlo ke zlepšení vzájemného soužití přispět.⁴ Na adresu Romů dotázaní uváděli, že Romové by měli přizpůsobit svůj životní styl a chování normám většinové společnosti (34 %), že by měli pracovat (18 %), že by měli dodržovat zákony (10 %), být více tolerantní (6 %), vzdělávat se (4 %), dbát na hygienu a pořádek (4 %), nebýt agresivní (3 %), nezneužívat sociální systém (2 %) a více se snažit o vlastní integraci do společnosti (2 %). Podle 3 % by se Romové měli odstěhovat.⁵ V rámci výzkumu jsme všem dotázaným položili i baterii otázek, které se zabývají tím, jaké mají Romové některých oblastech života možnosti v porovnání s většinovou neromskou populací.⁶

Otázky: „Čím především by měla podle Vás přispět k dobrému vzájemnému soužití romské a neromské populace neromská populace? A čím Romové?“

⁴ Dopočet do 100 % tvoří vedle odpovědí „neví“ (14 %) jiné, méně četné odpovědi.

⁵ Dopočet do 100 % tvoří vedle odpovědí „neví“ (5 %) jiné, méně četné odpovědi.

⁶ Otázka: „Jaké mají, podle Vás Rómové ve srovnání s nerómskou populací možnosti a) při získávání vzdělání, b) při získávání kvalifikace, c) při zaměstnávání, d) v rozvoji své kultury, e) v získávání bydlení, f) při uplatnění ve veřejném a občanském životě, g) při zajištění osobní bezpečnosti, h) při jednání na úřadech, i) hájit své zájmy při občanských sporech, konfliktech?“

Tabulka 3: Názory na možnosti Romů v porovnání s většinovou populací

rozhodně	spíše		asi tak	spíše		rozhodně	neví
	lepší	lepší	stejně	horší	horší		
při zaměstnávání	1	3	30	49	13	4	
ve veřejném a občanském životě	3	4	38	36	8	11	
při získávání kvalifikace	2	4	62	25	4	3	
v získávání bydlení	12	22	33	21	6	6	
při získávání vzdělání	3	5	66	19	4	3	
při zajištění osobní bezpečnosti	6	16	50	14	4	10	
při jednání na úřadech	17	25	36	13	3	6	
v rozvoji své kultury	5	17	50	12	3	13	
hájit své zájmy	14	22	40	11	2	11	

Pozn.: Procenta v řádku.

Tabulka 4: Horší podmínky pro Romy (v %)

	1997	2001	2003	2006	2007	2008	2009
při zaměstnávání	56	62	74	63	68	66	62
ve veřejném a občanském životě	34	37	53	44	48	45	44
při získávání kvalifikace	32	33	36	32	30	34	29
v získávání bydlení	24	25	33	30	28	33	27
při získávání vzdělání	x	x	27	22	25	27	23
při zajištění osobní bezpečnosti	19	26	29	13	13	15	18
při jednání na úřadech	x	x	x	x	x	17	16
v rozvoji své kultury	18	21	16	15	13	14	15
hájit své zájmy	x	x	x	x	x	15	13

Pozn.: Součet podílů odpovědí „rozhodně horší“ nebo „spíše horší“.

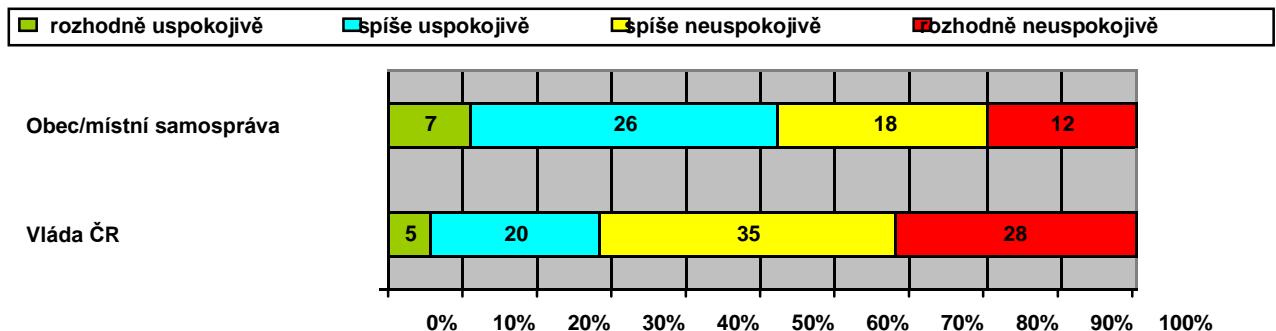
Jak ukazují tabulky 3 a 4, v porovnání se situací ostatních obyvatel naprostá většina české veřejnosti vnímá jako horší možnosti Romů při zaměstnání. V šetření tento názor vyjádřily asi tři pětiny (62 %) respondentů. Dále si pak více než dvě pětiny dotázaných myslí, že Romové mají horší možnosti i pokud jde o uplatnění ve veřejném a občanském životě. Pokud jde o další oblasti života, na které se náš výzkum zaměřil, u žádné z nich již ti, kdo považují možnosti romské populace za horší, nepřevažují. Při získávání kvalifikace, při vzdělávání se nebo při získávání bydlení se podíl podobných názorů pohybuje v nevelkém rozmezí okolo jedné čtvrtiny či těsně nad ní. V případě získávání bydlení si přitom zhruba třetina (34 %) respondentů myslí, že možnosti Romů jsou v tomto směru dokonce lepší než možnosti většinové populace. Relativně nejpriznivěji lidé hodnotí možnosti Romů z hlediska rozvoje jejich vlastní kultury, při jednání na úřadech, při zajišťování osobní bezpečnosti nebo při hájení svých zájmů v občanských sporech a konfliktech, kde se podíly těch, kdo situaci z pohledu Romů označují za horší, pohybovaly pod hladinou jedné pětiny.

Jak je patrné z tabulky 4, mezi roky 1997 a 2003 se s výjimkou možností rozvoje vlastní kultury, kde naopak došlo z hlediska Romů k mírnému zlepšení, hodnocení šancí romské populace v porovnání s neromskou většinou vesměs zhoršovalo. Mezi roky 2003 a 2009 pak lze

u většiny zkoumaných položek vidět trend opačný. Oproti poslednímu šetření z roku 2008 došlo k poklesu podílu hodnocení podmínek jako horších z pohledu Romů v případě možnosti získat zaměstnání, kvalifikaci, respektive vzdělání a bydlení. Naopak mírné zhoršení v průběhu posledních dvou let je viditelné v případě možnosti zajištění osobní bezpečnosti.

Poslední otázka bloku se věnovala hodnocení toho, jak v problematice romské menšiny postupuje vláda a místní samospráva.⁷

Graf 1: Jak řeší otázku romské menšiny... (%)

Pozn.: Dopočet do 100 % k hodnotám v grafu tvoří v případě „vlády ČR“ odpovědi „neví“, v případě „obce/místní samosprávy“ pak tento dopočet tvoří odpovědi „neví“ a „netýká se, v obci Romové nežijí“.

Jak ukazují výsledky zachycené v grafu 1, jen čtvrtina dotázaných (25 %) považuje řešení romské problematiky ze strany vlády za uspokojivé, téměř dvě třetiny (63 %) je naopak vnímají jako neuspokojivé, z toho 28 % „rozhodně“. Hodnocení téhož v případě obecních samospráv vyznívá poněkud příznivěji, když podíl respondentů označujících tuto věc za „uspokojivou“ (33 %) nepatrně převažoval nad hodnocením opačným (30 %).

Podrobnější analýza ukázala, že činnost místní samosprávy v tomto ohledu příznivěji hodnotí lidé s dobrou životní úrovní a obyvatelé menších měst a obcí s populací do 5 tisíc. Kritičtěji se v tomto případě vyjadřovali vedle dotázaných se špatnou životní úrovní hlavně občané z větších měst s populací nad 30 tisíc s výjimkou Prahy a obyvatelé moravskoslezského kraje či severozápadu Čech.

V případě hodnocení vlády byly sociodemografické rozdíly jen minimální, když mírně příznivěji vyznívalo hodnocení za strany dotázaných s dobrou životní úrovní a příznivců ODS.

Otázka: „Nakolik uspokojivě či neuspokojivě podle Vás řeší otázku romské menšiny a) Vláda ČR, b) Vaše místní samospráva/obec?“

Příloha 4

Několik vybraných dotazníků ze ZŠ

10. Pomoc státních či neziskových organizací Romům považují za

- potřebnou zbytečnou nespravedlivou vůči ostatním

11. Za problémy Romů dle mého názoru stojí

- Diskriminace ze strany většinové společnosti
 Nepřízpůsobivost Romů
 (doplňte).....

12. Dle mého názoru u nás Romové diskriminováni

- jsou nejsou nevím

13. Pokud jste byl(a) někdy diskriminován(a), popište stručně jak

~~Podle mě se o to nejde~~
.....
.....
.....
.....
.....
.....

14. Pokud chcete, zde můžete napsat Vaše připomínky či náměty k romské problematice

Podle mě se o romskou problematice řeší dobře
v Chomutově. ~~U nás~~ Romové by si nechtěli posídkami
ale měli by se naučit platit nájem nechtějí
klid a pak by se situace byla jivá ~~to~~
.....
.....
.....

Děkuji Vám za vyplnění tohoto dotazníku.

10. Pomoc státních či neziskových organizací Romům považují za

- potřebnou zbytečnou nespravedlivou vůči ostatním

11. Za problémy Romů dle mého názoru stojí

- Diskriminace ze strany většinové společnosti
 Nepřízpůsobivost Romů
 (doplňte).....

12. Dle mého názoru u nás Romové diskriminováni

- jsou nejsou nevím

13. Pokud jste byl(a) někdy diskriminován(a), popište stručně jak

Např.: V tramvaji jsem si povídal s kámošem trochu hlasitěji a o kousek dál od nás tam byli studeňáci a faktě si povídali slovitě a na nás řávil pán, že kdo to má poslouchat vy cikori a řečim mi řekl tak to je podle mě diskriminace.

14. Pokud chcete, zde můžete napsat Vaše připomínky či náměty k romské problematice

česí všechny romy háse do jednoho pytle a to není správně podle mě. Někteří romové jsou bezproblémová mají normální život pracují jako normální život mají ale někteří jsou špatný mají problémy s policijkama atd.

Děkuji Vám za vyplnění tohoto dotazníku.

10. Pomoc státních či neziskových organizací Romům považují za

- potřebnou zbytečnou nespravedlivou vůči ostatním

11. Za problémy Romů dle mého názoru stojí

- Diskriminace ze strany většinové společnosti
 Nepříznivost Romů
 (doplňte).....

12. Dle mého názoru u nás Romové diskriminováni

- jsou nejsou nevím

13. Pokud jste byl(a) někdy diskriminován(a), popište stručně jak

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

14. Pokud chcete, zde můžete napsat Vaše připomínky či náměty k romské problematice

Romové bytají horší než Češi ale ~~Češi~~ máterů
Češi jsou na tom stejně jako Romové!!
Příklad: Byla jsem u známých a bytí a
všechno jsem neviděl nepoznával co vidíme.
Ale u Romů když jsem byla tak
to byla jako u měnštině prostě
čistě, já si myslím že Češi a Romové jsou
ve většině věcí neutrální!

Děkuji Vám za vyplnění tohoto dotazníku.

10. Pomoc státních či neziskových organizací Romům považují za

- potřebnou zbytečnou nespravedlivou vůči ostatním

11. Za problémy Romů dle mého názoru stojí

- Diskriminace ze strany většinové společnosti
 Nepřizpůsobivost Romů
 (doplňte).....

12. Dle mého názoru u nás Romové diskriminováni

- jsou nejsou nevím

13. Pokud jste byl(a) někdy diskriminován(a), popište stručně jak

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

14. Pokud chcete, zde můžete napsat Vaše připomínky či náměty k romské problematice

.....
Neměla by být diskriminace, zaměňována s sebobrannou.
.....
.....
.....
.....

Děkuji Vám za vyplnění tohoto dotazníku.

10. Pomoc státních či neziskových organizací Romům považují za

- potřebnou zbytečnou nespravedlivou vůči ostatním

11. Za problémy Romů dle mého názoru stojí

- Diskriminace ze strany většinové společnosti
- Nepřízpůsobivost Romů
- (doplňte).....

12. Dle mého názoru u nás Romové diskriminováni

- jsou nejsou nevím

13. Pokud jste byl(a) někdy diskriminován(a), popište stručně jak

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

14. Pokud chcete, zde můžete napsat Vaše připomínky či náměty k romské problematice

Chápu, že mi vadí to, že se používá nad ~~romy~~ "bílé" to se
 si myslí, že většinu případů se používá než ostatní. To se
 většina Romů nechodí do práce a nechávají si vyplácet
 podpory na které odvádějí (dávě) libovolně peníze"

.....

.....

.....

Děkuji Vám za vyplnění tohoto dotazníku.

10. Pomoc státních či neziskových organizací Romům považují za

- potřebnou zbytečnou nespravedlivou vůči ostatním

11. Za problémy Romů dle mého názoru stojí

- Diskriminace ze strany většinové společnosti
 Nepříznivost Romů
 (doplňte).....

12. Dle mého názoru u nás Romové diskriminováni

- jsou nejsou nevím

13. Pokud jste byl(a) někdy diskriminován(a), popište stručně jak

Nebyla jsem
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

14. Pokud chcete, zde můžete napsat Vaše připomínky či náměty k romské problematice

*Myslím, že je potřeba problémy s touto menšinou
mít i s časem, že spousta Romů se odmítá přispívat,
pokud by se jejich postoj trochu změnil, třeba by
se vše vyřešilo.*
.....
.....
.....

Děkuji Vám za vyplnění tohoto dotazníku.

► POSLEDNÍ SLOVO

Menšina

Vážený pane ministře Kocábe, stejně jako řada jiných občanů jsem si ještě nedávna myslel, že vaše ministerstvo, které má v popisu práce ochranu lidských práv a menšin, by mělo být zrušeno. Postupně jsem ale dospěl k názoru zcela opačnému: že by mělo být naopak posíleno. Proč? Protože by dostalo konečně jiný obsah. Odpovídající realitě.

Vezměte si například mou osobu. Jsem starý, kuřák, a navíc muž, což je v současném juvenilním světě, podléhajícím tyranii zdravého života a vizi, jak si pořídít děti bez spermatu, sama o sobě dost vražedná kombinace. A to nehovořím o tom, že jako heterosexuál mám ještě o přitěžující okolnost víc.

Kdo chrání má lidská práva proti útlačku? Proti diskriminaci? Nikdo.

Stejně tak se oficiální výklad menšin smrskl v pojetí úřadu, který reprezentujete, na zprofanované rasy a vyznání všeho druhu.

Ale copak dnes neexistují menšiny úplně jiné? A daleko odstrkovanější? Třeba menšina čtenářů knih. (Obávám se, že zakrátko bude rozšířena o menšinu těch, kteří vůbec čtou něco z papíru.) Ignoruji reklamy, platím daně, jsem poprvé (a doufám i naposled) ženatý – a své ženě věrný. No sakra, nejsou tohle všechno menšiny jak hrom?!

JOSEF KLÍMA

Vezměte si například mou osobu. Jsem starý, kuřák, a navíc muž, což je v současném juvenilním světě, podléhajícím tyranii zdravého života a vizi, jak si pořídít děti bez spermatu, sama o sobě vražedná kombinace.

Menšina ale stejně tak dobře může povstat z většiny, což jste si, pane ministře, zatím rovněž bohužel neuvědomil. Jen záleží na tom, kde se zrovna nacházíme. Vzhledem k tomu, že bydlím na sídlišti jednoho smutně proslulého severočeského města, stal jsem se proti

své vůli příslušníkem i dalších menšin. Třeba menšiny lidí, kteří pracují. A tudíž v noci spí.

Platím třeba nájem – což je samo o sobě dost exotické. Nemám načerno připojenou elektřinu, platím vodné, stočné, a dokonce i popelnice. I když, abych pravdu řekl, nevím vlastně proč. Kdybych sypal odpadky volně na chodbu a na schodiště, vyšlo by to nastejno jak estetiky, tak pachově. Menšina (tedy tady u nás většina) nepřizpůsobivého obyvatelstva jde v tomto směru ruku v ruce vzorně s menšinou squatterů.

Žiju v létě uvnitř domu, což mě rovněž dosti odlišuje od většiny, nikdy jsem nebyl ani na Borech, ani v Kanadě. Svě děti vychovávám v duchu desatera, posílám je na basket místo na karate. Také na to denně doplácuji. Někdy modřinami, někdy jen mobilním telefonem...

Rídím střízlivý – a výhradně své vlastní auto. Pokud ho před domem najdu. Když něco chci, koupím si to! Mám rád policejní auta. Když nějaké omylem zabloudí do našeho bloku, líbal bych ho na kapotu, kdybych se nestyděl.

Myslím, že už jsem uvedl dostatek menšin, jejichž příslušníkem jsem, abyste začal konečně chránit i má lidská práva, jak vám zadání vašeho úřadu ukládá.

S pozdravem váš menšinový Slušný občan.

Pondělí Neff

Úterý Vaculík

Středa Baldýnský

Čtvrtek Rejžek

Pátek Šustrová

Sobota Klíma

2/4 -07- 2009

LN

